

ΜΕΡΟΣ Α'

«Τριγλιανό Χρονικό (1876-1909)»

Ἡ Τρίγλια στό τέλος τοῦ 19ου αἰώνα.

Ἡ «Αὐτοβιογραφία» τοῦ Ἀλεξάνδρου Μουμτζή περιέχει πολλά ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιά τήν ζωή στήν Τρίγλια κατά τίς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰώνα. Παραθέτονται μερικά ἀποσπάσματα ἀναφερόμενα στήν Τρίγλια καί στήν ζωή τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων, ὅπως τήν ἔζησε ὁ Ἀλ. Μουμτζής ὡς μαθητής, διδάσκαλος καί ὑπάλληλος τῆς Δημαρχίας Τριγλίας, κατά τήν περίοδο 1877-1906:

«Ἡ **Τρίγλια** ἢ Τριγλία εἶναι μία κωμόπολις μέ 1.000 οἰκίας καί 5.000 κατοίκους καί κεῖται εἰς τήν Προποντίδα, εἰς τά παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπέναντι ἀκριβῶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς ὁποίας ἀπέχει περί τά 40 μῖλια.

Ἡ Τρίγλια εἶχε Ἀρρεναγωγεῖον, Παρθεναγωγεῖον καί Νηπαγωγεῖον εἰς τήν ἐπάνω συνοικίαν. Διασχίζεται ἀπό ἕνα χεῖμαρρον, ὁ ὁποῖος κάποτε, κατόπιν μεγάλης βροχῆς, ἐξογκοῦται καί ἐξέρχεται τῆς κοίτης του ἀπειλῶν τάς πέριξ οἰκίας καί πρό πάντων τήν πατρικὴν μου οἰκίαν, ἡ ὁποία ἦτο εἰς τήν πλατεῖαν τῆς πόλεως. Ὡς οἰκοδομᾶς ἀξίας λόγου ἔχει τήν Παντοβασιλίσσαν, ναόν βυζαντινόν, καί τόν Ἅγ. Στέφανον, ἐπίσης βυζαντινὴν οἰκοδομήν, τήν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι μετέτρεψαν εἰς τζαμίον⁵. Ἐξω τῆς πόλεως, εἰς ἀπόστασιν 10 περίπου λεπτῶν εἶχε τήν Μονήν τῶν Πατέρων ἢ τοῦ Μηδικίου καί ἡ ὁποία, ὡς λέγεται, ἐκτίσθη ὑπὸ Πατέρων οἱ ὁποῖοι ἐπέστρεφον ἀπὸ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους. Μακρύτερα ἀκόμη κατὰ ἡμσεῖαν ὥραν εἶχεν ἀκόμη μίαν Μονήν, τόν Ἅγ. Ἰωάννην τῆς Πελεκητῆς. Εἰς τό βουνό εἶχε τήν Μονή τοῦ Σωτῆρος⁶. Καί κάτω εἰς τό παραθαλάσσιον ἐφαίνοντο τά ἐρεῖπια τῆς Μονῆς τοῦ Ἅγ. Ἡλίας. Μακράν δέ τῆς πόλεως εἰς τά κτήματα τά λεγόμενα Παλαιοχώρια, φαίνονται ἐρεῖπια καί λέγεται ὅτι ἄλλοτε ἡ πόλις ἦτο ἐκεῖ καί ὅτι ἀργότερα διὰ νά προφυλάττονται ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν συγκατοίκων βαρβάρων, ἐμετοίκησαν τήν πόλιν εἰς τό παράλιον διὰ νά φεύγουν εὐκόλως εἰς τήν νήσον Καλόλημνον ἢ Βεσβικήν, ὅπως σώζωνται ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς βαρβάρων συγκατοίκων.

Ἄλλο κτήριον ἀξίον λόγου εἶχε τήν ὕδαταποθήκην, τήν ὁποία ἔκτισαν οἱ κάτοικοι κατόπιν τῆς πυρκαϊᾶς, ἥτις παρηγάλωσε 110 οἰκίας, καί Πετρελαποθήκην, ὅπου οἱ ἔμποροι ἐκράτουν τά πετρελαῖά των. Καθ' ὅλον τό μήκος τῆς ἡ πόλις ἐβρέχετο ἀπὸ χεῖμαρρον, ὅστις, ὡς εἶπον, ἐνίστε ἐξογκοῦτο καί ὁ ὁποῖος ἦτο περιτειχισμένος καθ' ὅλον

5. Ὁ ναός αὐτός παλαιότερα ἦταν μοναστηριακός ἀνήκων στήν Μονή Χηνολάκκου. Τό 1661 μετατράπηκε σέ ὀθωμανικό Τέμενος.

6. Πρόκειται γιά τήν Μονή τῆς Μεταμορφώσεως ἢ τοῦ Βαθέως Ρύακος.

τό μήκος του και σκεπασμένος με χονδράς δοκούς από τό κέντρον της πόλεως μέχρι της θαλάσσης, όπου επί του ρυακος υπήρχε τό Ἰχθυοπωλεῖον καί ὀλίγον μακρότερον ἐπὶ μᾶς ἄκρας βράχου ἐκτεινομένου εἰς τήν θάλασσαν τό Σφαγεῖον, κτισθέν καθ' ἣν ἐποχὴν ἤμην γραμματεὺς τῆς Δημαρχίας τῆς Τρίγλιας. Ὡς εἶπον, ἡμισεῖαν ὥραν ἀπὸ τήν Τρίγλια εἶναι ἡ Συγὴ, μικρὰ πολίχνη, ἣς οἱ κάτοικοι ἡσυχολοῦντο μέ τήν ναυτιλίαν καί 2 ὥρας μακρότερον τὰ Μουδανιά (ἀρχαία Ἀπάμεια), ἐπῆνειον τῆς Προύσης, εἰς δέ τόν μυχόν τοῦ Κυανοῦ κόλπου εὐρίσκεται ἡ Κίος, μεγάλη κωμόπολις κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κίου, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τήν ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν».

Ὅσον ἀφορᾷ στήν Πλατεία τῆς Τρίγλιας, ὅπου εὐρίσκοντο καί τὰ σπίτια τοῦ Χρ. Μουμπτζῆ καί τῶν θυγατέρων του, σημειώνει ὅτι ἦταν μέρος «μέ πολλά νερά καί ὀπωρικά», στήν ὁποία μάλιστα, λόγω τῆς ὠραιότητος καί τῆς εὐρυχωρίας της, συγκεντρώνοντο οἱ κάτοικοι γιά κάποια δημόσια ἢ ιδιωτική διασκέδαση.

Στήν «Αὐτοβιογραφία» τοῦ Ἀλεξ. Μουμπτζῆ καί στίς ἐπιστολές τοῦ Χριστ. Μουμπτζῆ ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς στοιχεῖα σχετικά μέ τίς ἐκκλησίες τῆς Τρίγλιας:

Στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα λειτουργοῦσαν ἐκεῖ πέντε Ἑλληνοορθόδοξοι ναοί, «πλήν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τελείως ἀργούσης», τρεῖς στήν κάτω καί δύο στήν ἐπάνω πόλη. Στήν κάτω πόλη υπήρχαν ὁ ναός τῆς Μητροπόλεως ἀφιερωμένος στήν Παναγία Παντοβασίλισσα (ἄλλοτε καθολικό τῆς ὁμώνυμης Μονῆς) καί οἱ ναοί τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καί τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Στίς ἐπιστολές δέν κατωνομάζονται οἱ ναοί τῆς ἐπάνω πόλεως, ἀναφέρεται ὅμως «ἡ μικρὰ ἐκκλησία τῆς Ἀγ. Ἐπισκέψεως»⁷. Θά πρέπει νά υπήρχε ἐκεῖ καί ναός τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐπειδὴ σέ ἐπιστολή του ὁ Χρ. Μουμπτζῆς ἀναφέρεται στόν ναό τοῦ «κάτω Ἁγίου Γεωργίου» (ἐπιστολή 27.11.1907). Ἀπό τὰ Μοναστήρια, ἡ ὀρεινὴ Μονὴ τῆς Μεταμορφώσεως, καθὼς καί ἐκείνη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἦσαν ὁ ἀγαπημένος τόπος τῶν Τριγλιανῶν γιά μετάβαση, χάριν ἀναψυχῆς, καί διαμονή ἐπὶ 2-3 ἡμέρες.

Στήν τελευταία σωζόμενη ἐπιστολή τοῦ Χρ. Μουμπτζῆ (21.11.1909), ἀπευθυνόμενη στήν συμπεθέρα του Ἑλένη Κασφίκη, περιγράφονται οἱ ἐπισκέψεις στίς δύο αὐτές μονές. Αναφερόμενος στόν γιὺ τοῦ καί τήν σύζυγό του Σοφία γράφει: «Μετέβησαν εἰς τήν ὀρινὴν Μονήν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος (μόλις μᾶς ὥρας ἀπέχουσιν) ἥς ἡ καλονή τῆς θέσεως αὐτῆς εἶναι ἀμίμητος ἔνθα ἐπίτινας ἡμέρας διέμενον καί διενυκτέρευσαν μετὰ τῶν θυγατέρων μου καί ἄλλων συγγενῶν καί φίλων, ἔφαγον, ἔπιον καί κατὰ τήν ἔκφρασιν τῆς Σοφίας διεσκέδασαν ἐξαίρετα. Ἀκολούθως μετέβησαν εἰς ἐτέραν ἐξοχικὴν Μονήν τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς ὁποίας κειμένης παρὰ τήν θάλασσαν καί δύο λεπτῶν ἀποστάσεως ἄνωθεν τῆς παραλίας καί τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας ἐντεῦθεν, εἰς θέσιν λαμπράν καί εὐάερον. Ἐσυνοδεύσαμεν δέ αὐτοὺς ἐγὼ μετὰ τῶν δύο θυγατέρων μου οἰκογενειακῶς καί ἔτεροι συγγενικά οἰκογένεια ἐξ ἀτόμων

7. Ὁ ναός ἦταν ἀφιερωμένος στόν Ἀγ. Βασίλειο, ἀλλὰ ὀνομαζόταν τῆς Ἀγ. Ἐπισκέψεως λόγω τῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας «ἡ Ἐπίσκεψις» ποὺ υπήρχε στόν ναό.

έως 25. τόν αριθ. Μικρών καί μεγάλων, μετέβημεν δέ διά θαλάσσης διά πλοίου καί μετά πολλών τροφίμων καί έξω τῆς Μονῆς καθήμενοι ὑπό τήν σκιάν μεγάλων δένδρων καί διαυγεστάτου ὕδατος, μέχρι τῆς νυκτός ἅπαντες λαμπρά ἐδιασκεδάσαμε, ὥστε ἡ Σοφία ἔμεινε πάρα πολύ εὐχαριστημένη, καί κατά τήν τρίτην νύκτα καί αὐθις διά θαλάσσης ἐν χαρᾷ ἅπαντες καί μετά ἀσμάτων ἐπανήλθομεν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Κατ' ἔτος τινές τῶν κατοίκων κατά τό διάστημα τοῦ καλοκαιρίου μεταβαίνουν εἰς τὰ ρηθέντα δύο Μοναστήρια φαμηλικῶς καί διανυκτερεύουσιν εἰς τās ἐξοχάς αὐτάς χάριν ἀλλαγῆς ἀέρος. Αἱ θέσεις τῶν ρηθέντων Μοναστηρίων εἶνε εἰς ἡμᾶς τοὺς Τριγλιανούς ὡς τὰ περίφημα "Μπαρχάρια" εἰς τοὺς Τραπεζουντίους.

Στὴν «Αὐτοβιογραφία» του ὁ Ἀλέξανδρος Μουμπτζῆς ἀναφέρεται καί περιγράφει αὐτὰ πού ἐνθυμεῖται ἀπὸ τήν φοίτησή του στό σχολεῖο τῆς Τρίγλιας, ὡς ἐξῆς:

«Εἰς ἡλικίαν ἑξ ἢ ἐπτά ἐτῶν ἤρχισα νά πηγαίνω εἰς τό Σχολεῖον. Πρὶν ἀρχίσω τās σπουδᾶς μου ὁμως θεωρῶ καλόν νά περιγράψω τό ἐσωτερικόν τῆς αἰθούσης. Ἡ αἴθουσα ἦτο ἀρκετά μεγάλη καί γεμάτη ἀπὸ θρανία εἰς τό μέσον, διότι ἀπὸ τās δύο πλευράς ἔμενεν ἀρκετός χώρος ὅπου ἦσαν τὰ ἡμικύκλια. Τὰ ἡμικύκλια αὐτὰ ἐσχηματίζοντο ἀπὸ μίαν βέργαν καρφωμένην κάτω εἰς τό πάτωμα καί εἰς τόν τοῖχον τῆς ἦσαν κρεμασμένα πινακίδες ξύλινοι εἰς τās ὁποίας ἦσαν κωλλημένα χαρτιά μέ τυπωμένα γράμματα. Καί εἰς τό πρῶτον ἡμικύκλιον ἡ πινακίδα εἶχε τό ἀλφάβητον, εἰς τό δεύτερον ἡμικύκλιον τās συλλαβᾶς ΒΗ, ΓΑ, ΔΕ κτλ., εἰς τό τρίτον τās λέξεις Γάλα, σύκα, μήλα, ρόδα, φυτά, καλά κτλ., εἰς τό τέταρτον ἤρχιζεν ἡ ἀνάγνωσις διαφόρων ρητῶν. Καί εἰς μέν τό πρῶτον, ὅταν ἐπῆγα ἐγὼ εὗρον ὡς ἐρμηνευτήν τόν Χρυσόστομον Καλαφάτην, δηλ. τόν κατόπιν Μητροπολίτην Σμύρνης Χρυσόστομον⁸, τόν ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι κατεκομμάτιασαν. Εἰς τό δεύτερον εὗρον τόν Εὐγένιον Καλαφάτην, ἀδελφόν τοῦ προηγουμένου καί κατόπιν σύγγραμβρόν μου, τόν ὁποῖον καί αὐτόν ἀπηγχόνησαν οἱ Τοῦρκοι κατά τήν καταστροφὴν τῆς Ἰωνίας κατά τό 1923.

Λοιπὸν τήν πρώτην ἡμέραν τῆς φοιτήσεώς μου διά μᾶς ἐπέρασα τρία ἡμικύκλια καί ἔφθασα εἰς τό ἡμικύκλιον ὅπου παρέδιδεν ὁ βοηθός τῆς σχολῆς, Μενέλαος Χατζῆ Μελκῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε μείνει ἐπὶ πολλὰ ἔτη βοηθός καί κατόπιν ἀνέλαβε τήν διεύθυνσιν τῆς «Κυψέλης», ἐνός ὥραιου καφενεῖου.

Ὡς διδασκάλους μου εἰς τό Δημοτικόν εἶχον τόν Ματθαῖον Δεμερτζῆν καί τόν Δημοσθένην Παπαδόπουλον, ἀδελφόν τοῦ Παπακωντάκη καί Δημητρίου. Τελευταῖος δέ διδασκάλός μου εἰς τό Δημοτικόν ἦτο ὁ Εὐάγγελος Δημητριάδης, ὁ ὁποῖος καθ' ἐσπέραν μετά τό μάθημα ἐπέστρεφε μέ ἓνα τουφέκιον εἰς τόν ὦμον εἰς τήν πατρίδα του Συγῆν, ἡ ὁποία ἀπείχε τῆς Τρίγλιας μόλις ἡμισεῖαν ὥραν.

Εἰς δέ τό Ἑλληνικόν, ὡς διδασκάλους εἶχον τόν Νικόλαον Βασιλειάδην καί κατόπιν τόν Ξενοφῶντα Δημητριάδην, ἓνα λαμπρόν διδασκαλόν, κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐνεγράφην εἰς τήν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν, εἰς τήν τετάρτην τάξιν, δηλ. τήν πρώτην Γυμνασίου».

8. Ὁ Χρυσόστομος, γεννηθεὶς τό 1867, ἦταν 4 χρόνια μεγαλύτερος τοῦ Ἀλεξάνδρου Μουμπτζῆ.

Μετά την επιστροφή του από την Ποντοηράκλεια, τό 1896 ὁ Ἀλέξανδρος Μουμπτζής ἀνέλαβε, παράλληλα μέ τήν θέση τοῦ διδασκάλου, καί ἐκείνην τοῦ γραμματέως στήν Δημαρχία Τρίγλιας. «Εἰς Τρίγλιαν ἤργασθην ὡς διδάσκαλος (διευθυντής) καί γραμματεὺς τῆς Δημαρχίας καί ἐκτός τῶν 45 λιρῶν τοῦ μισθοῦ μου εἶχον καί ὅλα τὰ τέλη ἀπὸ Προικοσύμφωνα, Διαθήκας, Βαπτιστικά».

Κατὰ τήν ὑπηρεσία του ὡς γραμματέας τῆς Δημαρχίας προσπάθησε νά βελτιώσῃ ὠρισμένα πράγματα πού θά συνέβαλλαν στήν πρόοδο τοῦ τόπου του. Συγκεκριμένα, γράφει:

«Ἰδὼν ὅμως ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει τήν οἰκονομίαν τῶν Σχολῶν καί τὰς γλισχράς ἀμοιβάς τῶν διδασκάλων, ἀπεφάσισα νά ἐνεργήσω δραστηρίως πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Συνεννοηθεῖς λοιπὸν μετά τῶν ἰσχυόντων, τοῦ Ἀριστοφάνους Κασσούρη καί τοῦ Νικολάου Νυστάζου, οἱ ὅποιοι ὑπεσχέθησαν νά μέ ὑποστηρίξουν, μίαν Κυριακὴν ἐπροκάλεσα γενικὴν συνεδρίασιν τῶν Ἐπιτρόπων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν ἡγουμένων τῶν Μοναστηριῶν, τῶν ἱερέων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Τρίγλιας καί ἄλλων προυχόντων.

Εἰς τοὺς προσελθόντας ἐξέθεσα τήν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν οἰκονομικῶν τῶν Σχολῶν καί εἶπον ὅτι ἀπεφάσισα νά τὰ διορθώσω. Καί ἰδοὺ πῶς. Οἱ Ἐκκλησίες νά μεγαλύνουν τὸ ἐπίδομά των τὸ ἐτήσιον εἰς τήν Σχολήν, νά πωλήσωμεν διὰ πλειοδοσίας ἓνα πολὺ καλὸ ἐλαιόκτημα τῆς Σχολῆς, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐπειδὴ ἔμενεν ἀκαλλιέργητον, δέν ἀπέδιδε τίποτε σχεδόν, νά μονοπωλήσωμεν τὰ κτήρια, νά εἰσαγάγωμεν Δελτίον κηδείας, τὸ ὁποῖον θά ἐχρησίμευεν διὰ τὸ Μητροφῶν, τὸ ὁποῖον εἶχον ἰδρύσει. Καί τὸ μὲν διπλασίασμα τοῦ ἐπιδόματος τῶν Ἐκκλησιῶν ἐγένετο χωρὶς καμμίαν ἀντίρρησην, καί μόνον οἱ ἡγούμενοι τῶν Μοναστηριῶν εἶχαν κατ' ἀρχάς ἀρνηθῆ, ὅταν ὅμως ὁ Κασσούρης τοὺς εἶπε: “Πολὺ καλὰ, ἀλλὰ εἰς τὸ ἐξῆς δέν θά φέρετε πρὸς πώλησιν εἰς τὴν πόλιν τὰ διάφορα προϊόντα τὰ κηπουρικά, ὀπωρικά, λαχανικά, σιτηρά, ἐλαίαις κτλ.”, τότε καί αὐτοὶ ἐνέδωκαν. Ἐπειδὴ δέ ἡ πώλησις τοῦ κτήματος διὰ τοῦ δημοσίου κήρυκος δέν προώδευσεν, ὁ κήρυξ ἐφώνησεν ὅτι τὴν προσεχὴ Κυριακὴν οἱ ἐπιθυμοῦντες νά πλειοδοτήσουν νά συγκεντρωθοῦν εἰς τὴν αἵθουσαν τοῦ Ἀρρεναγωγείου, ὁπότε καί θά γίνῃ ἡ κατακύρωσις». Ἡ πώλησις τοῦ κτήματος ἀπέφερε τὸ ποσὸ τῶν 65 ὀθωμ. Λιρῶν.

Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ὑπηρεσίας του στήν Δημαρχία, ὁ Ἀλεξ. Μουμπτζής ἐμερίμνησε ὥστε νά κτισθῇ «Ἰχθυοπωλεῖον ἐπὶ τῆς παρὰ τὴν θάλασσαν ἄκρας τοῦ τῆς Τρίγλιας διαρρέοντος ρύακος, Σφαγεία ἐπὶ ἐνὸς βράχου, ὁ ὁποῖος ἐπροχώρει εἰς τὴν θάλασσαν καί τὸν ὁποῖον ἰσοπεδώσαμε μέ τὴν ἐπφάνειαν τῆς θαλάσσης διὰ δυναμήτιδος καί ἄλλα κατὰ συμβουλήν τοῦ πατρός μου, ὥστε νά ἐξοδευθῇ τὸ ἔτοιμον χρῆμα τῆς Δημαρχίας, διότι ἄλλωστε ὅλα τὰ ἔτοιμα ποσὰ τῆς Δημαρχίας τοῦ Κράτους τὰ κατέσχευεν ἡ Κυβέρνησις ἐν εἰδὲι δανείου (δανεικὰ καί ἀγύριστα), οὕτως ὥστε ἐπὶ τέλους ὅταν ἔδωκα λ/σμὸν δέν ὑπῆρχαν ἔτοιμα παρὰ μόνον 24 γρόσια».

«Ἐλθισμένησα ὅμως τὸ σπουδαιότερον τῆς ἐν Τρίγλιᾳ δράσεώς μου. Μίαν ἡμέραν ἀνασκάλευα εἰς τὰ κιτάπια τοῦ πατρός μου, εὗρισκω μίαν σφραγίδα ἡ ὁποία ἔγραφε «Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης», κατόπιν δύο χεῖρες ἀλληλοκρατούμεναι καί κάτω «Τρίγλια, ἔτος 1868». Ἐρωτήσας τὸν πατέρα μου ἔμαθον ὅτι ἡ σφραγὶς εἶχε μείνει εἰς τὸν πατέρα

μου, ό όποίος ήτο Πρόεδρος καθ' ήν έποχή διελύθη ή Άδελφότης. Τότε έγώ άμέσως συντάσσω κανονισμόν τής «Φιλεκπαιδευτικής Άδελφότητος Τρίγλιας» και ώς κορωνίδα θέτω τήν σφραγίδα αυτήν επί κεφαλής. Κατόπιν συνεννοηθείς μέ μερικούς φίλους εκ τής νεολαίας ήρχισαμε νά έγγράφωμεν μέλη και έντός όλίγων ήμερών έφθάσαμε τά 500 μέλη. Τό ποσόν τών συνδρομών τών μελών ήτο προαιρετικό, διότι ήτο δεκτόν και τό τάλαντον του πλουσίου και ό όβολός τής χήρας.

Αίφνης όμως μίαν ήμέραν παρουσιάζεται εις τήν Τρίγλιαν όλως άπροόπτως και όλως άκαιρώς ό Μητροπολίτης Προύσης, Μουδανιών και Τρίγλιας Ναθαναήλ. Είπον όλως άκαιρώς διότι οί Μητροπολίται επισκέπτοντο τήν Τρίγλιαν μόνον εις τάς έξετάσεις και τήν έορτήν τών Φώτων, όπου και έρριπτον τόν Σταυρόν εις τήν θάλασσαν. Ό Μητροπολίτης άναβάς εις τήν αίθουσαν τής Σχολής τήν προωρισμένην δι' αυτόν προσκαλεί συνέλευσιν τών Έφόρων, τών Δημογερόντων και όλων έν τέλει και λέγει. “Τί είναι αυτά πού κάμνετε έσεις εδώ; Τί Άδελφότης και τά τοιαύτα; Δέν ήξεύρετε ότι κατόπιν συνεννοήσεως Κυβερνήσεως και Πατριαρχείου μόνον κατόπιν Αύτοκρατορικής άδείας είναι δυνατόν νά έπιτραπή ή ίδρυσις άλλων σχολείων, Έκκλησιών, Άδελφοτήτων, εκτός τών ήδη ύπαρχουσών; Και όμως έμαθα ότι εδώ ιδρύθη μία Άδελφότης. Ποίος τά κάμνει αυτά;” Αμέσως όλοι άπήντησαν: ό Αλέξανδρος Μουμπτζής. “Άς έλθη λοιπόν εδώ αυτός ό κύριος διά νά δώση λόγον”. Τότε παρουσιάζομαι έγώ μέ τόν κανονισμόν εις τό χέρι και λέγω, “Σεβασμώτατε, άνοιξατε και ίδετε και κατόπιν άπαντήσετε”. Μόλις όμως ήνοιξε τήν πρώτην σελίδα και είδε τήν σφραγίδα⁹, άμέσως έφώναξε, “Μπράβο, Αλέξανδρε! Και πόσοι ένεγράφησαν έως τώρα ως μέλη;”, “Μόνον 500, Σεβασμώτατε”. “Κύριοι, εις αυτήν τήν Άδελφότητα νά γραφήτε όλοι, όλοι, μέ ακούσατε, και νά τήν ύποστηρίξετε”.

Κατόπιν του έπεισοδίου τούτου, ή Άδελφότης ήρχισε νά προσδεύη και έντός δύο έτών έπερίσσευσε 508 λίρ. Όθωμανικάς, μέ τάς όποιάς ήγοράσαμε τήν ιδιοκτησίαν του Άναστάση Ταταύλαλη (κατοικίαν και ύποκάτω καφενειόν) εις τό κεντρικώτερον μέρος τής πόλεως, ακριβώς άντικρύ τής πατρικής μου οίκιας, και κατ' αυτόν τόν τρόπον τά εισοδήματα τής Σχολής έπερίσσευσαν άκόμη. Σημειωτέον και τούτο, ότι ή Άδελφότης έπλήρωνε τά εισιτήρια τών άπόρων μαθητών και διένειμε βραβεία εις τούς έπιμελείς μαθητάς».

Μεταξύ τών κοινωνικών δραστηριοτήτων πού έλάμβαναν χώρα στήν Τρίγλια ήσαν οί κατά καιρούς διδόμενες θεατρικές παραστάσεις τίς όποιες έτοίμαζαν οί ίδιοι οί κάτοικοι και παρουσίαζαν στήν αίθουσα του Άρρεναγωγείου. Κατά τήν περιγραφήν του Άλεξ. Μουμπτζή στήν «Αύτοβιογραφία του», «παρεστάθησαν τά δράματα “Κασσία και Ακύλας” εις τό όποιον τό πρόσωπον του αύτοκράτορος Θεοφίλου ύπεδύθη ό πατήρ μου, ό “Οθέλος” του Σαίκσπηρ, όποτε ό πατήρ μου ύπεδύθη τό πρόσωπον του Βραβου-

9. Ό Μητροπολίτης Ναθαναήλ από τήν σφραγίδα και τήν επ' αυτής ήμερομηνία (1868) διαπίστωσε ότι δέν έπρόκειτο για νέα Άδελφότητα.

τίου του πατρός της Δεσδαιμόνος, τό πρόσωπον του Ὁθέλου ὁ ἱατρός Ἰ. Καλεμερής ἀξιολογώτατα, τήν Δεσδαιμόνα ἢ Σοφία Κυριακίδου ἀπό τήν Τραπεζοῦντα, ἡ ὁποία ἦτο ἀνεψιά της διευθυντρίας του Παρθεναγωγείου, τόν Ἰάγον ὑπεδύθη ὁ διδάσκαλος Γεώργιος Κυριακίδης πολύ ἐπιτυχῶς, τόν Κάσιον ὁ Ἀριστείδης Τιταγκοῦ, ὁ ὁποῖος ἂν καί ὑποδηματοποιός τήν τέχνην, ἤξευρεν ὅμως νά ὑποδύεται λαμπρά. Ἄλλο δρᾶμα πού εἶδομεν ἦτο “Ἀρματολοί καί Κλέφται”, κατὰ τό ὅποιον ὅλοι ἔμειναν ἔκθαμβοι (καί μάλιστα ὁ Τοῦρκος διοικητής) πού εὐρέθησαν τόσαι στολαί καί τόσα καρυοφύλια».

Ἡ φοίτηση στήν Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή.

Ὡς ἀπόφοιτος τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ἀλέξανδρος Μουμπτῆς στήν «Αὐτοβιογραφία» του ἀναφέρεται στήν φοίτησή του σ' αὐτήν, ἀλλά καί στήν μετά τήν ἀποφοίτησή του ἀρχή τῆς σταδιοδρομίας του ὡς διδάσκαλος. Μαζί μέ τά στοιχεῖα τά σχετικά μέ τήν Σχολή, τοὺς καθηγητές καί τά μαθήματα, ἀναφέρεται καί σέ περιστατικά πού συνέβησαν στόν ἴδιο μέχρι τήν ἀναχώρησή του ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη:

«Ὅταν τελείωσα τό σχολεῖον τῆς πατρίδος, ἐπειδή ὁ πατήρ μου δέν ἠὐπόρει διὰ νά ἐξακολουθήσω τάς σπουδάς μου, ἐπὶ δύο ἔτη ἔμεινα εἰς τήν Τρίγλιαν χωρὶς σχολεῖον. Ἀλλά κατὰ τά δύο ἔτη ἔδειξα τόσην δραστηριότητα εἰς τήν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων καί τήν μεταξοσκωληκοτροφίαν, ὥστε ὁ πατήρ μου μέ ἐλυπήθη καί μοί ἐπρότεινε νά ἐγγραφῶ εἰς τήν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς νήσου Χάλκης, τῆς ὁποίας οἱ μαθηταὶ εἶναι οἰκότροφοι. Εἰς τήν ἱατρικὴν ὅμως ἐξέτασιν ἀπεριφθείς, ὅπως καί ὅλα τά ἄλλα παιδιὰ, ἐκτός ἐνός, εἶπον εἰς τόν πατέρα μου ὅτι ἐγὼ δέν ἐπιστρέφω πλέον εἰς Τρίγλιαν, ὅποτε στενοχωρηθεὶς ὁ πατήρ μου μοί λέγει, τότε νά δώσης ἐξετάσεις εἰς τήν Σχολὴν τοῦ Γένους. Δέν φαντάζεσαι πόση ἦτο ἡ χαρά μου. Μόνον ὅτι θά ἐφοίτων εἰς τό μεγαλοπρεπές ἐκεῖνο κτήριο, αὐτό μοί ἔφθανεν. Φαίνεται ὅτι ὁ πατήρ μου εἶχε πάρει μίαν ἀπόφασιν. Διότι, ἀφοῦ ἔδωκα ἐξετάσεις καί εἰσήχθην εἰς τήν 4ην τάξιν, ἐπεστρέψαμεν εἰς Τρίγλιαν. Τότε ὁ πατήρ μου ἐπῆγε εἰς τοῦ Θεολόγου Φούντα τό κατάστημα, τό ὅποιον εἶχομεν εἰς τό κέντρον τῆς πόλεως, διὰ 100 λίρ. ὁθ. Ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου 50 λίρ. ἔχρωσται ἤδη ὁ πατήρ μου εἰς τόν Θ. Φούντα καί 50 λίρ. ἔμειναν διὰ τάς σπουδάς μου. Ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξύ ἐγένιναν καί μερικά ἐλαιοεσοδαί, τά ἐκαταφέραμε μέ τάς σπουδάς μου.

Θά σέ εἰπω καί περὶ τῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεών μου εἰς τήν Σχολὴν τοῦ Γένους. Ὅταν εἰσῆλθον εἰς τό δωμάτιον τῶν ἐξετάσεων, κατατρομαγμένος καί ὅπου οἱ καθηγηταὶ ἦσαν τριγύρω καθήμενοι καί ἐξετάζοντες, εἶδα ὅτι εἰς ἓνα καθηγητὴν, χονδρόν ὄντα γέροντα, τόν ὅποιον ἐννόησα ὅτι ἦτο ὁ Βασίλειος Καλλίφρων, ἦσαν σεσωρευμένα πολλὰ παιδιὰ, ὅποτε ὁ καθηγητὴς μέ μίαν χονδρὴν φωνὴν μοί λέγει, “Ἐλα καί σύ, νά ἰδοῦμε τί ξέρεις. Αὐτά τά ζῶα δέν ξύρουν τίποτε”. Καί ἐξακολουθεὶ νά μοί λέγει “Πηγαίνεις εἰς τήν Ἐκκλησίαν;” Ὅταν τοῦ ἀπῆντησα καταφατικῶς, μοί λέγει “Θά ἤξεύρεις τό

τροπάριον πού λέγει: Αἱ γυναῖκες ἐωράκασι τόν λίθον μετρημένον. Τί θά εἰπῇ αὐτό;” Ἄμα τοῦ ἀπῆντησα ὅτι αἱ Μυροφόροι γυναῖκες εἶδαν τήν πέτρα τοῦ τάφου σηκωμένη, μοί λέγει “Εὕγε, καί τί εἶναι τό ἐωράκασι;” Τοῦ ἀπῆντησα, “Παρακείμενος μέ διπλοῦν ἀναδιπλασιασμόν τοῦ ρήματος ὀρῶ”. “Μωρέ, σύ εἶσαι σπουδαῖος, καί τό μετρημένον τί εἶναι;” Ἀπῆντησα, “Μετοχή τοῦ Παρακειμένου τοῦ ρήματος Μεταίρομαι”, καί ἐξακολουθεῖ “Καί συντακτικῶς τί εἶναι τό μετρημένον;” Ἀπαντῶ, “Κατηγορηματική Μετοχή, διότι τό ρῆμα ὀρῶ εἶναι αἰσθήσεως σημαντικόν”.

Κατόπιν μέ παραλαμβάνει ἄλλος καθηγητής ὁ Ζαχαριάδης καί μέ ἐρωτᾷ ἐάν ἤξεύρω Ρωμαϊκὴν Ἱστορίαν, ἐγὼ τοῦ ἀπῆντησα ἀρνητικῶς. Κατόπιν μέ παραλαμβάνουν οἱ καθηγηταὶ τῶν Γαλλικῶν Μακρίδης καί τῶν Τουρκικῶν Χλωρός (ὁ συντάκτης τοῦ Τουρκοελληνικοῦ λεξικοῦ, τό ὅποιον ἔχω). Εἰς αὐτούς ἀπῆντησα καλῶς, διότι καί εἰς τὰ Γαλλικά καί εἰς τὰ Τουρκικά ἤμην ἀρκετὰ προχωρημένος, διότι ὁ πατήρ μου εἶχε κάμει τόν διδάσκαλον τῆς Τουρκικῆς εἰς Τρίγλιαν, ὅπου εἶχεν ὡς μαθητάς τόν Εὐγένιον Καλαφάτην, τόν κατόπιν σύγγραμβρόν μου, τόν Χρυσόστομον Καλαφάτην, τόν κατόπιν Μητροπολίτην Δράμας καί ἀργότερον Σμύρνης, ὅπου καί ἐμαρτύρησεν, τόν Νικόλαον Παπαδόπουλον, κατόπιν φαρμακοποιόν, τόν Βασίλειον Γακάν, τόν Δημήτριον Γακάν, τόν Σωκράτην Μαθιάν, τόν Ἡρακλὴ Καλαϊκὴ καί μερικοὺς ἄλλους τοὺς ὁποίους ἐλσημόνησα. Σημειωτέον δέ ὅτι ἀπὸ αὐτῶν κανεῖς δέν ζῇ, ἐκτός ἐμοῦ βεβαίως.

Εἰς τὴν Σχολὴν εἶχα τόν ἀριθμόν 84 καί ἐκαθήμεν εἰς τό τελευταῖον θρανίον. Ἐπειδὴ ὅμως ἀπῆντων εἰς ὅλας τὰς ἐρωτήσεις τῶν καθηγητῶν, ὅπου οἱ ἄλλοι δέν ἤξευρον νὰ ἀπαντήσουν, ὁ Καλλιφρων μέ ἐπροσκάλεσε νὰ κάθημαι εἰς τό πρῶτο θρανίον.

Μεγάλην ἐντύπωσιν εἶχε κάμει τό Δελτίον τῶν βαθμῶν μου τῆς Δις τάξεως, διότι εἰς ὅλα τὰ μαθήματα εἶχον τόν βαθμόν ἄριστα. Οὕτως πότε ὅταν τό δεύτερον ἔτος μετέβην εἰς τὴν Σχολὴν διὰ νὰ ἐγγραφῶ εἰς τὴν Εἰς τάξιν, ἐνῶ ἐστέκομεν, ὡς ὅλα τὰ παιδιά, εἰς τὴν μεγάλην σάλαν, βλέπω νὰ ἐξέρχεται τοῦ δωματίου τοῦ Καθηγητικοῦ Συλλόγου καί νὰ διευθύνεται εἰς τό ἀντικρὺ Σχολαρχεῖον ὁ καθηγητής Καλλιφρων καί νὰ παρατηρῇ μετὰ προσοχῆς τοὺς μαθητάς πού ἐστέκοντο εἰς τὴν αἴθουσαν πρὸς ἐγγραφὴν. Τότε ὁ Καλλιφρων ἀποτεινόμενος πρὸς τό μέρος τῶν μαθητῶν λέγει, “Εὔς, ἐσύ, ἔλα ἐδῶ”. Οἱ μαθηταὶ ἐδείκνυν τόν ἑαυτὸν των καί ἔλεγον, ἐγὼ ἐγώ; “Ὁχι, Ὁχι” λέγει ὁ Καλλιφρων καί ἀποτεινόμενος πρὸς ἐμέ “Σύ, μέ τό κόκκινο φέσι, ἔλα ἐδῶ”. Τότε ἐπροχώρησα πρὸς αὐτόν, αὐτὸς δέ μέ σπρώχνει εἰς τό Διευθυντήριον καί Σχολαρχεῖον καί ἐμβάς καί αὐτὸς λέγει πρὸς τόν Σχολάρχην “Αὐτὸς εἶναι ὁ μαθητής, περὶ τοῦ ὁποίου σὰς εἶχα ὁμιλήσει”. Τότε ὁ καθηγητής Ἀμαξόπουλος λέγει, “διὰ νὰ εἶδομεν καί τοὺς βαθμούς του”. Τότε, ὅταν ἐγὼ ἔδειξα τοὺς βαθμούς μου, οἱ καθηγηταὶ ἔσφιγγον τό χέρι μου καί μέ συνέχαιρον, διότι διὰ τὴν Σχολὴν ἦτο τό πρᾶγμα σπάνιον.

Καί εἰς τὴν Εἰς τάξιν ἔλαβον ἐπίσης μόνον ἄριστα ἐκτός ἐνός “Πάνυ καλῶς” εἰς τὴν Χημεῖαν ἀπὸ τόν Σπαθάρην, ὁ ὁποῖος μάλιστα εἶχεν ἀπορῆσει ὅταν τοῦ τό εἶχα εἰπεῖ, ὅταν ἐτελείωσα τὰς σπουδὰς μου. Καί ὅπως ἐπήγαινα, θά ἔπαρνα τό πρῶτο ἄριστα, ἀλλὰ ἔνεκα πολλῶν ἀπουσιῶν μου ἔνεκα ἀσθενείας (χολέρας) ὁ βαθμός μου ἐξέπεσεν εἰς τό “Πάνυ καλῶς”.

Όταν τόν Αύγουστον τοῦ ἰδίου ἔτους ἐπέστρεψα πάλιν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νά παραλάβω τό Πτυχίον μου, τήν στιγμὴν πού ἐξερχόμην ἀπὸ τό Γραφεῖον μέ τό πτυχίον εἰς τό χέρι καί ἀπεχαιρέτησα τόν Σχολάρχην (Μητροπολίτην Σάρδεων) Μιχαήλ Κλεόβουλον καί τόν Σπαθάρην, οἱ ὅποιοι ἐπεριπάτουν εἰς τήν μεγάλην αἴθουσαν, φιλήσας καί τῶν δύο τό χέρι, ὁ Σπαθάρης μοί λέγει “Ε! Καί τώρα;”. “Τώρα”, τόν ἀπαντῶ, “φεύγω μέ τό δίπλωμα εἰς τό χέρι, χωρίς νά ἡξεύρω τί νά κάμω”. “Ἄν σκοπεύης νά ἀκολουθήσης τό διδασκαλικόν ἐπάγγελμα, πέρασε τήν Τετάρτην ἀπὸ τό σπίτι ἡ ὥρα 12 καί κάτω ἡμπορεῖ νά γίνη διὰ σέ”. “Ἐγώ” τοῦ εἶπα “θά ἐπροτίμω τόν ἐμπορικόν κλάδον, διότι ἐπῆρα καί μερικά μαθήματα Διπλογραφίας ἀπὸ τόν Κεμιζόπουλον” (καθηγητήν τοῦ Ἐμπορικοῦ εἰς τήν Ἐμπορικὴν Σχολὴν Χάλκης). Τότε ὁ Σπαθάρης μοί εἶπεν “Ἡμεῖς μέ τούς ἐμπόρους δέν ἔχομεν καμμίαν σχέσιν, ὥστε ἔλα ἀπὸ τό σπίτι τήν Τετάρτην”.

Τήν ἡμέραν πού ὠμιλῆσαμε ἦτο Δευτέρα. Τήν ἐπιούσαν Τρίτην, ἐνῶ ἤμην ἐξηπλωμένος εἰς τό μητέρι τοῦ δωματίου ὅπου ἔμενα τό τελευταῖον ἔτος καί ἐδιάβαζα τήν «Jerusalem délivrée» τοῦ Τάσσου, αἴφνης αἰσθάνομαι ὅτι σειόταν ὁλόκληρον τό σπίτι, τό ὅποιον ἦτο ὅλως ξύλινον καί πολλάκις ἐσειέτο ὅταν εἰς τό ἄνω πάτωμα ἐπεριπάτει ἡ οἰκοκυρά μου, ἡ ὁποία ἦτο χονδρή, ἅμα ὁμως εἶδον ὅτι δέν εἶναι ἀστείον κἄν, ἤρχισα νά φωνάζω, σεισμός, σεισμός! ἔτρεξα ἀμέσως καί ἐξῆλθον εἰς τόν κήπον εἰς τόν ὅποιον ἐξερχόμεθα ἀπὸ τό πρῶτον πάτωμα, ἔνεκα τοῦ ἐπικλινούσ τοῦ ἐδάφους, ὅπου ἦτο κτισμένο τό σπίτι. Ἐκεῖ ἀκόμη ἐξηκολούθει ὁ σεισμός, κάτω δέ εἰς τήν πόλιν εἶχε σηκωθῇ τόση σκόνη, πού δέν ἐφαίνετο τίποτε. Τήν ἄλλην ἡμέραν, τήν Τετάρτην ὅταν ἐπῆγα εἰς τοῦ Σπαθάρη, ἐκεῖνος ἔτρωγε μέ τήν οἰκογένειάν του καί ἀφοῦ μέ ἐπροσκάλεσε νά φάγω, ἐάν δέν ἔφαγον, καί τόν εὐχαρίστησα, ἅμα ἐτελείωσε μοί λέγει “Ἄιντε, πηγαίνομεν. Θά ὑπάγομεν εἰς τό Ἐκπαιδευτήριον Βασματζίδου εἰς τό ὅποιον καί ἐγώ ἐνδιαφέρομαι, θά εἶσαι ἐσωτερικός διδάσκαλος καί ἐπιμελητής, θά ἔχῃς τροφήν, κατοικίαν καί 40 λίρας ἐτήσιον μισθόν. Θά εἰσθε σύ καί ἀκόμη ἕνας ἄλλος, ὁ ὁποῖος ἤδη ἔλαβε τόν διορισμόν του”. Καταβαίνομεν λοιπόν εἰς τήν προκυμαίαν τῆς συνοικίας Φαναρίου, ὅπου εὕρισκετο πάντοτε ἐσπέριος ὁ βαρκάρης του· διότι ἐπρεπε νά περάσωμεν ἀντικρὺ τόν Κεράτιον κόλπον, ὁ ὁποῖος διασχίζει τήν Κωνσταντινούπολιν, δηλ. ἀφ’ ἐνός τήν παλαιάν Πόλιν, Φανάρι, Μπαλατά κτλ. Καί εἰς τήν ἄλλην ὄχθην τό Πέραν, Γαλατά κτλ.

Ἐντὸς τῆς λέμβου ὁ Σπαθάρης μοί ἔδωκε καί ἕνα μάθημα περὶ σεισμῶν . . . Ἐνῶ ἐπηγαίναμε μέ τόν Σπαθάρη εἰς τό Πέραν (Σταυροδρόμιον), ὅπου ἦτο τό Λύκειον Βασματζίδου, ἀπὸ ἕνα παράμερον δρόμον διὰ νά ἀποφύγῃ, μοί εἶπεν, τούς πολλούς χαιρετισμούς τῶν ἀπειραγρίθμων γνωστών του, πρῶν μαθητῶν του, συναντᾶται μέ κάποιον γνωστόν του καί ἐπειδὴ ἐκεῖνος τόν ἐσταμάτησε διὰ νά τόν ἐρωτήσῃ τί κάμνει κτλ., ὁ Σπαθάρης τότε τόν ἐρωτᾷ “Τί γίνεται ὁ υἱός σου, λαμβάνεις συχνά εἰδήσεις;”, ἐκεῖνος τόν ἀπήντησεν ὅτι λαμβάνει συχνά εἰδήσεις καί ὅτι εἶναι πολὺ καλά κτλ. Μετά τά κομπλημένα, ἐπῆραμε πάλιν τόν δρόμον καί ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Σπαθάρης μοί λέγει, “Γνωρίζεις τόν κύριον αὐτόν; Εἶναι εἰς ἀνότητος πατῆρ. Εἶναι ὁ ἐργοστασιάρχης ὑποδηματοποιίας μέ κατὰστημα εἰς τόν Γαλατᾶ (Κάπης Τραπεζοῦντιος πολὺ γνωστός

εις τήν μακαρίτισσα γιαγιά σου¹⁰). Εἶναι ἀνόητος διότι τόν υἱόν του, ὁ ὁποῖος ἐτελείωσεν τήν Σχολήν μας, ἀντί νά τόν κάμνῃ διευθυντήν τῆς ἐργασίας του καί νά γίνῃ ὁ πρῶτος τῶν ὑποδηματοποιῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τόν ἔστειλεν εἰς Παρισίους νά σπουδάσῃ ἰατρός καί νά εἶναι ὁ ἔσχατος τῶν ἰατρῶν, διότι διὰ νά γίνῃ ὁ πρῶτος ἰατρός εἶναι πολύ πολύ δύσκολον”.

Ἐπῆγαμε λοιπόν εἰς τό Ἐκπαιδευτήριον Βασματζίδου καί ἀφοῦ ὁ Σπαθάρης εἰσῆλθε καί ὠμίλησε μετὰ τοῦ κ. Βασματζίδου, ἐξήλθεν καί μοί εἶπεν: “Δυστυχῶς ὁ κ. Βασματζίδης εἶναι ἀπληπισμένος, ἀγνοῶν ἐάν ἐφέτος οἱ γονεῖς θά ἐμπιστευθοῦν νά στείλουν τά τέκνα των εἰς τό Σχολεῖον, διότι τό κτήριον εἶχε πάθει πολλάς ζημίας καί διότι οἱ σεισμοί ἐξακολουθοῦν διαρκῶς”. Τότε τόν ἠὺχαρίστησα διὰ τό ἐνδιαφέρον καί ἐπέστρεψα εἰς τό καφενεῖον τοῦ Ξενοδοχείου, ὅπου ἔμενον, ἐλπίζων καί ἐγώ δέν ξεύρω τί.

Ἐνῶ ὅμως ἐπερίμενα ὅχι πολύ, αἴφνης παρουσιάζεται ὁ “ἀπό μηχανῆς θεός” τῶν ἀρχαίων. Αὐτός ἦτο εἰς τό πρόσωπον τοῦ φίλου μου Ι. Κρυσταλλίδου, ὁ ὁποῖος ἦτο διδάσκαλος εἰς τήν Ποντοηράκλειαν καί ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νά εὔρη δεύτερον διδάσκαλον, τοῦ ὁποῖου ἡ θέσις ἦτο κενή. Ἄμα μέ εἶδεν ὁ Κρυσταλλίδης ἐχάρη καί τήν ἐπομένην ἀνεχωρήσαμεν διὰ Τρίγλιαν, διὰ νά παραλάβω τά ἀπαιτούμενα καί μετὰ μερικῆς ἡμέρας ἀνεχωρήσαμεν διὰ Ποντοηράκλειαν. Εἰς τό ἀτμόπλοιο ἐλάβαμε εἰσιτήρια Γ' θέσεως, ἀλλά συνεννοηθέντες μέ τόν μάγειρον, ἀντί μικροῦ ποσοῦ, ἐπετύχαμε καί τροφήν καί δωμάτιον μέ κρεβάτι καθαρώτατον καί ἔτσι ἐπεράσαμε ἐξαίρετα. Εἰς τήν Ποντοηράκλειαν ἤμην δεύτερος διδάσκαλος, τό ἄλλο ὅμως ἔτος, ἐπειδή ὁ Κρυσταλλίδης ἀνεχώρησεν διὰ τās Ἀθήνας¹¹ (μέ τήν συνδρομήν τοῦ Σπαθάρη, εἰς τοῦ ὁποῖου τήν οἰκίαν ὑπῆρέτησεν ὀλίγον ὁ Κρυσταλλίδης), ἐγώ τότε ἔμεινα ὡς διευθυντής».

Στό Ἀρχεῖο Μουμτζῆ διασώζονται τά ἀκόλουθα δύο ἐπιγράμματα τά ὁποῖα ὁ Ἀλέξανδρος Μουμτζῆς ἀφιερώνει στήν Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή:

*Εἰς τήν φωτογραφίαν
τῶν τελειοφοίτων τῆς Μ. Γ. Σχολῆς τοῦ ἔτους 1894.*

Δηνομένιοι φάροίό τε τηλαυγέος τ' ἐλάχωται
σπινθαρίδες, δεῦτε, πῦρ ἀφ' ὑμῶν θορέτω.

Εἰς τήν τῇ Σχολῇ δοθεῖσαν φωτογραφίαν.

Κρήνη καλλιγεέθρος ἀνθ' ὧν θρέψας με ροῆσιν
οὐρανίης δέξαι σῆμα τό χάριν ἄγαν.

10. Ἐννοεῖ τήν σύζυγό του Σοφία (1881-1949) καί γιαγιά τῆς ἐγγονῆς του γιά τήν ὁποία ἔγραψε τήν «Αὐτοβιογραφία» του.

11. Ὁ Ι. Κρυσταλλίδης σπούδασε τήν ἰατρική στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Μετά τήν ἀποφοίτησή του ἐπέστρεψε στήν Τρίγλια, ἄσκησε τό ἱατρικό ἐπάγγελμα μέχρι τό 1906, ὅποτε ἀναχώρησε γιά τό Χαρτούμ τοῦ Σουδάν, ὅπου ἔζησε καί ἀπέθανε.

Στά κατάλειπα του Άλεξ. Μουμτζή υπάρχει και τό ακόλουθο επίγραμμα αφιερωμένο στον Ίω. Χαριτωνίδη, σχετιζόμενον, ὡς φαίνεται, μέ τήν Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή:

Εἰς Ἰωάννην Χαριτωνίδην.

Ἐνθάδε κείται ἀνὴρ ἀνέρων πάντων ὃς ἄριστος,
ὃς χαρίτων πλήρης ἦνυσ' ἐόν βιοτόν·
κλεινός Ἰωάννης Χαριτωνίδης ὁ γεραίος
ὄν (δυσανάγνωστον) καί Σχολή αὐτῇ Μεγάλη.

1894.

Ἡ Μετανάστευση τῶν Ἑλλήνων στήν Ἀμερική.

Σημαντικό πρόβλημα γιά τήν Τριγλιανή κοινωνία τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἀπετέλεσε ἡ ἐκδηλωθεῖσα τάση γιά μετανάστευση τῶν νέων Ἑλλήνων Τριγλιανῶν, κυρίως στήν Ἀμερική. Τόν Χρ. Μουμτζή τόν ἀπασχολοῦσε σοβαρά τό θέμα αὐτό, ἐπειδή μεταξύ ἐκείνων πού μετανάστευσαν ἦταν καί ὁ γαμβρός του Δημήτρη, σύζυγος τῆς θυγατέρας του Μαριάνθης. Τίς σκέψεις καί ἀνησυχίες του γιά τό θέμα αὐτό ἐκφράζει στίς ἐπιστολές πρὸς τόν γιυό του καί ἡ κατάσταση πού ἀντιμετώπισε ἡ οἰκογένειά του ἀποτελεῖ ἀντιπροσωπευτικό παράδειγμα καί τῶν ἄλλων οἰκογενειῶν, ὅπως καί ἡ ταλαιπωρία τοῦ ἴδιου τοῦ Δημήτρη στήν Ἀμερική.

«Καί ἕτερον ζήτημα τοῦ Τόπου σπουδαῖον μέν καί τοῦτο ὑπό ἀλλοίαν ἔποψιν. Τοῦτο δέ εἶναι ἡ ἀκράτητος τῶν κατοίκων νέων τε καί ἐγγάμων ἐπιθυμία τῆς εἰς Ἀμερικὴν μεταβάσεως, ὅπου εἶναι καταυτὰς μεγάλα κέρδη. Λαμβάνουν δάνεια μέ ὑποθήκας καί μέ ἀδρούς τόκους χρήματα, ἄλλοι πωλοῦν τὰς ὀλίγας ἐλαίας των εἰς ἐξευτελισμένας τιμὰς διὰ νά κάμουν χρήματα διὰ τοὺς ναύλους των καί ἕτερα ἔξοδα. Καταυτὰς ἀνεχώρησαν πέντε-ἕξ διὰ τό Σουδάν, ἔνθα διαμένουσι οἱ ἀδελφοί Κρυσταλλίδου, κατ' εἰσήγησιν τοῦ μικροτέρου ἀδελφοῦ. Ἔτεροι τινές ἀνεχώρησαν δι' Ἀμερικὴν καί πολλοὶ ἐτοιμάζονται διὰ τό δεῦτερον ρηθέν μέρος. Τοῦτο δέ προέρχεται ἐκ τοῦ γαργαλισματος ὅπερ αἰσθάνονται ἐκ τῆς ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν ἀποστολῆς ἐνταῦθα χρημάτων παρὰ τῶν ἐκεῖσε πρότινος μεταβάντων, εἰς μικρὰς ποσότητας ἀπὸ 10 μέχρι 30 λιρῶν, τῶν μέν νά ἐξοφλήσουν τὰ χρεῖα των καί ἀπαλλάξουν τὰ ἐν ὑποθήκῃ κτήματά των ἢ καί τοὺς ἐγγυητάς των, τῶν δέ νά ἐξοφλήσουν παλαιὰ χρεῖα καί ὀλίγον νά βοηθήσουν τοὺς γονεῖς των. Ὅλοι οἱ θέλοντες νά μεταβῶσιν εἰς Ἀμερικὴν, ἐάν ἠδύναντο νά ἐξοικονομήσουν τὰ ναῦλα των καί τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὰ λοιπὰ ἔξοδά των, ἀμέσως θά ἀπῆρχοντο πρὸς μετάβασιν εἰς Ἀμερικὴν τοῦλάχιστον οἱ ἡμίσεις τῶν κατοίκων, διότι πολὺς γίνεται μεταξύ τῶν κατοίκων περὶ Ἀμερικῆς λόγος, ἐκθειάζοντων τὰ κατὰ φαντασίαν αὐτῶν μεγαλοποιημένα κέρδη τῆς Ἀμερικῆς» (ἐπιστολή 23.1.1907).

Ἡ ἐπιθυμία γιά μετανάστευση δημιούργησε πολλὰ, οἰκονομικά κυρίως, προβλήματα

στis Τριγλιανές οικογένειες: «Τό ρεύμα καί ἡ ἀκατάσχετος ὁρμή τῶν ἐντεῦθεν νέων πρὸς ἀναχώρησιν εἰς Ἀμερικὴν ἡμέραν παρ' ἡμέραν αὐξάνει. Συχνά ἀπέρχονται ἐντεῦθεν ἀνά τρεῖς καὶ ἀνά πέντε, μεταξύ δέ αὐτῶν καὶ ἔγγαμοι διὰ τὴν Ἀμερικὴν μέ διαβατήρια ἐσωτερικά εἰς ὄνομα διαφόρων πόλεων τῆς Μεσογείου τῆς Τουρκίας, ὑπολογίζονται ἕως 80 τόν ἀριθ. Οἷτινες ἀπῆλθον καὶ πολλοὶ ἐτοιμάζονται πρὸς ἀναχώρησιν. Λυπηρόν ὅτι μεταξύ τῶν ἀπερχομένων τυγχάνουσι καὶ υἱοὶ μονογενεῖς, ἀμφίβολον δέ ἂν θὰ ἐπανέλθουν εἰς Τρίγλιαν καὶ εἶναι πολὺ λυπηρόν. Ἐν ταῖς οἰκογενεαῖς συμβαίνουν ταραχαὶ καὶ ἀνησυχίαι πρὸς ἐξοικονόμησιν χρημάτων. Οἱ γονεῖς ἀναγκάζονται νὰ ὑποθηκεύσουν κτήματα καὶ δανείζονται χρήματα μέ βαρεῖς τόκους νὰ δίδονται εἰς τὰ τέκνα των. Οἱ νέοι τοῦ Τόπου καὶ ἐργατικαὶ χεῖρες πολὺ θὰ ὀλιγοστεύσουν καὶ εἶναι λυπηρόν τοῦτο» (ἐπιστολή 2.3.1907).

«Προχθές, τὴν παρελθούσαν τετάρτην 21 Μαρτίου ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ δι' οὗ μετέβαινον εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἶχον καὶ συνεπιβάτας Τριγλιανούς 10 τόν ἀριθ. ἀναχωρήσαντας τὴν ἐποῦσαν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀμερικὴν μέ ἐσωτερικά διαβατήρια διὰ τουρκικοὺς λιμένας· μετὰ δύο ἡμέρας ἀπῆλθον καὶ ἄλλοι τινές. Ὑπολογίζουν τοὺς ἐκ Τριγλίας ἀναχωρήσαντας διὰ τὴν Ἀμερικὴν ἀνερχομένους πλέον τῶν 120 ἀτόμων, ἐνῶ προτίθενται καὶ ἄλλοι νὰ μεταβοῦν. Καὶ ὁ ἡμέτ. Γαμβρός Δημήτρης, ὅστις πρὸ καιροῦ ἀναμασῶν τὴν Ἀμερικὴν καὶ ρητῶς ἐξεφράσθη τὴν ἀπόφασίν του ὅτι τάχιον ἢ βράδιον ἀναχωρῶν θὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Αἱ προσπάθειαι τῶν γονέων του, αἱ συμβουλαὶ τοῦ θεοῦ του καὶ τὰ δάκρυα τῆς συζύγου του καὶ τῆς Εἰρήνης δέν ἴσχυσαν νὰ τὸν ἀποτρέψουν ἀπὸ τὸν σκοπὸν καὶ ἀπόφασίν του καὶ ἐπὶ τέλους ἐν ἀπουσίᾳ μου ἐπραγματοποίησε τὸν σκοπὸν του, καὶ οὕτω προχθές τὴν Κυριακὴν τὸ ἑσπέρας 25 Μαρτ. εἶδον αἴφνης τοῦτον (τὸν Δημήτρη) ἐξεληθόντα τοῦ ἐκ Μουδανίου ἐλθόντος ἀτμοπλοίου καὶ εἰς τὴν θέαν αὐτοῦ ἔμεινα ἐμβρόντητος! Τὸν προσεκάλεσα εἰς ὃ διέμενον δωμάτιον, σκεπτόμενος τὸ σημεῖον εἰς ὃ ἔφθασεν ἡ ἀπόφασίς του καὶ τὸ ἀμετάθετον αὐτῆς, ἔκρινα καλὸν νὰ μὴ τὸν δυσαρεστήσω μέ κανένα λόγον, τὸν ἐσυμβούλευσα εἰπὼν αὐτῷ τὰ δέοντα, νὰ ἐργάζεται, νὰ κερδίζει, ἀλλὰ νὰ προφυλάτῃ καὶ τὴν ὑγείαν του, νὰ μᾶς ἐνθυμῆται, νὰ μὴ λησμονῇ τὴν οἰκογένειάν του, νὰ τὴν γράφῃ συχνά, νὰ τὴν παρηγορῇ. Οὗτος μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἀναχωρεῖ χωρὶς καμμίαν ἀνάγκην καὶ στενοχωρίαν, ὅτι ἐκανόνισε τὰ τῆς οἰκογενείας του περὶ τῆς συντηρήσεως αὐτῆς καὶ λοιπά. Ὅτι αἰσθανόμενος ὅτι ἐκ τῆς γεωργικῆς ἐργασίας τίποτε δέν γίνεται καὶ ἐπὶ ματαίῳ παρέρχεται ὁ καιρὸς του, ἐξ ἄλλου βλέπων τοὺς μεταβάντας εἰς Ἀμερικὴν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ μεταξύ αὐτῶν τιποτένιοι νέοι κερδίζοντες νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ στέλλουν εἰς τοὺς γονεῖς καὶ συγγενεῖς των μερικὰ χρήματα, ἐξ ἄλλου δέ νὰ προσκαλοῦν τοὺς ἀδελφούς καὶ συγγενεῖς των εἰς τὴν Ἀμερικὴν πλησίον αὐτῶν, τοῦτο ἐγαργάλησε ὅχι μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους πολλούς. Τέλος, ἀφοῦ καὶ πάλιν συμβουλευσας αὐτόν, ἐκ ψυχῆς τὸν ἠυχθήην μέ πολλὰς εὐχὰς καὶ μέ καλὴν ἀντάμωσιν. Χθές τὸ πρῶτὶ ἀποχωριζόμενοι τὸν ἠυχθήην κατευθύνον, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μου πλήρεις δακρύων ἐπέβην τοῦ ἀτμοπλοίου!

Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπέλευσίν μου, ἀναχωρήσας καὶ ὁ ἡμετ. Δημήτρης ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τριῶν συνταξιδιωτῶν του κατευθύνθη

εις Πειραιά καί ἐκεῖθεν διά νέου ὑπερωκεανίου πλοίου ἑλληνικοῦ νά μεταβούν κατ' εὐθείαν εἰς Ἀμερικήν. Ἡ ὑπό τοῦ Δημήτρη προτίμησις τοῦ πλοίου τούτου ἀπό τὰ ξένα πλοία ἐγένετο διά τόν ἔξις λόγον, ὅτι τινές τῶν εἰς Ἀμερικήν μεταβαινόντων Τριγλιανῶν ἐμπλεξάν τὰ διά ναῦλα δοθέντα χρήματά των ἐξαπατηθέντες ὑπό πρακτόρων ξένων διαφόρων ἐταιριῶν ἐν τε Κωνσταντινουπόλει καί Πειραιεῖ, ὥστε τὰ εἰσιτήρια ἄπερ ἔλαβον δέν ἀνεγνωρίζοντο ὑπό τῶν κεντρικῶν διευθύνσεων Νεαπόλεως καί Μασσαλίας, ὁπόθεν θά ἐπεβιβάζοντο καί οὕτω πολλὰ ὑπέφεραν. Τήν προχθές πέμπτην 12ην ὁδεύοντος ἐπιβιβάσθεις τοῦ πλοίου ἀνεχώρησε δι' Ἀμερικήν. Ταῦτα ἐγνώρισεν ἡμῖν διά τῆς ἐκ Πειραιῶς ἐπιστολῆς του» (ἐπιστολή 28.3.1907).

Στήν ἐπιστολή τῆς 13.4.1907 γράφει γιά τήν στενοχώρια καί τίς δυσκολίες πού προκαλεσε στήν οἰκογένειά του ἡ ἀναχώρησις τοῦ γαμβροῦ του στήν Ἀμερική: «Ἀφικνουμένου εἰς Προῦσαν ... κατήλθον ἐνταῦθα καί εὗρον τήν Μαριάνθην (τό πρῶτον ὅπου εἶδον αὐτήν, μετά τήν ἀναχώρησιν τοῦ συζύγου της) κλαίουσαν καί ὀλοφυρομένην. Ὀλίγον τήν κατεύνασα μέν μέ παρηγορητικούς καί ἐνθαρρυντικούς λόγους περί τῆς συντηρήσεως των καί τῶν ἀναγκῶν τοῦ σπιτιοῦ, μέ τόν λόγον ὅτι καί ἐγώ θά τήν βοηθῶ ὅπως δύναμαι». «Ἀναχωρῶν ἐντεῦθεν ὁ Δημήτρης παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ἄπερ ἐξοικονόμησε πρότερον χρήματα ὅσα εἶχε ἀνάγκην διά τό ταξείδιόν του, εἰς δέ τήν σύζυγόν του ἔστειλε ἐκ Μουδανίων διά χαρτσιλίκι μόνον δύο . . . μετζίτιδες.»

Στήν ἐπιστολή τῆς 5.9.1908 γίνεται λόγος καί γιά τήν ἀνησυχία τῶν γονέων τοῦ Δημήτρη: «Εἶναι ἀληθές ὅτι τήν Μαριάνθην τά πεθερικά της πολύ τήν ἀγαποῦν καί τήν λυποῦνται ὥς καί τά παιδάκια της –καθό ἐγγόνια των– ἀλλά τί νά κάμουν καί αὐτοί οἱ ἄνθρωποι· κουκουλία ἐφέτος δέν ἔκαμαν, ἐλίές δέν ἔχουν καί ἔχουν καί αὐτοί τοὺς περισπασμούς των. Πλὴν τῆς οἰκογενείας των ἔχουν καί τήν ὑπανδρον θυγατέρα των μέ δύο παιδάκια, τῆς ὁποίας ὁ σύζυγος (Βαμβακάς) εὐρίσκεται εἰς Ἀμερικήν καί οἱ γονεῖς αὐτῆς ἔχουν τό βάρος αὐτῆς καί τῶν τέκνων της. Ἐνεκα τῆς ἐν Ἀμερική παύσεως τῶν ἐργασιῶν ὁ ρηθεὶς γαμβρός των καί ὁ μικρότερος ἐν Ἀμερική υἱός των καί μικρότερος ἀδελφός τοῦ ἡμετ. Νίκου ἀμφότεροι πρό πολλῶν μηνῶν χρήματα δέν ἀπέστειλαν. Ἀπό ὅτι ἐξοικονομοῦν οἱ ἐν λόγῳ συμπεθεροὶ εἰς χρήματα –ἐκ δανείου εἰκάζω– πρὸς συντήρησιν των, δίδουν καί εἰς τήν νύμφην των Μαριάνθην ἐνίοτε ἀπό ἓν καί δύο μετζίτια καί τί θά τήν κάμουν τόσον ὀλίγα χρήματα...»

Ἡ μετανάστευσις τῶν νέων στήν Ἀμερική δέν ἀπασχολοῦσε σοβαρά μόνο τίς ἑλληνικές οἰκογένειες, ἀλλά προβλημάτιζε καί τίς Τουρκικές Ἀρχές, οἱ ὁποῖες ἔλαβαν δραστικά μέτρα γιά νά τήν περιορίσουν ὅσο μπορούσαν. Στήν ἴδια ἐπιστολή ὁ Χρ. Μουμτζῆς γράφει: «Ἡ ἀναχώρησις τοῦ ἡμετ. Δημήτρη ἔκλεισε τήν θύραν καί ἔθεσε τέρμα πλέον εἰς ὅσους Τριγλιανούς εἶχον τήν διάθεσιν καί διανοοῦντο νά μεταβούν εἰς Ἀμερικήν. Ἡ ἀνωτέρα Ἀρχή ἔλαβε μέτρα αὐστηρά νά ἐμποδίσῃ τήν εἰς Ἀμερικήν ἀπό τὰ μέρη μας μετάβαιναι. Τοὺς ἀφικθέντας εἰς Κωνσταντινούπολιν διά τόν αὐτόν σκοπόν 6 τόν ἀριθ. Τριγλιανούς, ὀλίγον μετά τήν εἰς Πειραιά ἀπέπλευσιν αὐτοῦ [δηλαδή τοῦ Δημήτρη], οὓς συλλαβόντες ὥς ὑπόπτους καί ἐρευνηθέντες καί ἐνοχοποιηθέντες ἐκ τῶν ἐπαυτοῖς εὐρεθέντων συστατικῶν δι' Ἀμερικήν ἐπιστολῶν, μέ χειροπέδας καί φρουράς ἐστάλησαν

εις Μουδανιά καί ἀπολυθέντες ὑπὸ ἐγγύησιν ἦλθον ἐνταῦθα. Ἡ Ἀρχὴ ἀπηγόρευσε τὴν ἐκδοσὶν διαβατηρίων ἐσωτερικῶν τε καὶ ἐξωτερικῶν εἰς ἅπαντας, πλὴν τῶν ἐμπορευομένων πρὸς οὓς ἐπιτρέπεται νὰ μεταβαίνωσι διὰ διαβατηρίων μόνον μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοῦτο μετὰ μεγάλων προφυλάξεων καὶ πολλῶν διατυπώσεων».

Ἄλλος λόγος πού ἀναχαίτισε κάπως τὴν μετανάστευση ἦταν ἡ γνωσθεῖσα ἀπογοήτευση τῶν Τριγλιανῶν πού εἶχαν μεταβῆ στὴν Ἀμερική. «Ἡ ἀκατάσχετος ὁρμὴ τῆς εἰς Ἀμερικὴν μεταβάσεως ἀνεχαιτίσθη οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀπαγορεύσεως καὶ μὴ ἐκδόσεως διαβατηρίων ἔστω καὶ μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐπιστολῶν ἐλθόντων ἐσχάτως ἐξ Ἀμερικῆς τῶν αὐτόθι τινῶν πρὸς τοὺς ἐνταῦθα διατεθειμένους ἀπελθεῖν συγγενεῖς των καὶ φίλους, ταλανίζοντες ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἀπερίσκεπτον πρῶην ἀπόφασίν των, λέγοντες πρὸς αὐτοὺς νὰ κάθονται εἰς τ' αὐγὰ των, εἰς τὸ μέρος των καὶ νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὴν Ἀμερικήν, καθότι ἡ Ἀμερική πολὺ ἀπέχει ἀπ' ὅτι τὴν ἐφαντάζοντο» (ἐπιστολὴ 2.5.1907). Στὴν ἐπιστολὴ του τῆς 15.5.1907 γράφει: «Ἐξ Ἀμερικῆς ἔρχονται πατριωτῶν ἐπιστολαὶ δι' ὧν ἐκφράζονται μεγάλην μεταμέλεια διὰ τὴν ἄφρονα πρᾶξιν τῆς εἰς Ἀμερικὴν μεταβάσεώς των».

Στὶς ἐπιστολὰς παρέχονται ἐπίσης πληροφορίες γὰ τὴν διάρκεια τοῦ ταξιδίου στὴν Ἀμερική τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη. «Πρὸ δύο ἡμερῶν ἦλθεν ἐνταῦθα ταχυδρομικὴ κάρτα τοῦ Δημήτρη γαμβροῦ ἐκ “Γιβραλτάρης” μέ χρονολογίαν 20 ἐκπνεύσαντος [Απριλίου]. Ἐντὸς 8 ἡμερῶν ἐκ Πειραιῶς ἔφθασαν λέγει πολὺ καλὰ εἰς Γιβραλτάρην, ἐκεῖθεν θὰ ἐξέλθουν εἰς τὸν Ἀτλαντικόν ὠκεανόν, ὥστε συμπεραίνεται ὅτι ἐντὸς 10 ἡμερῶν κατὰ τὸ τέλος δηλ. τοῦ λήξαντος μηνὸς ἔφθασαν εἰς Νέαν Ὑόρκην. Μετὰ 20 ἡμέρας ἐλπίζομεν νὰ λάβωμεν ἐπιστολήν του ἐκ Νέας Ὑόρκης» (ἐπιστολὴ 15.5.1907).

Ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν περίπτωσιν τοῦ Δημήτρη, γαμβροῦ τοῦ Χρ. Μουμπτζή, οἱ δυσκολίες τῶν μεταναστευσάντων στὴν Ἀμερική ἦσαν πολλές, ἡ ἐξεύρεσις κάθε εἵδους ἐργασίας δύσκολη καὶ οἱ συνθήκες διαβιώσεως δυσμενεῖς. Ἡ σύζυγος τοῦ Δημήτρη Μαριάνθη πληροφορήθηκε ἀπὸ ἐπιστολὴ συγγενοῦς της, ὅτι αὐτὸς «ἔμαθε καὶ ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ ἡμετ. γαμβροῦ Δημήτρη –οὗτος ἀπότινος ἀπελθόντος ἐκ Τέξας ὅπου ἠργάζετο, ἄγνωστον τυγχάνει εἰς ἡμᾶς ἐνταῦθα πού οὗτος μετέβη– ... ἀφίκετο εἰς Α.[γιον] Φραγκίσκον ὁ Δημήτρης ... ἵνα εὕρῃ ἐκεῖ ἐργασίαν. Ὅτι ἐκεῖ ὅπου ἠργάζετο τὸ ἐργοστάσιον ἔπαυσε τὰς ἐργασίας του καὶ οὕτως ἔμεινεν ἄνευ ἐργασίας, ὅτι ἦλθεν εἰς Α.[γιον] Φραγκίσκον ἀπένταρος –ἐκ τούτου εἰκάζεται ὅτι ὁ Δημήτρης ἀπὸ τὸ Τέξας ὅπου τέως ἠργάζετο, πρὸς μετὰβασιν εἰς Α.[γιον] Φραγκίσκον: ἀπὸ τὸν Ἀτλαντικόν δηλ. εἰς τὸν Εἰρηνικόν διὰ νὰ διαβῇ μίαν τοιαύτην μεγάλην ἀπόστασιν, βεβαίως θὰ ἔκαμε ἔξοδα ὁδοιπορικὰ οὐκ ὀλίγα καὶ ἐκ τούτου ἔφθασεν εἰς Α.[γιον] Φραγκίσκον ἀπένταρος– ὅτι ὁ Ζαφείρης μετὰ τοῦ Δημήτρη καὶ ἐνός ἄλλου Τριγλιανοῦ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐργάζονται εἰς γραμμὴν κατασκευῆς σιδηροδρόμου κειμένης ἐν Καλλιφορνία παρὰ τὸν Α.[γιον] Φραγκίσκον, ὅτι ἠναγκάσθησαν ν' ἀγοράσουν σκηνήν ὑφ' ἧς διανυκτερεύουν καὶ τὰς Κυριακὰς μεταβαίνουν εἰς παρακειμένην τινα κωμόπολιν ὅπου καὶ ἀναπαύονται, ὅτι δι' ἡμερομίσθιον πληρώνεται 1½ δολάριον (7½ φράγκα) ἀλλὰ τὰ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν ἔξοδα εἶναι πολλὰ» (ἐπιστολὴ 28.3.1908).

«Περί του Δημήτρη γαμβρού καταυτάς ἐμάθομεν παρὰ συμπολιτῶν μας τὸν τέως μετ' αὐτοῦ συνεργαζομένων, ἐξ ἐπιστολῆς ἣν ἔστειλαν εἰς τοὺς ἐνταῦθα οἰκείους των, ὅτι ὁ Δημήτρης ἀπότινος ἐγκαταλειπὼν τὴν Καλλιφορνίαν καὶ τὸν Εἰρηνικὸν ἐπανέκαμψε καὶ αὐθις εἰς τὸ “Τέξας” καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν διὰ ἐργασίαν ἔνθα πρότερον ἠργάζετο, ὁ ἴδιος ὅμως δὲν ἔγραψε. Ὡς φαίνεται ἔνεκα τῶν μεγάλων ἀποστάσεων δι' ὧν πηγαινοέρχεται ἀρκετὰ ἔξοδα εἰς ὁδοιπορικὰ κάμει, καὶ ἐπειδὴ τὰ κέρδη εἰς Ἀμερικὴν εἶναι ὀλίγα, δὲν περισσεύει χρήματα διὰ ν' ἀποστείλῃ ἐνταῦθα, ἀλλὰ τί νὰ γίνῃ; ὑπομονή.¹²»

*Ἡ μεγάλη καὶ πρωτοφανὴς γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς Τρίγλιας
πλημμύρα τοῦ Μαΐου 1907.*

Οἱ καιρικὲς συνθήκες πού ἐπικρατοῦσαν στὴν περιοχὴ τῆς Τρίγλιας, ἀλλὰ καὶ οἱ μεγάλες καταστροφές πού προκλήθησαν ἀπὸ τίς κατὰ καιροὺς θεομηνίες καὶ ἡ ἐκ τῶν καιρικῶν συνθηκῶν ἐξαρτώμενη καλὴ ἢ κακὴ ἐσοδεία, καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Χρ. Μουμτζῆ. Σ' αὐτές δίδονται ἐπὶ μέρους λεπτομερεῖς πληροφορίες γιὰ τὴν ἐτήσια πορεία τῆς σηροτροφίας, τὴν παραγωγὴ ἐλαίων καὶ ἐλαίου, τίς τιμές μέ τίς ὁποῖες ἐπωλοῦντο τὰ προϊόντα, καθὼς καὶ τὰ μεγάλα οἰκονομικὰ προβλήματα πού ἀντιμετώπιζαν. Περιστασιακὰ δέ ἀναφέρεται καὶ σέ διάφορες ἄλλες συναλλαγές.

Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ λεπτομερὴς περιγραφή τοῦ Χρ. Μουμτζῆ γιὰ τὰ τραγικὰ γεγονότα πού συνέβησαν ἐξ αἰτίας τῆς πρωτοφανοῦς γιὰ τὴν Τρίγλια πλημμύρας τῆς 24ης Μαΐου 1907, ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ τόπος ὑπέστη μεγάλες καταστροφές. Στό γεγονός αὐτὸ ἀφιέρωσε τρεῖς μακροσκελεῖς ἐπιστολές (27.5.1907, 14-16.6.1907 καὶ 21.6.1907) μέ τίς ὁποῖες ἐνημερῶνει τὸν γιουί του, ἀναφερόμενος στίς ζημιές πού ὑπέστη τόσο ἡ οἰκογένειά του, ἀλλὰ καὶ κάθε ἐλληνικὴ οἰκογένεια τῆς Τρίγλιας.

Ἡ λεπτομερὴς περιγραφή τοῦ Χριστ. Μουμτζῆ ἀναφέρεται στὴν καταστροφὴ πού ὑπέστη κάθε οἰκία καὶ μαγαζί, κατὰ σειρά, ὀνομαστικά, πρᾶγμα πού παρέχει καὶ ἓνα εἶδος τοπογραφίας τῆς θέσεως τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν καταστημάτων τῆς Τρίγλιας τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Παραθέτονται τὰ ἐνδεικτικώτερα ἀποσπάσματα ἀπὸ τίς ἐπιστολές αὐτές:

(Ἐπιστολὴ 27.5.1907): «27 Μαΐου 1907 καὶ Τετάρτη ἡμέρα ἀπὸ τῆς θεομηνίας! Τρομερὸν καὶ ἀποτρόπαιον συμβάν ἔλαβε χώραν ἐν τῷ Τόπῳ τὴν προχθὲς πέμπτην 24ην φθίνοντος! Κατεχόμενος εἰσέτι ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόβου καὶ τοῦ τρώμου μέ τρέμοντας χεῖρα γράφω τὴν παροῦσαν μου καὶ γνωρίζω σε καὶ περιγράψω σε τὸ εἶδος τοῦ συμβάντος. Ἀλλὰ πῶς, καὶ πόθεν νὰ ἀρχίσω καὶ πού νὰ καταλήξω, ὅπως σέ περιγράψω τὸ ἀποτέλεσμα ἀληθοῦς θεομηνίας ἐν τῷ Τόπῳ μας! Τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς καὶ τὸν

12. Ὁ Δημήτρης ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ στὴν Τρίγλια. Μὲ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴ κατέφυγε μέ τὴν οἰκογένειά του στὴν Ρουμανία καί, στὴν συνέχεια, ἦλθαν στὴν Ἑλλάδα. Ἐγκαταστάθηκαν ἀρχικὰ στὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἀργότερα μετακόμισαν στὴν Ἀττικὴ (Ραφήνα).

κίνδυνον ὃν διετρέξαμεν καὶ τὴν ἐν ἰδρώτι ἀγωνίαν ἡμῶν εἰς διάστημα τριῶν περιῖπου ὥρων εἶναι ἀπερίγραπτα! Ἐάν ἡμῖν ζωγράφος, τὴν κατάστασιν καὶ τὴν συμφορὰν ἣν ὑπέστη ὁ Τόπος θὰ τὴν ἐξωγράφιζον μετὰ πλέον μελανώτερα χρώματα! Ἴδου λοιπὸν ἡ περιγραφή τοῦ οἴκρου καὶ ἀποτροπαίου συμβάντος ὅπερ εἶναι ἀνώτερον καὶ φρικτότερον εἰς τὸ εἶδος του, τῶν ὧν ποτέ ἐσυνέβησαν ἐνταῦθα.

Ἦτο τυφὼν μετὰ σίφωνος τοῦ μεγίστου μεγέθους καὶ διαρραγέντος ἐπὶ τῶν ὁρέων μας τὰ ὕδατα κατῆλθον ἐντὸς ὀλίγου προξενήσαντα πλήμμυραν, κατέκλυσαν τὰ χθαμαλά τοῦ Τόπου μέρη εἰς ἀκτῖνα 40-50 βημάτων ἀπὸ κάθε μίαν πλευράν τοῦ γνωστοῦ ρύακος. Τό ὕψος τοῦ ὕδατος ἐν τῷ κέντρῳ καὶ εἰς τὰς παραπλεύρους τοῦ ρύακος οἰκίας καὶ λοιπὰ κτήματα ἀνῆλθε χωρὶς ὑπερβολὴν ἀνῆλθεν (ὦ! Φρίκη) εἰς τρία μέτρα ἀπὸ τὸ ἄνω μέρος τοῦ ρύακος μέχρι τοῦ παραλίου. Ἐκ τοῦ κέντρου ἐξώρμησαν μετὰ πατάγου τὰ ὕδατα· εἰσῆρχοντο καὶ εἰς τὸν ἐνώπιον τῶν οἰκιῶν μας καὶ τοῦ Θωμίδου καὶ Κιουρτζῆ διερχόμενον δρόμον εἰς ὕψος δύο μέτρων. Ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς τῶν οἰκιῶν μας, τῆς Θεοκτιστήνας καὶ λοιπῶν νὰ βλέπῃ ὁ ἄνθρω[πος] τόσο ὕψους κατερχόμενα ὀρμητικῶς καὶ μετὰ πατάγου ὕδατα καὶ τὰς δύο οἰκίας τῶν ἀδελφῶν σου τοῦ πλείστου αὐτῶν μέρους εὐρισκομένου ἐντὸς τῶν ὑδάτων καὶ ἐπὶ τριῶρον καὶ πλέον κινδυνευουσῶν νὰ παρασυρθῶσι μὲ ὅλον τὸ νοικοκυριό αὐτῶν (διότι δὲν προφθάσαμε νὰ λάβωμε φεύγοντες κατατρομασμένοι οὔτε κἂν τὰ ὑποδήματά μας), καὶ ἡμεῖς θεόμενοι ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Κιουρτζῆ ταῦτα πάντα δύνασαι νὰ φαντασθῇς τὴν θέσιν μας!!! . . . Παρόμοιον συμβάν δὲν ἐνθυμοῦνται ἐνταῦθα καὶ ἀπὸ ἐμὲ προβεβηκότος καὶ ἀνώτεροι τὴν ἡλικίαν ἄνδρες, διότι καὶ ἐντὸς τοῦ Τόπου ἡ βροχὴ ἔπιπτε μὲ τὴν βούτη.

Τὴν παρελθούσαν πέμπτην 24ην λήγοντος Μαΐου ἀπὸ πρωΐας ἡ ἀτμόσφαιρα ἐνταῦθα ἐφαίνετο ἐκτάκτως πολὺ μελανὴ καὶ ἀπαισία τὴν ὄσιν, οἱ κάτοικοι ὅμως ἀναγκασόμενοι ὑπὸ τῆς σκοληκοτροφίας μετέβησαν ὅπως φέρουσι φύλλα, αἱ δὲ γυναῖκες εἰς τὴν τροφὴν τῶν μεταξοσκωλήκων καὶ εἰς τὰ οἰκιακά, καὶ ὁ ἡμέτερος Ἀπόστολος¹³ φορτώσας τὸν ὄνον λεπτὰς ἀκαθαρείας τῶν φύλλων καὶ τῶν τοῦ σκοληκοτροφέου τὰς μετέφερεν εἰς τὸ «Μπουλί». Εἰρήσθω δὲ ἐν παρόδῳ ὅτι ἀμέσως κατὰ πρότον ἤρχισαν ἐλαφραῖ νὰ ἀκούονται βρονταὶ καὶ ἀπαισίοι λάμψεις συχνῶν ἀστραπῶν, αἴφνης αἱ βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ ἔφθασαν εἰς μέγιστον βαθμὸν καὶ ἐξερράγη σφοδροτάτη τρομερὰ καταιγὶς μετὰ ραγδαιοτάτης βροχῆς εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὥς νὰ ἐκκενώνοντο κάδοι καὶ βαρέλια καὶ τὸ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν κατεπλημμύρισε, διότι τὰ ὄμβρια ὕδατα κατερχόμενα μετὰ πατάγου, οἱ κέραμοι μὴ περιλαμβάνοντες αὐτὰ ὥς οὕτω πολλὰ ἔρρεον ἐπὶ τῶν στεγῶν καὶ συνεπῶς ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, καὶ ἐνῶ ἐνησχολούμεθα νὰ θέτωμεν ἐν τοῖς δωματίοις τῶν δύο οἰκιῶν ἀγγεῖα καὶ σκεύη νὰ συνάξωμε τὰ ρέοντα, χωρὶς νὰ τὰ προφθάνομε, ὕδατα καὶ μὴ γινώσκοντες ἔξω τῆς οἰκίας τί γίνεται, αἴφνης ἠκούσθη κάτω εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας τρομακτικὴ τοῦ ἡμετ. Ἀποστόλου φωνὴ καὶ ἑξαλλος φωνῶν «ποῦ εἰσθε, χανόμεθα, τὰ παιδιὰ μας νὰ γλυτώσωμε, πάμε χαθήκαμε! Τὰ νερά τρέχουν ἀπὸ τὰ παγήρια καὶ κατεβαίνουν πολλὰ καὶ ὀρμητικά, ὁ δερὲς γέμισε, κατεπλημμύρησαν καὶ τὰ πλάγια τοῦ

13. Ὁ Ἀπόστολος Παλληκαρᾶς ἦταν σύζυγος τῆς θυγατέρας τοῦ Χρ. Μουμτζῆ, Εἰρήνης.

δερέ, τρέξετε, πλαλήτε, νά φύγωμε» καί οὕτω ἀνυπόδητοι καί ὅπως εὐρέθημεν ἠρπάσαμε τὰ παιδιά (πάσχοντα ἀπό παρωτίτιδα (παρμαγουύλες) δέν τὰ εἶχομεν ἀποστείλει εἰς τό Σχολεῖον) καί διαβάντες τὰ ἐνώπιον τῶν οἰκίων μας ὕδατα ἐπεράσαμε καί εἰσῆλθομεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γείτονος Κιορτοτή καί ἐκεῖ οὐχί ἐν πολλῇ ἀσφάλειᾳ διεμείναμεν ἕως δύο ὥρας, ἐν ἀγωνίᾳ δέ καί κλαφθοῖς γοεροῖς μή περιγραφομένας –διότι ἀνεμγνύοντο καί αἱ τῶν μικρῶν οἰμωγαί καί θρήνοι– ἐθεόμεθα τήν αὔξησιν καί ὕψωσιν τῶν ἐνώπιον τῶν οἰκίων μας διερχομένων καί περιδυνουμένων ὑδάτων φθάσαντα εἰς ὕψος δύο ὡς ἔγγιστα μέτρων. Αἱ θύραι ὀλόκληροι τῶν δύο οἰκίων μας καί τό ἥμισυ αὐτῶν τῶν οἰκίων ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἔμενον ἐντός τοῦ ὕδατος· εἰς τήν οἰκίαν τῆς Εἰρήνης εἶχε φθάσει τό ὕδωρ μέχρι τοῦ πατώματος αὐτῆς. Παρ' ἡμῶν καί τῶν περίξ οἰκίων καί πανταχόθεν ἠκούοντο μετά οἰμωγῶν θρήνοι καί κλαυθμοί σπαραξηκάρδιοι, μετά ἱκετευτικῶν παρακλήσεων πρὸς τόν Ὑψιστον καί τήν ὑπεραγ. Θεοτόκον, ὅπως μᾶς σώσουν τοῦ ὄν διετρέχονε φοβεροῦ καί τρομεροῦ κινδύνου!!!

Ἡ Θεοκτιστήνα καί ἡ Κούρτενα οἰκογενειακῶς καί μία οἰκογένειαν ὄθωμ. Τοῦ Μειμούρη τοῦ Δημοσίου χρέους ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φέση μή προφθάσασαι νά ἐξέλθουν ἐγκαίρως ἔμειναν ἐντός τῶν οἰκίων αὐτῶν ἀπέλπιδες περιέμενον τήν καταστροφὴν αὐτῶν. Τά μεθ' ὁρμῆς καί πατάγου κατερχόμενα ἄγρια καί καταθολωμένα ὕδατα κατεσυνέτριψαν καί διεσκόρπισαν τὰ ξύλα καί τὰς διαδοκίδας τοῦ ἐπιστεγάσματος τοῦ ρύακος (δερέ), τὰ ξύλα αὐτὰ βιαίως ὀθούμενα ὑπὸ τῶν ὀρμητικῶν ὑδάτων κατεφέροντο καί ἔτυπον τὰς οἰκοδομάς, πρὸ πάντων τήν εἰς τό πρόσωπον κειμένην οἰκίαν τῆς Εἰρήνης καί οὕτω περιεμένετο ἡ ἄφευκτος κατάπτωσις αὐτῆς ἥτις θά παρεσύρετο μέ ὅλα τὰ ἐν αὐτῇ «νοικοκυριά της» ὡς κέλυφος ὡοῦ, ἀλλὰ ὄχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ κατὰ συνέπειαν αἱ λοιπαὶ τῆς ἰδίας γραμῆς οἰκίαι. Ἡ οἰκία τῆς Εἰρήνης ἀπὸ τό μέσα μέρος τοῦ δρόμου ὅπου ἔκειτο ἡ θύρα τοῦ καφενείου¹⁴ καί ὁ σύν αὐτῇ τοίχος μέχρι τῆς θύρας τῆς εἰσόδου τῆς οἰκίας ὄντος ἀδυνάτου δέν ἠδυνήθη νά ἀνθῆξῃ εἰς τὰ κτυπήματα καί εἰς τὰς προσβολὰς τῶν βιαίως φερομένων καί ὠθουμένων διαδοκίδων (τραβέρσαι) καί οὕτω πεσὼν ὀλόκληρος ὁ τοίχος τῆς πλευρᾶς τοῦ καφενείου κατὰ τῆς θύρας αὐτοῦ ἕως τῆς κυρίας εἰσόδου τῆς οἰκίας, παρεσύρθη καί ἔμεινε τό καφενεῖον ὀλάνοικτον ἀπὸ τὴν μίαν πλευράν καί χαίνων, τὰ ὕδατα εἰσήρχοντο καί ἐξήρχοντο εἰς δύο μέτρα ὕψους παρέσυρον καί ἐσάρωσαν ἅπαν τό ὑλικόν τοῦ καφενείου (μῦλος μῆλας λίρας ἀξίας, ποτήρια, φίλτζάνια, σκαμνιά, μασές, ναρκιλέδες, κτλ.) καί τὰ ὑπὸ τήν οἰκίαν εὐρισκόμενα ἔπιπλα καί σκεύη οἷον ξύλα, βαρέλια, 2 μέ ξύδι, σανίδια, δύο Πόμπες, τὴν χωρησιὰ τοῦ καφενείου, ψάρια ἀλατισμένα, τὸν δολάπη τοῦ κατωγαίου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ εὐρισκομένων τεντζερέδων καί λοιπῶν, ἕως 60 ὀκ. ἐλαίου διὰ φαγί τοῦ σπτιοῦ καί 5 ὄρνιθες ἀξίας, διότι πολῦτοκοι οὔσαι, ἄφθονα εὐρίσκοντο ἐν τῇ οἰκίᾳ τὰ ὡά.

Ἡ ἔλλειψις τῶν περιγραφέντων πραγμάτων ἐγνώσθη ὅτε μετὰ τήν πώσιν τῆς ροῆς τῶν ὑδάτων ἐξετάσαμε μετὰ τοῦ Ἀποστόλου. Ἐνῶ ταῦτα συνέβαινον, τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς

14. Τό καφενεῖο πού ὑπῆρχε στό ἰσόγειο τῆς κατοικίας τους τό λειτουργοῦσε ὁ γαμβρός του Ἀπόστολος Παλληκαράς.

οικίας του Κιουρτζή γοερώς θρηνούντες έβλέπαμε, αισθάνθημεν εκεί τήν θέσιν μας επικίνδυνον διότι τά ύδατα έν τῷ κατωγαίῳ τῆς οικίας του Κιουρτζή ύψώθησαν καί κατακλείσαντα τό χαμηλόν δωμάτιόν της έφθασαν άνερχόμενα μέχρι τῆς ήμεισίας κλίμακος τῆς ρηθείσης οικίας, καί οὕτω ἀναγκαζόμενοι νά καταφύγωμεν εἰς ἀσφαλέστερον ἄστυλον, βρεγμένοι, ριγούντες καί ἀνυπόδητοι διά μικροῦ παραθύρου κειμένου ὅπισθεν τῆς οικίας ἐπὶ οἰκοπέδου διά κλίμακος ἦν ἐστήριξαν γνωστοί τινές καί τῇ βοηθείᾳ αὐτῶν ἀφοῦ πρῶτον κατήλθεν ὁ Ἀποστόλος καί βοηθῶν οὗτος κάτωθεν καί ἐγώ ἄνωθεν κατεβάσαμε τά παιδιά κλαίοντα καί κατόπιν τās ἀδελφάς σου μετά δυσκολίας, ἀλγούσας εἰς τήν κοιλίαν ἐκ τοῦ ψύχους τῶν ὑγρῶν ἐνδυμάτων αὐτῶν, κλαίουσai καί ὀλωλίζουσai, ὁδηγηθεῖσαι μετά τῶν μικρῶν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου καί ἄλλων τινῶν καί διελθοῦσαι ὑπὸ βροχὴν ἐξακολουθοῦσης εἰσέτι καί μέσον τῶν ὑδάτων (ὀλιγοτέρων βεβαίως) ἐποποθέτησεν αὐτάς καί τά μικρά ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Χρυσοστόμου Προῦσαλη, παραπλεύρως πρὸς τό ἄνω μέρος τῆς οικίας τοῦ μακαρ. Κουμπάρου Βασιλάκη καί ἐκεῖ ταῖς ἐδόθησαν ὑπὸ τῆς οἰκογενείας ἀσπρόρουχα καί ἤλλαξαν τά βεβρεγμένα.

Ἐπειδὴ ἡ κατάστασις τῶν ὑδάτων καί τῆς πλημμύρας εἰς τās οικίας μας ἦτο εἰς τόν βαθμόν τοῦ ἀνωτέρω λεχθέντος, ἐγώ ἔμενον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Κιουρτζή ριγῶν καί ἀγωνίων θεόμενος τά ἀποτελέσματα τῆς πλημμύρας, νομίζων κάτι θά ἔκαμον εἰς τήν μὴ ἐξαφάνισιν τῶν οἰκιῶν τῶν τέκνων μου, διανοούμενος ἐάν ἡ οἰκία τῆς Εἰρήνης μὴ ἀνθέξασα ὑποσθῇ πῶσιν καί παρασυρθῇ ὑπὸ τοῦ ἀγρίου καί ὀρμητικοῦ κατερχομένου ὕδατος μετά τοῦ ἔνδον εὐρισκομένου τόσου νοικοκυριοῦ καί κατὰ συνέπειαν τά ἴδια θά πάθαινε καί ἡ οἰκία τῆς Μαριάνθης καί θά ἔμεναν αἱ δύο οἰκογένειαι ἄστεγοι καί γυμνητεύουσai, ὦ! Θά παρεφρόνουν!!! Ἀφοῦ μετ' ὀλίγην ὥραν ἤρχισεν ἡ ἐλάττωσις τῶν ὑδάτων μετέβην πλησίον τῶν θυγατέρων καί ἐγγονῶν μου καί ἀνῆγγειλον αὐταῖς τήν ἀποσῶβησιν τοῦ τρομεροῦ κινδύνου καί χάρις τῷ Θεῷ, εἶπον αὐτάς, ἐσώθημεν. Μετ' ὀλίγον ἐπιστρέψαμε μετά τοῦ Ἀποστόλου εἰς τό μέρος τοῦ κινδύνου, εὔρομεν τās οικίας ἰσταμένας τῆς μέν πρώτης τῆς Εἰρήνης δηλ. ἔλειπεν ὀλόκληρος ἡ μία πλευρά ἀπὸ τόν μέσα δρόμον ἕως τῆς θύρας τῆς οικίας, ἀπὸ ἔμπροσθεν ὅμως τό πρόσωπον λεγόμενον καί ἀπὸ τό μέρος τοῦ ρύακος ἔμειναν ἄθικτα τά λεχθέντα μέρη, τά ἐπιπλα ὅμως καί σκεύη ἅπαντα ὡς εἶπον ἀνωτέρω σαρωμένα, τό κατώγειον ὅμως τῆς οικίας καί τοῦ καφενεῖου ἀνοικτά καί ἠνωμένα ἦσαν κατάμεστα λίθων, ξύλων συντριμμάτα, καί βόρβορον, βάρος ἀρκετῶν χιλιάδων ὀκάδων, ὥστε δύο ἐργάται μόλις ἠδυνήθησαν νά τά καθαρίσουν ἐπὶ δύο ἡμέρας καθ' ἃς οὗτοι ἔμενον ἐντὸς τοῦ ὑγροῦ βορβόρου ἄνωθεν τῶν γονάτων. Τās ἀκαθαρείας ἔρριπεν ἐκεῖ ἔμπρός (διά νά μεταφερθοῦν καί ριφθοῦν εἰς τήν θάλασσαν, τοῦ δερέ ὄντος πεπληρωμένου ἐκ λίθων καί συντριμμάτων μέχρι τοῦ χεῖλους καί ἐπ' αὐτῶν ρεῖει τό ὀλίγον ὕδωρ, δέν φθάνουν μεταφορικά οὔτε 100 Γρ.

Τά ὕδατα ὡς ἐγνώσθη εἶχον φθάσει εἰς τόσον ὕψος ὥστε εἰσέρχοντο καί ἐξέρχοντο ἀπὸ τό μικρὸ παράθυρον τό μέ σιδηράς κιγκλίδας καί κείμενον ἀπὸ τό μέρος τοῦ δερέ καί ἄνωθεν τοῦ νεροχύτη τῆς οικίας. Ἡ οἰκία τῆς Μαριάνθης εὐρισκομένη κεκλεισμένη ἀπὸ τό μέρος τῆς εἰσόδου, ἀπὸ τό κάτω μέρος ὅμως πρὸς τόν ρύακα ἐπροξένησαν τά βιαίως φερόμενα ξύλα κατὰ μήκος τοῦ τοίχου ρήγματα καί ἐσχηματίσθησαν διάφορα

ὅπαι διαμέτρου ἡμίσεως καὶ ἐνός μέτρου. Ἐκ τῶν ὁπῶν εἰσερχόμεναι παντοῖαι ὕλαι καὶ συναναμιγθεῖσαι μέ τὰ ἐν τῷ κατωγαίῳ τῆς οἰκίας εὐρισκόμενα ἔπιπλα καὶ σκευὴ ἔφθασαν εἰς ὕψος μέχρι τοῦ πατώματος τοῦ κάτω μικροῦ δωματίου. Ὅτε τὴν ἐποῦσαν τοῦ συμβάντος ἀνοίξαμε διὰ νὰ τὴν καθαρίσωμε καὶ βλέποντες τὴν ἥν εἶπον κατάστασιν ἔλεγον πῶς θὰ καθαρισθῇ! ἀφοῦ δὲν εὐρίσκοντο καὶ ἐργάται, διότι οὗτοι ἡργάζοντο εἰς ἄλλα πολλά παθόντα μέρη δι' ἡμερομ. 15 καὶ 20 Γρ. Τὴν ἐποῦσαν τῆς παθήσεως ἡμέραν παρασκευὴν μᾶς ἔστειλε ὁ συμπέθερος Κασούρης ἀπὸ πρωΐας δύο ἐργάτας Κούρδους, οἵτινες ἐφάνησαν πολλὰ ἐργατικοί, τοὺς ὁποίους ὁδηγῶν τὴν σειρὰν τῆς ἐργασίας ἡργαζόμενην ἐν μέρει καὶ ἐγὼ ἐπὶ δύο ἡμέρας μέχρις ὁσφύος ἐν τῷ βορβόρῳ, οὗτοι ἐργασθέντες μόλις ἐτελείωσαν εἰς δύο ἡμέρας δηλ. παρασκευὴν καὶ σάββατον.

Τὴν ἐσπέραν τῆς πέμπτης, ἡμέρας ἀποφράδος συνήλθομεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς Μαριάνθης κατὰ προτίμησιν, διότι ἡ οἰκία τῆς Εἰρήνης εἰ καὶ τὰ ἐπάνω οἰκιακὰ πράγματα ἔμενον ἄθικτα καὶ χωρὶς τὴν παραμικρὰν βλάβην, οὐχ ἦττον ὅμως τὸ κάτω μέρος τῆς μᾶς πλευρᾶς τῆς οἰκίας ἦταν ὀλάνοικτον, καὶ εἰσέτι συγκατοιכוῦμε. Ἐπειδὴ τὸ κάτω μέρος τῆς νεοδημιούρου οἰκίας τοῦ Θεοφ. Γιαραλόγλου, τὸ ἀντικρὺ τῆς ἰ. ἐκκλ. τοῦ Α. [γίου] Γεωργίου, παρεσύρθη ὑπὸ τῆς πλημμύρας, συμπαρασύρασα συγχρόνως καὶ ἅπαν τὸ ὑλικόν τοῦ κατωγαίου τῆς οἰκίας του, ἤγουν κἀδον, βαρέλια, κιούπια, τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα του καὶ ὀλοζώντανον τὸν ὄνον του ὃν κατέπνιξε καὶ παρεμόρφωσε, κείμενον οἰκτρόν τὴν ὄψιν εἰς τὴν παραλίαν· ἀπορίας ἄξιον εἶναι, λέγουσι πολλοί, ὅτι ἡ οἰκία τῆς Εἰρήνης ἀντέστη μόνον ἐπὶ τῶν ἔμπροσθίων στύλων, τοῦ τοίχου αὐτῶν καὶ τοῦ κάτω τοίχου, καὶ δὲν παρεσύρθη, διότι ἡ πῶσις αὐτῆς θὰ ἐπέφερε καὶ τὴν καταστροφὴν οὐ μόνον τῆς οἰκίας τῆς Μαριάνθης, ἀλλὰ καὶ τὰς λοιπὰς τὰς κειμένας εἰς τὴν ἰδίαν γραμμὴν, διότι ἐκτός τοῦ ὅτι ἡ ρηθεῖσα οἰκία ἀπεινῶς ἐπλήττετο καὶ ἐτύπτετο τῶν βιαίως φερομένων ὀγκωδῶν διαδοκίδων, καὶ ὁλόκληρον ἄμαξαν συμπαρὰσύρασα ἡ πλήμμυρα ἔφερε καὶ κατεσφίγησε ἐν τῷ στομίῳ τοῦ δρόμου ἀπὸ τὴν γωνίαν τοῦ καφενεῖου εἰς τὴν ἀντικρὺ γωνίαν τῆς οἰκίας τῆς Μαριάνθης, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐσυσωρεύθησαν καὶ ἐσφίγχθησαν τραβέρσαι καὶ διάφορα ξύλα ὀγκώδη καὶ ἐσχηματίσθη ἓν στερεώτατον ὁδόφραγμα (τῶν μυθιστορημάτων) ἀπὸ κάτω καὶ εἰς ὕψος ἀνώτερον τοῦ πατώματος τῆς οἰκίας, τοῦτο τὸ ὁδόφραγμα ἀπειλῶν τὴν πῶσιν τῆς οἰκίας, οὐδεὶς ἔλεγε ὅτι θὰ ἀνθέξῃ, οὕτω λοιπόν ὥς ἐκ θαύματος διετηρήθη, ἥς πῶσις θὰ ἔφερεν εἰς τὰς οἰκίας τῆς γραμμῆς λυπηρὰ καὶ δυσάρεστα.

Ὁλος ὁ κόσμος λέγει ἐάν τὸ συμβάν αὐτὸ ἐλάμβανε χώραν ἐν καιρῷ νυκτός, πολλὰς ἀπωλείας ὑπάρξουν θὰ εἶχε νὰ θρηνησῇ ὁ Τόπος μας. Καὶ εἰς ἡμᾶς, ἐάν δὲν ἐπρόφθανε ὁ Ἀπόστολος ἐπιστρέφων ἀπ' ἔξω νὰ ἐκβάλῃ ἐκ τῆς οἰκίας τὰ παιδιά, τὴν Εἰρήνην καὶ τὴν Μαριάνθη θὰ ἐμέναμε μέσα διότι μετὰ 10 λεπτῶν πάροδον ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξέλθωμεν, λοιπόν αἱ ἀδελφαὶ σου θὰ ἐβλεπον ἐκ τῶν δύο προσώπων τῶν οἰκίων τὴν ἀπαισίαν θεάν τῆς πλημμύρας ἐκ τοῦ φόβου καὶ τρόμου δὲν θὰ ἠδύναντο (νευρικά οὖσαι καὶ ἡ Μαριάνθη ἐπίτοκος) νὰ ἀνθέξουν, θὰ ἀπώλουντο, ὁ δὲ Ἀπόστολος ἀργότερον ἐπανακάμπων θὰ εἰσέδρε ἐν τῷ ὕδατι καὶ πορευθῇ παρὰ τῇ οἰκογενεῖᾳ του, ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸ κατορθώσῃ, ἐξάπαντος θὰ περὲσύρετο καὶ θὰ ἀπώλετο καὶ οὗτος. Δόξα νὰ ἔχη ὁ Πανάγαθος ὅτι ἐπρὸλήφθησαν τὰ δυσάρεστα.

Περί τοῦ τρομεροῦ συμβάντος καί περί τῶν προξηνηθειῶν καταστροφῶν ἐκ τοῦ τρομεροῦ τυφῶνος ἔξω εἰς τὰ κτήματα δέν περιγράφονται. Κάτω ἀπό τῆς Μαριές, Παλαιοχώρια, Γουρνήτσες, Λασκάρηδες καί Κρύες βρύσες αἱ καταστροφαί εἰς τὰς ἀμπέλους, μπαγιτσέδες καί ἐλαιόδενδρα καί σπαρτά εἶναι ἀνυπολόγιστοι...

Ἡ περιγραφή τοῦ συμβάντος ἐν λεπτομερεῖα ἂν μή ἀδύνατος εἶναι ὅμως πολὺ δύσκολος. Ἡ ὄψις τοῦ Τόπου ἀπὸ τὴν θάλασσαν μέχρι ἐπάνω τοῦ Σεργίου οἰκτρῶς παρεμορφώθη. Τό ἐπιστέγασμα τοῦ δερὲ ἀνηρπάγη, τὰ περιτειχίσματα αὐτοῦ (μουράγια) παρυσύρθησαν. Ποῦ στενός καί ποῦ φαρδύς καί μεγάλη ἀνωμαλία ἐπικρατεῖ εἰς τὰς δύο πλευράς αὐτοῦ, ἡγουν λίθοι, ξύλα, ρίζαι τῶν δασῶν μεμιγμένα μετὰ πηλοῦ καί βορβόρου. Καί τοῦ ρυακος πεπληρωμένου ὄντος ἐν τῶν ρηθέντων ὑλῶν μέχρι τοῦ χεῖλους, εἶναι πολὺ δύσκολος ἡ ἐκκένωσις καί καθάρισις αὐτοῦ, ἐνεκλεισθησαν καί ἀπόπατοι –μέγα καί τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης ἀνάγκης– εἰς τὰς ὁδοὺς τὰς εἰς τὰ πλάγια τοῦ ρυακος κειμένας, ἔνεκα τῶν ἐν αὐταῖς πηλῶν, βορβόρων καί τῶν ἄλλων ὑλῶν δυσχεραίνεται ἡ διάβασις. Αἱ εἰς τὰ πλάγια τοῦ δερεῖ κείμεναι παντοῖαι οἰκοδομαί, ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω, καί αἱ ἐν αὐταῖς γεγόμεναι ζημίαι τῶν παρασυρθέντων, οἶων ἐλαίου, ἐλαιῶν, ἀλεύρων, σίτων, οἶνων, οἰνοπνεύματος κτλ. Σταθμῶν δέ καί ἀγγείων, ἀναβαίνουν εἰς μέγα ποσόν.

Τό βεβλημένον ὑπὸ τὴν οἰκίαν καφενεῖον, τοῦ ὁποῖου ὁ τοίχος παρυσύρθη ὑπὸ τῆς πλημμύρας, ὁ Ἀπόστολος διὰ τέκτονος τό ἐδιόρθωσε, διότι ἐπάνω εἰς τὰ δωμάτια ἐκτρέφει μεταξοσκώληκας».

(Ἐπιστολή 14-16.6.1907) «Συνεχίζω ... περί τῶν συμβάντων τῆς πλημμύρας ... πόθεν καί πῶς ἄρξομαι! Ἀφίνων τὴν περιγραφὴν μεγάλων ἀπωλειῶν καί ζημιῶν γενομένων ἔξω εἰς τὰ κτήματα εἰς τινες θέσεις, περιορίζομαι εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἐν τῷ Τόπῳ συμβάντων. Πρῶτην προσβολὴν τῶν ὑδάτων τῆς πλημμύρας ὑπέστη τό ἐν Σεργί κείμενον στερεόν μαγαζίον τοῦ κ. Θ. Γκιιάδη. Τοῦτο ἀνθιστάμενον καί μὴ κρημνησθέν ἀπηλλάγησαν τῆς πώσεως τῆς κάτω τούτου σειρᾶς νεωτέρων οἰκιῶν, ἀλλὰ τούτων ἐχόντων προαύλια καί μικράς θύρας καί κηπάριον ἐκ μέρους τοῦ ρυακος, τὰ ὀρηκτικῶς κατερχόμενα ὕδατα παρέσυραν τὰ ἐν τοῖς προαυλίοις εὐρισκόμενα διάφορα πράγματα καί σκεύη, ὥς καί μαγειρικά. Ἀπὸ τοῦ μακαρίτου Σ. Φούντα τό προαύλιον παρέσυρε τῶν εἰς πλῆσιν κατατεθημένων (μπουγάδαι), καί ἄλλων πραγμάτων. Ἐκ τοῦ Δημ[ο]σθένη Τακατῆ ἐκείσε νέας οἰκίας του (εἰς τὸν δρομίσκον τῆς ἀγ. Παρασκευῆς) παρυσύρθησαν ἀρκετά πράγματα, ἀναποδογυρίσθησαν καί δύο πίθοι ἐλαίου καί ἐχύθη μέχρι 400 ὀκ. ἐλαίου. Παρακάτω τῆς οἰκίας τοῦ Χριστοφόρου Φούντα, κρημνησθεῖσα ἡ ἀπὸ μέρους τοῦ χειμάρου ἡ ἡμυσία αὐτῆς παρυσύρθη ὑπὸ τῆς πλημμύρας. Τῶν ἄλλων παρακειμένων οἰκιῶν καί τῶν οἰκιῶν Διαμαντάκη καί τοῦ καφενεῖου του παρυσύρθησαν γεμεκλήρια ἐλαία καί ἔλαιον, ἐπιπλα, σκεύη τῶν κατογαίων καί τὰ τοῦ καφενεῖου. Παρακάτω τό καφενεῖον Χαϊδῆ καί ἡ ἐπ' αὐτοῦ οἰκία μετὰ τῆς ἐν αὐτῇ σκοληκοτροφίας καί τῶν ἐπίπλων ἅπαντα ὥς κέλφος καρῦου παρυσύρθησαν. Παρακάτω τό μπακάλικον τοῦ Κωνσταντίνου χ' Ἀναστασίου καί ἀπέναντι τό μαγαζίον τοῦ Τσακμάκη, κατεχόμενον ὑπὸ ἐνοίκιον ὑπὸ τοῦ ρηθέντος καί πλήρες μπακαληκῶν, ἀρκετά καί ἐκ τῶν δύο

ἀνηρπάγησαν πράγματα, ἀλλὰ μέ νισάφι. Παρακάτω τό μπακάληκο τοῦ Ἀριστοδήμου Γιάγκενας (πρώην Χρήστου ΠαπαΒασήλογλου Κουντουρά) τοῦ ὁποίου ἀπωλέσθη τό πλεῖστον μέρος τοῦ ἐν αὐτῷ πράγματος, καί ἔλαιον δύο πίθων μέχρι 500 ὀκ.

Καί εἰς τό μπακάληκο τοῦ Ἀναστάση Βελησσάρη, τοῦ ὁποίου τὰς προθήκας ἀπό τό μέρος τοῦ Σεργίου κατασυντρίψαν ἀνάθεκτα καί ὀρημτικά ἐφορμόντα τὰ ἀναμεμηγμένα λίθων καί ξύλων ὕδατα, ἐκ τῆς θύρας καί τῶν πλαγινῶν συντετριμμένων προθηκῶν ἐξερχόμενα παρέσυρον καί ἐσάρωνε πᾶν τό προστυχόν ἐκ τῶν μπακαλικῶν πραγμάτων, ἐναπομείναντος τοῦ ὀλιγωτέρου πράγματος καί τούτου καταβεβορβορωμένου, ὥστε ἡ ζημία του εἶναι ἀρκετή. Καί ἐντός τῆς οἰκίας των, ὡς ἔμαθον, εἰσελθόντα ἄφθονα ὕδατα ἐκ τῆς μικρᾶς πλαγινῆς θύρας ἀπό τό μέρος τῆς ἰ. ἐκκλησίας τοῦ Ἀ. Ἰωάννου, τὰ ὁποῖα ἀναβάντα ἀπό τοῦ ρύακος τήν πλήμμυρα ἀναστάτωσιν προὔξενεσε εἰς τὰ τοῦ κατωγαίου πράγματα, ἡγουν ξύλα, βαρέλια, κρασιά, ξύδια, ρακί καί κρασιά καί κάδους ἐδιπλάρωσε, τῶν ὁποίων αἱ ζημίαι ὄχι πολλά, ἀλλὰ ζάλη μεγάλη. Ἐν τῇ γνωστῇ οἰκίᾳ τοῦ Μιλτιάδου, ὁποῦ διαμένει ὁ ἐνοικιασθῆς αὐτῆς ἡμ. Ἀναστάσης¹⁵ οἰκογενειακῶς, τό μαινόμενον ὕδωρ εἰσορμήσαν διὰ τῆς θύρας κατεπλημμύρισε τὰ διηρημένα κατώγαια τῆς οἰκίας, ἐδιπλάρωσε δύο ἐλαιοπίθους μεγάλους ἔχοντας ὀλίγον ἔλαιον (διότι τό εἶχε πωλημένον) καί ἐχύθη ἐκ τούτων ἕως 100 ὀκ. ἀλλ' ὅπως δήποτε κάτω εἰς τὰ κιοῦπια κατωτέρας βέβαια ποιότητος. (Ἡ ἀπώλεια αὕτη καί ζημία ἐξ ἐκτάκτου ἀναπληρωθήσεται κέρδος, ἐξ ἐκτροφῆς μεταξοπόρου (ἐκλελεγμένου) ἀναπαραγωγῆς ποσότητος πλέον τῶν 30 δραμίων, ἐπιτυχημένης οὔσης τῆς ἐκτροφῆς ἐγκριθείσης τῆς ἐπιτυχίας ὑπό τοῦ εἰδικοῦ ἐπισκεπτομένου τήν ἐκτροφήν ἐκ μέρους τοῦ ναζαρετίου τοῦ δημοσίου χρέους Προὔσης, μουφετήση, ὅστις τήν σημείωσιν τῶν ἐπισκέψεών του καί ἐνδεικτικόν τῆς ἐπιτυχίας καί ἐγκρίσεως πρὸς σποροποίησιν, ἐνεχείρισε πρὸς τόν Ἀναστάση, μετά δύο δέ ἡμέρας θά τρυγήσῃ μέ συμπερασμόν ποσότητος περισσότερον τῶν 150. ὀκ.), καί παρακάτω εἰς τήν ἰδίαν γραμμὴν εἰς τό καπηλομπακάληκο τῶν ἀδελφῶν Λούτζογλου ἀρκετὴ ζημία ἐγένετο. Κατερχόμενοι παρακάτω ἰστάμεθα ἐνώπιον τῆς οἰκίας τοῦ συμπεθέρου Κωνσταντίνου πατρὸς τοῦ γαμβροῦ Δημήτρη καί ὑμ. Νίκου¹⁶ καί ἐπισκοπήσαμε τό μέρος ἔνθα ἐφθανε ἀπὸ τόν «μπαληκχανέ» μέχρι τῆς ρηθείσης οἰκίας ἡ ἐπιστέγαις τοῦ ρύακος, ὅπου ἐγένετο μεγάλη σύγκρουσις τῶν ὑδάτων τῆς πλήμμυρας μετὰ λίθων καί κορμῶν δένδρων πρὸς τήν στερεοποιημένην στέγην τοῦ ρύακος, ἥς ἐπὶ τέλους ὑποχωρησάσης εἰς ἀνωτέραν δύναμιν καί βίαν, ὁλοτελῶς ἡ ἐπιστέγαις κατεστράφη καί οὕτως ἐπροξένεσε εἰς Τόπον μεγάλῃν ζημίαν ἐξαιτίας τῆς ἀστόχου καί κακῆς σκέψεως ἐνίων τῶν διεπόντων τὰ τοῦ Τόπου!

Τί δέ ἐυνέβη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ συμπεθεροῦ: τὰ ὕδατα εἰσορμήσαντα ἐν τῇ οἰκίᾳ διὰ τῆς θύρας—εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, αἱ θύραι τῶν οἰκιῶν εἰ καί κεκλεισμέναι ἐτύγχανον, διὰ τῆς ἰσχυρᾶς πιέσεως καί ὠθήσεως τοῦ ὕδατος ἠνοίγοντο— καί ἐκ τοῦ ὀπισθίου μέρους

15. Ὁ Ἀναστάσης Ταταύλαης ἦταν σύζυγος τῆς Εὐτέρπης Μόραλη, ἐπ' ἀδελφῇ ἀνεψιάς τοῦ Χριστ. Μουμτζῆ.

16. Ὁ Νίκος Νικολάκογλου, ἀδελφός τοῦ γαμβροῦ τοῦ Χρ. Μουμτζῆ, ἐργαζόταν στό Βουκουρέστι μέ τόν Ἀλέξανδρο Μουμτζῆ.

τῆς οἰκίας διὰ τοῦ ἐκ τῶν ὑδάτων τοῦ πλαγινοῦ δρομίσκου εἰσβαλόντων κρημισθέντος τοίχου, τὰ ὕδατα ἀναβάντα καί ὑψωθέντα μέχρι τοῦ πατώματος τοῦ κάτω δωματίου, ἀφοῦ παρέσυραν τὰ μικρά πρᾶγματα τοῦ κατωγαίου, δυστυχῶς ἀναποδογύρῃσαν καί τόν μικρόν κάδον ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπῆρχον αἱ ὑπὸ τοῦ συζύγου αὐτῆς ἀφεθεῖσαι πρὸς συντήρησιν τῆς Μαριάνθης καί τῶν τέκνων τῆς ἐλαίας καλῆς ποιότητος ἕως 800 ὀκ. καί οὕτω ψυχρά καί κακὴ μοῖρα! Παρεσύρθησαν ὑπὸ τῆς πλημμύρας καί ἀπωλέσθησαν αἱ ἐν λόγῳ ἐλαῖαι! Τῆς οἰκίας ἐκκενουμένης καί τῶν ἐν αὐτῇ ὑδάτων καί βορβόρων καθαριζομένων ὑπὸ Κούρδων ἐργατῶν, μερικᾶς ἐλαίας συνέλεξεν ἡ οἰκογένεια μέσα ἀπὸ τὴν ὑποστάθμην ἱλὺς καί βορβόρου, μερικᾶς ἐλαίας ποσότητος ἀσημάντου πρᾶγματος, καί οὕτως ἡ Μαριάνθη τὴν ἔπαθε ἐλεεινά! ...

Ἀντικρὺ τῆς οἰκίας τοῦ συμπεθεροῦ κεῖται ἡ οἰκία τοῦ Σταυράκη Μανασήκη, ἐν αὐτῇ εἶχεν ἓν κάπι ἀλατισμένας ἐλαίας ὁ ἡμετ. Ἀναστάσης ἕως 2.000 ὀκ. πλὴν τῶν ζημιῶν ἅς ἐπροξένησε ἡ ἐκ τῆς θύρας εἰσὸρμησις τῶν ὑδάτων εἰς τὸν ἰδιοκτήτην ἐκ τῆς ἀπωλείας τῶν παρασυρθέντων πραγμάτων ἐδιπλάρωσαν καί τόν περί οὗ ὁ λόγος κάδον τοῦ Ἀναστάση, ἡ ἀπώλεια τῶν ἐλαίων μικρά μὲν, ἀλλ' ἔνεκα τῶν ἐπ' αὐταῖς διερχομένων βορβοροδῶν ὑδάτων καί ἐκ τούτου ἐπ' αὐτῶν καταλειπομένης ἱλὺς ἐβλάβησαν καί τὰς ἐπώλησε εἰς ἐλαιοτριβεῖον δι' ἀπόσταξιν ἐλαίου. Εἰς τὰ μέρη ὅπου εὐρίσκονται αἱ λοιπαὶ ἐλαῖαι τοῦ δέν συνέβη δυσάρεστόν τι, ἀλλὰ καί αὐταὶ θά καλυφθῶσιν ἐκ τῆς, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, ἐπιτυχίας τῶν κουκουλιῶν του. Ὀλίγον κατωτέρω τῆς οἰκίας ταύτης κεῖται τὸ γνωστόν ὑποδηματοποιεῖον τοῦ χ' Παποῦ παρ' οὗ παρεσύρθησαν ἄρκετά διάφορα δέρματα καί ἐργαλεῖα τῆς τέχνης του. Ἀντικρὺ τοῦ Παρθεναγωγείου ὅπου κεῖται τοῦ Κουζῆ μπακάλικο ὑπέστη τοῦτο βλάβην μετρίαν καί παρακάτω τὸ μαληφατουρατζήδικον τοῦ Γρηγόρη παπ. Στεφανῆ, ἐνθ' ἃ ὕδατα εἰσῆρχοντο καί ἐξῆρχοντο, ὀλίγην βλάβην τὸ ἐπροξένησαν, διότι κατὰ καλὴν τύχην ἐκτός τοῦ ὅτι κεῖται τοῦτο ὀλίγον ὑψηλότερον τοῦ παρὰ τῷ ρύακι δρόμου καί τὰ ἐμπορεύματά του ἦσαν τοποθετημένα εἰς τὰ ράφια ὑψηλά. Ὀλίγον κατωτέρω τὸ μπακάλικο τοῦ Ν. Νυστάζου, εἰς τὸ ὁποῖον εἰργάζετο ὁ γαμβρός διὰ λογ/σμόν αὐτοῦ, ὑπέστη καταστροφὴν.

Ἀντικρὺ τούτου κατὰ μήκος τῶν Σχολείων, ἔνθα σταθμεύουν αἱ ἄμαξαι (ἄνευ ἵππων), τέσσαρες τὸν ἀριθ. ὅσαι κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εὐρέθησαν, ἀρώτητα τὰς παρέσυρε ὧν οἱ ἰδιοκτῆται τεμάχια τινὰ αὐτῶν ἐσύναξαν ἀπὸ τὸ παράλιον μετὰ τὴν πῶσιν τῆς πλημμύρας. Παραπλεύρως τοῦ μαγαζίου Νυστάζου κεῖται ἡ οἰκία τοῦ Ζαφείρη Δελή Μανώλη ἧς τεῖχη λίθινα καί στερεώτατα, ἡ πλήμμυρα ἐνισχυομένη ὑπὸ τῶν ἐπ' αὐτῆς βιαίως φερομένων ξύλων, διαδοκίδων τῆς στέγης τοῦ χειμάρου καί λίθων ὀγκωδῶν ὡς τυρὶ κατ' ὄψιν καί ἐκρημνίσαν τὰ λίθινα τεῖχη, καί ἔμεινε ἡ οἰκία κρεμά[με]νη καί βασιτηγμένη ὀλίγον ἐκ τῶν ἄκρων τοῦ τείχου ἐκ μέρους τοῦ πρὸς τὰ ἐπάνω βαίνοντος δρόμου τῶν Μπαρπιδῶν, τὰ δὲ πρᾶγματα τοῦ ἱσογαίου ἐσαρώθησαν.

Πέραν ἐκ πλαγίου τοῦ ρηθέντος δρόμου εἰς τὸ στόμιον αὐτοῦ, εἰς τὴν γωνίαν εὐρίσκετο τὸ καλὸν ὑφασματοπωλεῖον (μαληφ.) τοῦ Κώστα Στέργιου, ἀλλὰ κατὰ κακὴν του τύχην ἡ θέσις τοῦ μαγαζίου του ὀλίγον χαμηλά, ὑφάσματα δὲ ἄρκετά ἔχων τοποθετημένα καί χαμηλά, ξύλα δὲ καί λίθοι βιαίως φερόμενοι ἐκ τῶν μαινομένων

ὕδατων θραύσαντες τὰς προθήκας καὶ τὴν θύραν τοῦ μαγαζίου ἀγρίως εἰσορμήσαντα καὶ ἐξερχόμενα παρέσυραν καὶ ἐσάρωσαν πρᾶγμα οὐκ ὀλίγον. Ἐκ τοῦ ἀπωλεσθέντος, καὶ ἄλλου ἐκ τοῦ βορβόρου καταρριπαθέντος τοῦ ἐγένετο ζημία πλέον τῶν 40 λιρῶν. Παραπλεύρως αὐτοῦ πρὸς τὰ κάτω, ἐργαστήριον μικρὸν – ἄλλοτε γεμενεζίδικο τοῦ Νικόλα Τηγᾶ – κρατῶν ὑπὸ ἐνοίκιον πτωχὸς ἰουδαῖος Προυσαεὺς μαληφατουράτζης ἐμπεριέχων μαληφατούραν ἕως 25 λιρῶν, ἡ θέσις τοῦ ἐργοστασίου χαμηλὴ οὖσα καὶ ὀλίγον κοίλῃ, ἡ θύρα καὶ τό κεπεῖκι ἀνοιχθεῖσαι, ὅλο τό πρᾶγμα τοῦ δυστυχοῦς ἰουδαίου παρεσύρθη καὶ ὀλοτελῶς ἐσαρώθη καὶ ἀπωλέσθη, μετὰ τὴν κατεύνασιν τῆς πλημμύρας ἐνώπιον τοῦ πεπληρωμένου βορβόρου ἐργαστηρίου καὶ τοῦ ρύακος καθημένου ἐκλαιε ὁ τάλας τὴν μοῖρα του, ὡς ὁ ἐν τῇ Παλαιᾷ γραφῇ πρόγονός του προφήτης Ἰερεμίας ἀγόμενος αἰχμάλωτος μετ' ἄλλων εἰς Βαβυλώνα, «ἐκάθησεν ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλώνας καὶ ἔκλαυσε», ψάλλον τὴν ἱερεμᾶδα του.

Παραπλεύρως καὶ ὀλίγον κάτω κείμενα δύο καφενεῖα τοῦ Νεράντζη καὶ Μαθιάς ἀπέναντι δὲ αὐτῶν καὶ πέραν τοῦ χειμάρου τὰ καφενεῖα ἡ «Κυνέλη» καὶ τό παραπλεύρως τῆς Ἀδελφότητος, ἀρώτητα εἰσερχόμενα τὰ ὕδατα ἐκ τῶν δύο θυρῶν αὐτῶν ἐσκούπησαν ὅ,τι ἤϋρον, οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς θαμῶνες δυσκόλως κατόρθωσαν ν' ἀπομακρυνθοῦν τοῦ κινδύνου, ἀλλ' οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ ἀπέναντι τοῦ ρύακος μέρη καὶ εἰς τὰς παραπλεύρως τούτων κειμένας οἰκίας οἱ ἰδιοκτῆται αὐτῶν μὴ δυνηθέντες μεταβῆναι, διέμενον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μέχρις οὗ ἔπαυσεν ἡ πλήμυρρα καὶ ἀπεσοβήθη ὁ κίνδυνος.

Ἐλθομεν τώρα ἐνώπιον τοῦ μαγαζίου τῶν ἀδελφῶν Καλεμκερίδων καὶ περιγράψομεν τὰ ἐν διώρῳ διαστήματι λαβόντα χώραν λίαν συγκινητικά πρᾶγματα. Τό μαγαζιον ἐντὸς ὀλίγου ἀφοῦ κατεπληρώθη ὕδατος καὶ ἄλλων ὑλῶν, περικλεισθέντες οἱ ἐντὸς εὐρεθέντες δύο ἀδελφοὶ Γιώργος καὶ Λεωνίδας ὄντες ἐν τῷ βορβορῳδῇ ὕδατι μέχρι τοῦ ὤμου, γνῶντες ὅτι εὐρίσκοντο ἐν κινδύνῳ, βοήθειαν δὲ παρ' οὐδενός μὴ περιμένοντες, ὡς ἀδυνάτου ὄντος νὰ πλησιάσῃ ἄνθρωπος καὶ παρέξῃ αὐτοῖς βοήθειαν, ὠθούμενοι οὗτοι ὑπὸ τῆς αὐτοσυντηρήσεως κατόρθωσαν δι' ὑπερανθρώπων δυνάμεων διέτρυσαν τὸν τοῦ ὀπισθοῦ μέρους τοῖχον καὶ ἕτερον παρακειμένης οἰκίας, ἐξῆλθον κατατρομαγμένοι καὶ καταβορβορωμένοι καὶ βεβρεγμένοι μέχρις ὀστέων! Ἐκ τοῦ παθήματος τούτου ὁ Λεωνίδας ἠσθένησε βαρῶς καὶ ἐπικινδύνως, τῇ βοηθείᾳ δὲ τῶν ἱατρῶν κ.κ. Κονδυλένιου καὶ τοῦ προσκληθέντος Τζιβάνη Καλεμκερῆ, ἀδελφοῦ τοῦ ἀσθενοῦς, ἀπηλλάγει τοῦ κινδύνου. Ἀπὸ τό ἐν τῷ ρηθέντι μαγαζίῳ καὶ τοῦ παρακειμένου τούτο μαγαζίου τῆς Κατίνας, ἀδελφῆς Κλεάνθους, κατεχομένου ὑπὸ τῶν ρηθέντων ἀδ. Καλεμκερίδων, πλήρους καὶ τούτου διαφόρων ἐμπορευμάτων, παρεσύρθησαν καὶ ἀνηρπάγησαν ὑπὸ τῆς τρομερᾶς πλημμύρας τό πλεῖστον τῶν ἐν αὐτοῖς ἐμπορευμάτων. Εἰς τοὺς ἀδελ. Καλεμκερίδας, πλὴν τῆς περιγραφείσης ἐγένοντο αὐτοῖς καὶ ἄλλαι πολλάι βλάβαι καὶ ζημίαι. Ἐν τῷ μαγαζίῳ τοῦ Α. Καλεμκερῆ, ἄλλοτε τῆς συμπ. Παλληκαρέσσας, τό ὅποιον ὡς ἀποθήκη ἦτο πλήρες διαφόρων πραγματειῶν, οἶον καφέδων, ζαχάρεων, ὀρυζίων καὶ ἄλλων. Εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Ἀλέκνας, πενθερᾶς τοῦ Σ. Καλεμκερῆ, ὑπῆρχαν διάφορα ἐμπορεύματα καὶ ἐν ἐτέρῳ τῆς Ἀλέκνας μαγαζίῳ, νῦν δὲ τοῦ ἰδίου Σωκράτους, τῷ κειμένῳ παραπλεύρως τοῦ μαγαζίου τοῦ κ. Αθ. Κοτσηφίου, ἐν τῷ ὀπίῳ εἶχον ἔλαια

ἀρκετά καί ἄλλα εἶδη πραγματειῶν, καί πλησίον τούτου τό μαγαζίον Ν. φαρμακοποιού¹⁷ καί ἄλλοτε τοῦ ἀναδόχου σου μακαρ. Γ. Πολυχρονιαδου ἐν ᾧ εἶχον ἀλίπαστα πολλά ψάρια. Ἀπάντων τῶν περιγραφέντων πραγματειῶν εἰς ὅλα τὰ ρηθέντα μαγαζία καί οἰκίας Ἀλέκνας, οὐσὼν τοῦ συνεταρισμοῦ τῶν ἀδελ. Καλεμκερίδων, ἐσυνέβησαν αὐτοῖς ἀρκεταί βλάβαι καί ζημίαι ἅς ὑπολογ[ίζουν] οὗτοι εἰς χιλιάδας λίρας, τό κατ' ἐμέ ἄνευ ὑπερβολῆς καί ὡς παρὰ πολλῶν ἔμαθον τοῖς ἐγίνετο ζημία ἕως 500-600 λιρῶν».

(Ἐπιστολή 21.6.1907) «... συνεχίζων τῇ παρούσῃ μου ἐξακολουθῶ περιγράφειν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς περιγραφῆς τῶν ὅλων δυσαρέστων συμβεβηκότων ἐκ τῆς τρομερᾶς πλημμύρας –τρομερὰν λέγω καθότι ὅσον διὰ τὰ ἐδῶ, εἰς τόσον βαθμόν οὔτε οἱ προβεβηκότες ἐμοῦ εἶδον, ἀλλ' οὔτε ἀπὸ τούς πατέρας μας ἠκούσαμε– μέχρι τῆς παραλίας, καί τέλος θά σέ γνωρίσω τήν κατάστασιν τῶν εἰς τήν ἐνταῦθα κτηματικὴν περιφέρειαν καί εἰς διαφόρους θέσεις παθόντων ἐκ τῆς πλημμύρας –ὀλοκλήρων μεράδων– καί τήν οἰκτρὰν ἐν ἧ εὐρίσκονται κατάστασιν!».

Περιγράψας ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπιστολῇ τὰς βλάβας καί ζημίας τῶν Καλεμκερίδων, ἄρχεται καί ἡ σειρὰ τοῦ ἀπέναντι κειμένου παντοπωλείου τοῦ Ἀρμοδίου Στεργίου, ὅστις ἐγκαίρως ἀπεμακρύνθη, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἀνηρπάγησαν μὲν ἀλλ' ὄχι καί πολλά πράγματα, καθότι τὰ εἰσορμήσαντα ὕδατα ἀφοῦ πρῶτον παρέσυραν μερικά ἐξ αὐτοῦ διάφορα ἐμπορεύματα, ἔπειτα ἐν τῇ ἐξόδῳ τῶν ἐκλείσαν κατὰ καλὴν τύχην, τήν θύραν συνεσώρευσαν ὅπως αὐτῆς βαρέλια ἀλιπᾶστων ἰχθύων, σάκκους σαπῶνων καί κιβώτια καί οὕτω διετηρήθη ἡ θύρα κλεισμένη, ἀλλ' ἐκ τοῦ βορβόρου καί τῆς ἰλύος ἀρκετά πράγματα κατερειπώθησαν, αἱ ζημίαι τοῦ ὅμως καί δέν εἶναι καί μεγάλου βαθμοῦ. Ἀντικρὺ καί πέραν τοῦ πλαγίου δρόμου κεῖται καί τό παντοπωλεῖον τοῦ Δημητρου Γιάγκνας, καί αὐτοῦ ἐσυνέβη βλάβη τις. Παραπλεύρως τοῦ Ἀρμοδίου εὐρίσκεται τό μαγαζίον Θ. Φούντα, νῦν δέ Τζ. Φούντα, καί εἰς αὐτό ἐπροξένησε εἰς τὰ ὀλίγα μπακαλικά του πράγματα βλάβην τινά, ἐπίσης καί εἰς τήν ἐπ' αὐτοῦ οἰκίαν εἰσῆλθον ὕδατα, ἀλλ' ἡ ζημία περιορίζεται εἰς τήν ἀρπαγὴν πεδίων. Ἐν τῷ ὑπογείῳ ὅμως τοῦ μαγαζίου ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπῆρχον διάφορα τοῦ ιδιοκτήτου πρᾶματα δηλ. βούτες, βαρέλια, κούφες καί δύο πίθαι μέ ὀλίγα ἔλαια κατώτερα διὰ σάπωνα, καί τό ὑπόγειον λοιπὸν πληρωθὲν βορβορώδους ὕδατος ἀνεμείχθη μέ τὰ ἐν λόγῳ πράγματα, τὰ ἀναποδογύρισε καί τὰ τῶν πίθων ἔλαια ἐξεχύθησαν, ὥστε καί οὗτοι δέν ἔμειναν ἅμιοιροι ζημίας. Τῆς Παλληγκαρέσας μαγαζίου, νῦν δέ Λεωνίδα Καλεμκερή, αἱ ζημίαι αὐτοῦ ὡς ἀνήκουσαι εἰς τὸν συνεταρισμὸν τῶν ἀδ. Καλεμκερίδων περιεγράφησαν εἰς τήν προηγουμένην ἐπιστολήν.

Ἔρχομαι τώρα εἰς τό γειτονικὸν τοῦ ἡμετ. Ἀποστόλου καφεδάκι τῶν 2 ἀδελφῶν παπαΓεωργάκη –ὦν ὁ μεγαλ. ἀδελφός Ἀντώνης εὐρίσκεται ἀπὸ τινος ἐν Ἀμερικῇ. Αἱ ἐκ τῆς στέγης τοῦ ρυακος διαδοκίδες (τραβέρσαι) ἀποσπασθεῖσαι (αἱ κρημνίσαι ὀλοκλήρον τήν κάτω μίαν πλευράν τῆς οἰκίας τῆς Εἰρήνης) καί βιαίως φερόμεναι καί λίθοι ἐκ τῶν ὀρέων καί ἔξω τῶν κτημάτων ἔθραυσαν τὰ παραθυρόφυλλα (κεπένικα) τοῦ μικροῦ ἐν

17. Πρόκειται περὶ τοῦ φαρμακοποιῦ Νικολάου Παπαδοπούλου.

λόγω καφενείου ὁμοῦ καὶ τὴν θύραν καὶ ἄφαντα γενόμενα εἰσέβαλαν πλέον ἀκολούτως τὰ ὕδατα, διέρρηξαν καὶ τὸν ὀπισθεν τοῖχον τῆς οἰκίας των καὶ τὴν κατεπλημύρηνσαν, ἐσάρωσαν δὲ καὶ τοῦ καφενείου πρᾶγματα. Αἱ εἰς τὴν γραμμὴν αὐτοῦ κείμεναι οἰκίαι τῆς Μαριγῶς, Θωμίδου καὶ Κιουρτζῆ αἱ ὁποῖαι ἐπληρώθησαν μὲν ὑδάτων μεμιγμένων μεθ' ἄλλων ὑλῶν, τὰς ὁποίας ἐπὶ ἡμέρας τινὰς μὲ πολλοὺς κόπους ἐξεκένωσαν καὶ ἐκαθάρισαν, αἱ ἄλλαι ζημίαι αὐτῶν εἶναι ἀσήμαντοι.

Ποιῶν τὴν περιγραφὴν τῶν δυσαρέστων ἀποτελεσμάτων τῆς πλημμύρας εὐρίσκομαι πλησίον τῶν παθόντων οἰκιῶν μας. Τὴν κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς θέσεώς μας καὶ τῶν εἰς παντελὴ τῶν κινδυνευουσῶν οἰκιῶν μας καταστροφὴν, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐκ θαύματος διεσώθησαν προλαβόντως σὲ τὰ περιέγραψα. Δέν ἐνθυμοῦμαι περὶ τῆς προσωρινῆς διορθώσεως οἰκίας ἂν σέ ἔκαμα τότε λόγον. Ὅτι τὴν κρημνισθεῖσαν καὶ παρασυρθεῖσαν ὁλόκληρον τὴν κάτω μέχρι τοῦ πατώματος ἀπὸ τὴν γωνίαν ἕως τὴν θύραν τῆς οἰκίας, (τῆς θύρας τῆς εἰσόδου διατηρηθείσης), ὁ Ἀπόστολος πρὸς στερεοποίησιν αὐτῆς ἐπέρασε νέους στύλους. Καὶ ἀπὸ τό ἕξω μέρος ἀντὶ τοιχώματος τό ἔκλεισε μὲ σανίδας καὶ οὕτω περιεκλείσθη καὶ ἐντελῶς περιορίσθη, ἀλλὰ τό ἰσόγειον τῆς οἰκίας τοῦ καφενείου εἶναι ὅλον ἀνοικτόν καὶ ἄνευ διαχωρίσματος, ὥστε ἐπάνω ἀνενοχλήτως θά διατηρηθῶμεν, ἐν ᾧ μετὰ τό συμβάν καὶ ἡ ἐν αὐτῷ σκοληκοτροφία ἔλαβε πέρας μὲ ἀπόδοσιν ὡς σέ ἔγραψα, μετρίαν. Καὶ τὰ ρήγματα καὶ αἱ ὁπαὶ τῆς οἰκίας τῆς Μαριάνθης ἀπὸ τό μέρος τοῦ ρύακος τοῦ κάτω τοίχου ἐκλείσθησαν καὶ ἐδιωρθώθησαν καὶ εἶναι ἐντελῶς περιορισμένη, ὥστε ἡ Εἰρήνη μεθ' ἀπάσης τῆς οἰκογενείας, ἔνεκα τῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῆς σκοληκοτροφίας, διεμένομεν μέχρι τοῦδε ἐν τῇ τῆς Μαριάνθης, ἀλλ' ὁ Ἀπόστολος ἔμεινε χωρὶς καφενεῖον! Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπιπλα καὶ σκευὴ τοῦ καφενείου καὶ τῶν τοῦ κατωγαίου τῆς οἰκίας πλὴν δύο βομβῶν κενῶν (τὰς ἐν αὐταῖς ἐλαίας εἶχε πωλήσει πρότερον) καὶ ἐνός κρασοβαρελίου πλήρους ὀξους, μετὰ δύο ἡμέρας εὗρεν εἰς τό παράλιον, τὰς ἔφερε ὁμοῦ μὲ τό βαρέλι τό ξύδι ὡς ἦτο πλήρες.

Πλησίον τῆς Μαριάνθης ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς Θεοκτιστῆνας, αὕτη μετὰ τῆς οἰκογενείας μὴ δυνηθεῖσα ἐγκαίρως νά ἐξέλθῃ ἐνεκλείσθη ἐν αὐτῇ· τὰ μετὰ βοῆς κρότου καὶ πατάγου καὶ ἀγριότητος κατερχόμενα ὀρμητικὰ καὶ τεθολωμένα ὕδατα ὠθοῦντα ξύλα, πέτρας καὶ ἄλλα καὶ ὀλοέν ὑψούμενα, (αἱ παρὰ τὰς δύο πλαγινὰς πλευράς τοῦ ρύακος κείμεναι οἰκίαι, ἀπὸ ἐν πρόσωπον τῆς οἰκίας ἐθεώρουν οἱ ἐν αὐταῖς οἰκοῦντες τὸν κίνδυνον τοῦ δερὲ καὶ τὰ πλημμύρας ἀποτελέσματα, ἀλλ' αἱ οἰκίαι ἡμῶν καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς ἰδίας γραμμῆς μέχρι τοῦ Φέσης ἔχουσαι τὰ ὕδατα ἀπὸ ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν, τοῦ τμήματος τούτου σχηματισθέντος ὡς νήσος, οἱ ἐν αὐταῖς ἐθεῶντο τὸν κίνδυνον ἐκ δύο μερῶν), ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος ὃν ὑπέστη ἡ οἰκογένεια, περιμένουσα ἀπὸ στιγμὴν εἰς στιγμὴν τὸν ὄλεθρον αὐτῆς, καὶ κατὰ συνέπεια καὶ αὐτῶν, ἀδύνατον εἶναι νά περιγραφῇ! Τό ἐν τῇ οἰκίᾳ ὑπόγειον πλήρους βορβορώδους ὕδατος καὶ ἰλύος μόλις ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐξεκενώθη, τὰ ἐπ' αὐτοῦ ὡς κατωγαίου τῆς οἰκίας εὐρισκόμενα ἐπιπλα καὶ σκευὴ παρεσύρθησαν. Ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος καὶ εἰς τὰς οἰκίας τῆς γραμμῆς ὑπῆρξεν καὶ εἰς αὐτάς ὁμοίως τοῦ τῆς περιγραφείσης οἰκίας. Ὀλίγον ἀποτέρω κεῖται ἡ νεόδμητος οἰκία Θ. Γιαραλήδου τῆς ὁποίας τό ἥμισυ ἐμπρόσθιον μέρος κρημνισθὲν ἀνηρπάγη μετὰ τῆς

θύρας καὶ παρεσύρθη (τὴν ὁποίαν ἀκολούθως εὗρε εἰς τὸ παράλιον), ἐκ τῶν ἔνδον τῆς οἰκίας παρεσύρθησαν, ὡς προλαβόντως σέ ἔγραφον πλὴν τοῦ ὄνου, καὶ ἅπαντα τὰ ἐν τῷ ἰσογαίῳ τῆς οἰκίας εὗρισκόμενα –Τριγλιανῆς γεωργικῆς οἰκίας– ἐλυτήθην μὲν τὸν ἄνθρωπον διὰ τὰς ἀπωλείας του, ἐλυτήθη καὶ χωριστὰ διὰ τὴν ἀπώλειαν μᾶς βόμβας μετ’ ἄρκετοῦ ἐν αὐτῷ οἴνου καλοῦ τοῦ 905, παρὰ τοῦ ἰδιοκτῆτου ἐνίστε ἡγοράζαμεν.

Ἐπὶ ἐδῶ τελειώνει ἡ περιγραφή τῆς παθήσεως τοῦ ὡς νήσου καταστάντος κατὰ τὴν πλημμύραν τούτου τμήματος. Ἐπανέλθομεν εἰς τὸ κεντρικόν τῶν Καλεμεκερίδων μαγαζιὸν ἔνθα εἶχε λήξει ἐν τῇ πρό ταύτης ἐπιστολῇ μου ἡ περιγραφή τῶν παθήσεων αὐτῶν καὶ ἐκείθεν ἐξακολουθοῦμεν πρὸς τὰ κάτω μέρη τὴν διήγησιν. Πλὴν τῆς Κατίνας τοῦ Γιάννη οἰκίας ὑπερπληρωθείσης ὑδάτων, ἀνέβησαν αὐτὰ καὶ προχωρήσαντα ἀπὸ τὸν στενόν τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας δρομίσκον κατέκλυσαν καὶ τὴν παρὰ τὸν φοῦρνον οἰκίαν τοῦ Μπέγη. Τὰ παρὰ τὸν ρύακα 2 μαγαζάκια τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας ὧν τὸ μὲν κρατεῖ ὁ Βάσος Ἀλτίνης μαγειρεῖον καὶ μανάβικον, τὸ δὲ ἕτερον τενεκετζίδικον τοῦ Γρηγόρη, ὁλοτελῶς ἐσάρωσεν ἡ πλήμμυρα τὰ εἶδη αὐτῶν τοῦ μὲν πρῶτου τὰ μαγειρικά του σκευὴ ἄγγεῖα καὶ λαχανικά, τοῦ δευτέρου τὰ ἐργαλεῖα, τοὺς τενεκέδες του. Προχωροῦμεν ὀλίγα βήματα εὗρισκομεν τὸ ἀρτοποιεῖον Ἀν. Προύσαλη οὗ τὸ ἔνδον κατεπλημμύρισεν ὑδάτων καὶ ἄλλων ὑλῶν, μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ εὗρισκομένων ξύλων, σάκκων ἀρκετῶν ἀλεύρων καὶ σίτων καὶ τῶν ἐργαλείων τοῦ φοῦρνου συμιχθέντων, ἀναστάσις αὐτόχρονη ἐγένετο. Τό ταλαίπωρον ζῶόν του (ἐν καλὸν ἄλογον ἀξίας 10 λιρῶν) δεδεμένον εἰς τὴν φάτνην του ἐπνίγει τὸ καῦμένον. Τὰ ἐν αὐτῷ πράγματα –πλὴν ὀλίγων τινῶν– ἔνεκα τῆς συμίξεως τῶν δέν παρεσύρθησαν, εἰμὴ μόνον ἔξοδα ἐκκενώσεως τῶν ξένων ὑλῶν καὶ καθάρισιν. Αἱ ζημίαι του πλὴν τῆς ἀπωλείας τοῦ ἵππου του εἶναι περιορισμέναι, καθότι τὰ λάδια του ἀρκετὰ καὶ αἱ ἐλαῖαι του ἐπίσης εὗρισκοντο εἰς ἄλλο ἐκ τῶν μὴ παθόντων μερῶν. Παρακάτω κεῖται ἡ οἰκία τοῦ Α. Σεβδαλή καὶ τὸ ὑπ’ αὐτὴν κουντουράδικο, δέσματα παντοῖα καὶ ἀρκετὰ εὗρισκόμενα ὅσπθεν αὐτοῦ ἐν τῷ κατωγαίῳ τῆς οἰκίας, ἐλαῖαι ἐν κάδῳ ὄχι πλήρει, ἀναποδογυρισθέντος τούτου ἐξεχύθησαν αἱ ἐλαῖαι καὶ ἀναμγθῆσαι μετὰ τῶν ἔξωθεν εἰσελθόντων διαφόρων ὑλῶν μετὰ τῶν δερμάτων ἐγένετο εἰς κυκεῶν, μερικά δὲ πράγματα ἀπὸ τὸ κουντουράδικο ἐσαρώθησαν. Ἐπ’ ἀρκετὰς ἡμέρας συνέλεγε τὰς ἐλαίας δι’ ἐργατῶν καὶ ἐκαθάριζε τὰ πράγματά του ἐκ τοῦ βορβοροῦ καὶ τῆς ἰλῦς. Παραπλεύρως εὗρσκεται ἡ οἰκία Σταύρου Μποτοῦ καὶ ὑπ’ αὐτὴν ἡ ἀποθήκη ξυλείας οἰκοδ. Ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ εἰσορησάντων βορβορωδῶν ὑδάτων, πολὺς βόρβορος καὶ ἰλὺς εἰσῆλθε ἐπὶ καὶ μέσα τῶν σωρῶν τῶν ξύλων καὶ σανίδων εἰς ἀρκετὴν τῶν δύο εἰδῶν ποσότητα, ὥστε ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας καὶ δι’ ἀρκετῶν ἐργατῶν ἐξήγοντο καὶ ἐκαθαρίζοντο δι’ ὕδατος, ἀφοῦ τὴν οἰκίαν πρῶτον καθάρισας τὰ ἐναπόθεσεν ἐν αὐτῇ.

Εἰς τὸ τῇ οἰκίᾳ τοῦ Σταύρου γειτνιαζόν διοικητήριον εἰσόρησαν ἀρώτητα τὰ ὕδατα καὶ αἱ ὠθούμεναι ὕλαι χωρὶς νὰ κάμουν χατήρι, ἀλλ’ οὔτε νὰ μετρήσουν τὴν ἰσχὺν τῆς ἔξουσας (χοκιουμάτι), ἐπὶ ἀρκετὰς ἡμέρας οἱ ζαπτιέδες ἐκκενοῦντες τὰ ὕδατα καὶ ἐξήγαγον πέτρας, ξύλα καὶ βόρβορον καὶ οὕτω τὸ ἐκαθάρισαν. Ἐκ τούτου τοῦ ὁποίου θὰ κάμω λόγον τώρα δύνασαι νὰ κρίνης καὶ νὰ φαντασθῇς τὴν ἐκ τῆς πλημμύρας ὑψωσιν τῶν ὑδάτων καὶ τὸν ὄν διετρέξαμε κίνδυνον: γνωρίζεις ὅτι ἡ εἰσόδος

τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τοῦ Α.[γίου] Γεωργίου, εἰς ἣν διὰ λιθίνης ἀναβάθρας ἀρκετοὺ ὕψους καὶ λιθίνων βαθμίδων εἰσέρχονται οἱ Χριστιανοὶ ἐν τῷ ναῷ, ὁ ναὸς ὁμῶς ἐν τῶν χαραγμαδῶν τῶν θυρῶν κατεπλημμύρισε τὸ ἔνδον εἰς ἀρκετόν ὕψος καὶ ὀλίγου δεῖ θὰ κατεκάλυπτε τὸ τεθολωμένον ὕδωρ τὴν Ἀγ. Τράπεζαν! Παρὰ τῇ ἰ. ἐκκλησίᾳ κεῖται ἡ οἰκία τῆς ἑξαδελ. Ἀναστασίας Γιάγκου Χριστοφόρου, ἐπὶ τοῦ ἐκτεταμένου κατωγαίου τῆς οἰκίας ἐφυλάττοντο ἐναποθηκευμένα ξένου ἐμπορίου τινός ἀρκετοὶ σάκκοι γεννημάτων σίτου, ἀραβοσίτου καὶ κριθῆς, καὶ ταῦτα ἡ μανία τῆς πλημμύρας ὅλα γενικῶς τὰ κατεβρόχθησε, ἐπίσης καὶ μερικά τῆς οἰκίας πράγματα ὑπέσθησαν τὴν αὐτὴν τύχην. Ὀλίγα βήματα παρακάτω εὐρίσκεται ἡ οἰκία τῆς Ἀλέκνας ἥς αἱ ζημίαι ἐπέρασαν ὥς σέ ἔγραφον εἰς λογισμόν τῶν ἀδελ. Καλεμεκερίδων. Πέραν τῆς οἰκίας εὐρίσκεται τὸ μαγαζιὸν τοῦ Ἀπ. Θάνου· καὶ ἐν αὐτῷ εἰσορμήσαντα τὰ μανιασμένα ὕδατα μετὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν κυλιομένων λίθων, ξύλων καὶ λοιπῶν, ἐσάρωσαν καὶ ἀπὸ αὐτὸ διαφόρουςπραγματείας οὐκ ὀλίγας.

Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ὅτι ἀπὸ αὐτὸ τὸ μέρος μέχρι τοῦ μπαληχανέ τὰ τεῖχη τῶν πλευρῶν τοῦ ρύακος (μουράγια) ἀφοῦ ἐκρημνίσθησαν καὶ παρεσύρθησαν, κατεφαγώθησαν καὶ αἱ δύο πλαγινοὶ δρόμοι μέχρι τῆς θαλάσσης, ὥστε ἔμπροσθεν τῶν οἰκίων, μαγαζίων καὶ καφενείων δέν ἔμεινε δρόμος οὔτε ἐνός μέτρου φάρδος, καὶ οἱ ἐκεῖθεν διαπερόντες δυσκόλως διέρχονται. Εἰς τὴν σειρὰν –γραμμὴν– τοῦ Θάνου κεῖται ἡ οἰκία καὶ τὸ μαγαζιὸν Ἀθ. Κοτσήφειου καὶ παρ' αὐτὸ εἰς τὸ πλάγι ἕτερον μαγαζιὸν αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ δύο εὐρίσκον[το] πραγματεῖαι διάφοροι τοῦ εἵδους του, καὶ ἐκ τῶν δύο ἀρκετὰ πράγματα ἐσαρώθησαν, ἰδίως δέ ἰχθεῖς ἀλίπαστοι. Εἰς τὸ πλάγιον αὐτοῦ τὸ μαγαζιὸν τῆς Ἀλέκνας, καὶ πλησίον ἐκείνου τοῦ Ν. φαρμακοποιοῦ, καὶ ἄλλοτε Γεωργίου ἀναδόχου σου, αἱ ἐν αὐταῖς πραγματεῖαι ἐπίσης τῶν ἀδελ. Καλεμεκερίδων... Εἰς τὰ παρακάτω κειμένας οἰκίας τῶν δύο πλευρῶν καὶ τὰ τελευταῖα καφενεῖα εἰσόρμουν καὶ ἐξόρμουν τὰ ὕδατα, ἐσάρωνον καὶ ἥρπαζον πᾶν τὸ προστυχόν. Τελευταῖον πρὸς ἐπισφράγισιν τῶν γεγονότων ἐκρημνισαν καὶ τὸν «Μπαληχανέ» καὶ ἐγένετο ἄφαντος.

Ἀπὸ τὸ εἰς Σεργί κείμενον μαγαζιὸν Θ. Γικιάδη μέχρι τῆς θαλάσσης, πλὴν τῶν ὅσων ὀνομασίᾳ περιέγραψα, βαρέως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον παθόντων ἀτόμων καὶ αἱ λοιπαὶ ἅπασαι οἰκίαι τὰς ὁποίας δέν ἔκαμα λόγον, σιωπῆσας τὰ ὀνόματα τῶν ιδιοκτητῶν, ζημίας ἄλλης ὀλιγώτερον καὶ ἄλλης περισσότερον, ὑπέσθησαν τὰ γεμεκλήκια των εἰς ἐλαίας καὶ ἔλαιον, γεωργ. ἐργαλεῖα, σκευὴ καὶ ἄλλα, καὶ οὕτως ἔληξε μέ τὴν παραμόρφωσιν τῆς πιάτσας καὶ ἐξαφάνισιν τῶν παρὰ τὸν ρύακα διαφόρων δένδρων (τοῦ πλατάνου ἰσταμένου ὥς γίγας τις) εἰς τὰ χεῖλη τοῦ ρύακος σωροί, ποῦ μὲν πέτρες ποῦ δέ ξύλα καὶ ἄλλου ἄμμος, ἀνωμαλία μεγάλη, ἡ περιγραφὴ τοῦ φοβεροῦ δράματος τῆς ἐν Τριγλία πλημμύρας τῆς 24 Μαΐου, ἡμέραν πέμπτην!!!

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸ συμβάν ἡ Δημορ.[χία] τοῦ Τόπου προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Α. Τσάκωνα, συμβούλων Ν. φαρμακοποιοῦ, Σωκ. Καλεμεκερή καὶ λοιπῶν, μεγάλην ἀνάγκην ἐθεώρησαν καὶ ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν ἔλαβον τὴν ἐκκένωσιν καὶ καθάρισιν, τὸν μέχρι τοῦ χεῖλους πληρωθέντα ἐκ λίθων, ἄμμου καὶ ἄλλων ὑλῶν ρύακα (οὐ τὰ δυσάρεστα ἀποτελέσματα, τῆς ἐξοπάσεως τῶν ὀχετῶν τῶν ἀποπάτων μέσα εἰς τοὺς

δρόμους καί τῆς ροῆς τῶν ἀκαθαρσιῶν, δέν ἐβράδυναν νά φανοῦν). Τήν ἐκκένωσιν τούτου διά μειοδοσίας ἐργολαβικῆς ἀνέλαβε Κώστος τις –τεχνίτης ἐλαιοτριβείων– διά Γρ. 4000, ὅστις ἀπό πολλῶν ἡμερῶν καί δι' ἀρκετῶν ἐργατῶν, πλείους τῶν 10, καθεκάστην μόλις μέχρι σήμερον ἐξεκενώθησαν τά 2.3 τοῦ ἀπαιτούμενου βάθους. Οἱ ἐνταῦθα ἂν ἐξέλαβον τό πρᾶγμα ὡς σπουδαῖον καί ἐπαναγκές τήν ἐκκένωσιν τοῦ ρύακος, ἐβλεπον ὁμως τήν ἀνάγκην ἐκ τοῦ πλησίον, ἀλλά δι' ἐσέ ὁμως περιεργον μοῦ φαίνεται, καθότι ἀρκετά μακράν εὐρισκόμενος χωρίς νά ἴδῃς ἐκ τοῦ πλησίον τήν κατάστασιν ἀντελήφθης τήν κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ὡς μέ ἔγραφες, τῆς ἐκκενώσεως καί καθαρίσεως τοῦ ρύακος.

Ὅσακις ἔτυχε ἐνταῦθα νά συμβῇ πλήμμυρα, ἐσχηματίζετο ἐκ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων σίφωνας ἐκρηγνυομένου ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων ἡμῖν γνωστῶν ὁρίων, τά δέ κατερχόμενα ὕδατα λαμβάνουσιν τρεῖς διευθύνσεις, τό ἓν μέρος προσβάλλει –ἐνεκα τῆς θέσεώς του– τόν Τόπον μας χεόμενον εἰς τήν θάλασσαν, τό ἕτερον διά τοῦ «Χωνεμενίου καί Σώσβης» χειμάρου ἐκβάλλει εἰς τήν θάλασσαν. Τό τρίτον τοῦτο τῶν ὑδάτων κατέστρεψε τά περίξ ὅθεν διήλθεν ὅσα εἰς τά πλάγια τοῦ χειμάρου εὐρίσκονται κτήματα ὁλόκληρα: «Παλαιοχωρίου», «Καμάρες», «Λασκάριδων». «Κρυαβρύσεως» καί Ἀγ. Βασιλείου. Συνέτριψε ἐλαιόδενδρα, παρέσυρε μετά τῶν χωμάτων συκομενίας καί κλίματα καί ἄλλα ὅπωρ. Δένδρα (μέχρι τοῦ Παλαιοχωρίου κτήματός μας δέν ἔφθασε), ἀντί τοῦ ὅπερ παρέσυρε χώματος ἀφήκεν ἐντός τῶν κτημάτων ἄλλην πολλήν ὕλην, οἷον λίθους πολλούς καί μεγάλους, ἄμμον ἄφθονον ποσότητα, ξύλα καί κλάδους τῶν ὀρέων ἀναμειγμένους. Τά εἰς αὐτήν τήν κατάστασιν –τοῦ μεγάλου βαθμοῦ– εὐρίσκόμενα κτήματα εἶναι πολύ δύσκολα νά καθαρισθοῦν· οἱ ιδιοκτῆται ἐννοοῦν καί προτιμοῦν νά τά ἐγκαταλείψουν, παρὰ νά κάμουν ἔξοδα περισσότερα τῆς ἀξίας αὐτῶν. Ἐκ τούτου δύνασαι νά φαντασθῇς τό μέγεθος τῆς πλημμύρας. Ὅλα τά ὀλίγον κατωφερῆ κτήματα τῆς περιφερείας μας εἶναι μέ σχισμάς (ρωγμάς) εἰς ἄλλα μικράς καί εἰς ἄλλα μεγάλας, αἵτινες ἐγένοντο ἐκ τῆς ἐν τῇ περιφερείᾳ ραγδαιότητος βροχῆς».

Ἡ θεομηνία αὐτή, ἀλλά καί ὁ ἄστατος καιρός πού ἐπικρατοῦσε τήν περίοδο αὐτή (1906-1909) εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τήν κακή σοδεῖά σέ κάθε ἀσχολία τους, ἐνεκα τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι τῆς Τρίγλιας, στήν πλειονότητά τους, ἀντιμετώπισαν μεγάλα οἰκονομικά προβλήματα, ἀκόμη καί θέμα ἐπιβιώσεως.

Ἡ καθεστωτική ἀλλαγὴ τοῦ 1906.

Ἡ καθεστωτική ἀλλαγὴ τοῦ Ἰουλίου 1906 καί ἡ ἀνακήρυξη τοῦ Συντάγματος ἀπετέλεσαν σπουδαῖα γεγονότα γιά τοὺς Ἑλλήνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, γιά τά ὁποῖα ἐπέδειξαν μεγάλο ἐνδιαφέρον καί στά ὁποῖα ἀπέδιδαν ἰδιαίτερη σημασία, ἐπειδή ἀναζωπύρωναν τίς ἐλπίδες τους γιά μιά πᾶ ἐλεύθερη ζωὴ μέσα στήν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία. Τό ἐνδιαφέρον αὐτό φαίνεται καί ἀπὸ τό παρατιθέμενο ἀπόσπασμα ἀπὸ

ἐπιστολή τοῦ Χριστοφόρου Μουμτζή τῆς 8ης Αὐγούστου 1906, ἀναφερόμενο σέ ἐπίσκεψή του σέ ἀσθενοῦντα συγγενή του: «Ἐπεσε κλινήρης τὴν ἐποῦσαν τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Συντάγματος, καὶ εἰς τὰς κατόπιν ἡμέρας καίτοι βαρέως πάσχων ἐπεθύμη ν' ἀκούσῃ τὰ περὶ τοῦ νέου Συντάγματος ἀδόξενα καὶ λεγόμενα, καὶ ἐπειδὴ εἰς ὅλον τῆς ἀσθενείας του διάστημα συχνὰ ἐπισκεπτόμην αὐτόν μ' ἐρωτοῦσε νὰ τὸν εἰπῶ τὰ “νέα τῆς ἡμέρας”, ἀλλὰ [διά] νὰ μὴν ἐνοχλήται ἀπέφευγον νὰ τὸν διηγοῦμαι λέγων αὐτῷ μόνον σχετικὰ μικρὰ καὶ συντόμως μέ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι κατὰ τὴν ἀνάγκησιν του, μεταβαίνων παρ' αὐτῷ θ' ἀναγινώσκω εἰς ἐπίκουον αὐτοῦ ἐφημερίδας δι' ὧν θὰ ἀκούῃ πολλά».

Στὴν ἴδια ἐπιστολή ἀπευθυνόμενος στὸν γιό τοῦ γράφει: «Ἡ λογοκρισία ὀλοτελῶς ἤρθη ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδίδονται ἑλληνικαὶ καὶ Τουρκικαὶ σατυρικαὶ ἐφημερίδες καὶ διάφορα βιβλία (ἐπλήρημα, ἢ λέξεις κατηργήθη πλέον) διὰ τῶν ταχυδρομείων ἀποστέλλονται ἐλεύθερα. Ἐάν λαμβάνῃς τὸν “Ρωμῆ” ἢ ἄλλα φύλλα καὶ συγγράμματα, ἐνίστε ἀπόστέλλον με, ἀλλ' ἄνευ συστάσεως διότι τὰ ταχυδρομικὰ κοστίζουν».

Ὁ γιὸς τοῦ Ἀλέξανδρος, ζῶντας καὶ ἐργαζόμενος στὸ Βουκουρέστι καὶ βλέποντας ὑπὸ ἄλλο πρῖσμα τὶς καθεστωτικὲς ἀλλαγές στὴν Τουρκία, φαίνεται ὅτι εἶχε ἐκφράσει τὶς ἐπιφυλάξεις του στὸν ἐνθουσιασμό τοῦ πατέρα του γιὰ τὶς «εὐεργετικὲς» συνέπειες τοῦ νέου Συντάγματος στὶς ἐθνότητες τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο ἐπισημαίνει ὁ Χρ. Μουμτζής γράφοντας ὅτι: «... ἀκροθιγῶς ποιῆσαι λόγον περὶ τοῦ μεγάλου ἀπροσδοκίτου καὶ εὐχαρίστου δι' ἡμᾶς γεγονότος τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Συντάγματος ἀλλὰ δὲν ἐξήρες ἐνθουσιωδῶς τὴν σημασίαν του δι' ἡμᾶς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, ὧν ἡ χαρὰ δὲν περιγράφεται» (ἐπιστολή 23.7.1908).

Στὴν ἴδια ἐπιστολή περιγράφει τὸν ἑορτασμό πού ἔγινε στὴν Τρίγλια γιὰ τὴν ἀνακήρυξη τοῦ Συντάγματος: «Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν κατὰ τὴν 11 ὁδεύοντος ἀνακήρυξιν ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Συντάγματος, καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὴν 15 ἰδίου ἀναγνωσθέντος τοῦ Β. Διατάγματος ἐνώπιον τοῦ διοικητηρίου εἰς ἀκρόασιν ὅλων σχεδόν τῶν παρόντων κατοίκων, ἢ ἐκ τούτου ἐκδηλωθεῖσα χαρὰ καὶ εὐχαρίστησις καὶ αἱ οὐρανομήκεις ζητωκραυγαὶ δὲν περιγράφονται! Τοῦ πλήθους διαλυθέντος καὶ μετὰ μεσημβρίαν καὶ αὐθις συναθροισθέντες καὶ περισσότεροι τοῦ πρώτου μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ καὶ ζωηρότητος ἐποίησε διαδήλωσιν καὶ ἐν σώματι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ παραλαβόντες τὸν πολυφύλητον Α. [γιον] Δράμας¹⁸ ὅστις τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῇ τῶν ζητωκραυγούντων διαδηλωτῶν καὶ διὰ τῆς κεντρικωτέρας ὁδοῦ ἐπορεύθημεν καὶ ἔστημεν ἐνώπιον τοῦ διοικητηρίου ζητωκραυγούντες ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου, ὑπὲρ τοῦ Συντάγματος καὶ τῆς Ἐλευθερίας καὶ οἱ ζαπτιέδες ἔφεραν ὅπλα¹⁹. Αἱ ἐκεῖ παριστάμεναι Ἀρχαὶ τοῦ Τόπου μετὰ μεγάλης προσηνείας προσεκάλεσαν εἰς ἀνάβασιν τὸν Α. [γιον] Δράμας καὶ λοιπούς. Ἀναβάντος τούτου καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ σημαίνοντες τοῦ Τόπου (καὶ ἐγώ) προσεφέρθησαν

18. Ὁ Μητροπολίτης Δράμας, μετέπειτα Σμύρνης, Χρυσόστομος Καλαφάτης ἦταν τότε ἐξόριστος στὴν γενέτειρά του Τρίγλια.

19. Δηλαδή, οἱ χωροφύλακες παρουσίασαν ὅπλα.

ποτά αναψυκτικά καί καφές καί κάτω τό πλήθος ἐκκωφοτικῶς ἐξητωκραύγη. Μετά τήν ἀνταλλαγὴν φιλοφρονήσεων ἀπελθόντες διελύθη καί τό πλήθος ἐντάξει. Τήν ἰδίαν νύκτα τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐγένετο λαμπαδηδρομία μετά μουσικῆς. Ταύτης διελθούσης ἐνώπιον τοῦ διοικητηρίου κατέληξεν ὑπό τήν οἰκίαν τοῦ Ἀγ. Δράμας ὅστις ἐκ τοῦ ἐξώστου αὐτῆς εὐχαριστήσας προσηγόρευσε τό πλήθος καί ἔπειτα ἐν τάξει διελύθη».

Στούς ἐνδοιασμούς τοῦ γιου τοῦ Ἀλεξάνδρου γιά τήν ἐφαρμογὴ τῶν νέων συνταγματικῶν θεσμῶν στό Ὄθωμανικὸ κράτος, ὁ Χρ. Μουμπζῆς ἀπαντᾷ ἐκφράζοντας τήν κοινὴ γνώμη τῆς περιοχῆς, ἀλλὰ καί δίδοντας στοιχεῖα καί περιγράφοντας τό τί συνέβαινε τήν ἐποχὴ ἐκείνη: «Ἡμεῖς οἱ ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ παρόντος τά πράγματα ὄχι μόνον τά ἀκούσαμε καλὰ, ἀλλὰ καί τά βλέπομε. Τό τήν πρωτοβουλίαν λαβόν καί ἐνεργήσαν τήν ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος ἐν Τουρκίᾳ κομιτάτον ἐξ ἀνεπτυγμένων νεοτούρκων μεγάλων ἀξιωματικῶν στρατιωτικῶν καί φιλοπάτριδων, ὑπὸ τό ὄνομα “Ἐνωσις, Πρόοδος”, οὐ τό κέντρον, ὡς γνωρίζεις, ἔστιν ἐν Θεσσαλονίκῃ –καί ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτῶμενα ἕτερα κομιτάτα ἐν τε Κωνσταντινουπόλει καί ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι τοῦ Κράτους– τό ὅποιον ἐπαγρυπνεῖ καί λίαν ἐσκεμμένως ἐνεργεῖ πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν καί πρόληψιν παντός ἀπεικταίου. Εἰς τό κομιτάτον γίνονται δεκτοὶ παντός ἔθνους τῶν ἐν Τουρκίᾳ ὑπηκόων, οἱ προσερχόμενοι ἵνα ἐγγραφῶσιν μέλη τοῦ Κομιτάτου πρῶτον ἀφοῦ ληθῇ παρ’ ἐνός ἐκάστου αὐτῶν ἐκ μέρους τοῦ προεδρείου ἱκανοποιητικὴ πληροφορία περὶ ἀναπτύξεως, ἱκανότητος καί περὶ τοῦ ποιοῦ αὐτοῦ καί οὕτω γίνονται δεκτοὶ. Μανθάνομεν ἐκ τῶν ἐφημερίδων ἐλληνικῶν Κωνσταντινουπόλεως καί τουρκικῶν (ἐκ τῶν πλείστων νεωστὶ ἐκδοθέντων οἷον “Πατρίς”, “Σύνταγμα”, “Ἐλευθερία” κτλ.) ὅτι τό κομιτάτο ἐξακολουθεῖ ν’ ἀποστέλλῃ ἀνά δύο ἢ τρία ἄτομα τῶν μελῶν αὐτοῦ εἰς διαφόρους –πλὴν τῶν Βιλαγετίων ἐνθα ἐδρεῦουν κομιτάτα– μικροτέρας πόλεις τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀνατολῆς, οὗτοι δέ ἀφικνούμενοι εἰς τὰς ὀρισμένας αὐτοῖς πόλεις συνάξουν τὸν λαόν ἐνώπιον τοῦ διοικητηρίου, ἢ εἰς κεντρικὰ κατάλληλα μέρη καί ἐκεῖ ἀναγινώσκουν τὰ ἅπαντα κομίζον τοῦ Κομιτάτου ἐγγράφα (ἐγκύκλιοι) καί δημηγοροῦντων ἐνώπιον τῶν παρισταμένων ἐξηγοῦν καί σαφηνίζουν τὰ καλὰ τοῦ Συντάγματος ἀποτελέσματα, νουθετοῦν καί συμβουλευοῦν πῶς εἰς τό ἐξῆς νὰ διάγῃ καλῶς μετὰ τῶν τῶν διάφορα οἰκοῦντα ἐν Τουρκίᾳ ἔθνη, καί ἄλλα πολλὰ. Ἔχομε δὲ καί παραδείγματα τῆς διορατικότητος καί ἐπιτηρήσεως τοῦ Κομιτάτου ἐν τε τῇ πρωτεύουσῃ καί ἐν ταῖς πόλεσι τῶν ἐπαρχιῶν, ἐνεργείας αὐτοῦ εἰς πρόληψιν παντός ἐκνόμου καί ἐκτρόπου ἐν τῇ γενέσει αὐτοῦ. Naί μὲν αἱ Ἀρχαὶ τοῦ Κράτους εἶναι εἰς θέσιν νὰ μανθάνουν τὰς τυχόν συμβησομένας ταραχὰς ὅπου τοιαῦτα ἤθελε μυρισθοῦν καί νὰ προλαμβάνουν τὰ ἐκ τούτων δυστυχήματα, ἀλλ’ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὰς γνωστοποιοῦν μετὰ τῶν κατὰ τόπους Κομιτάτων εἰς τὴν Κυβέρνησιν καί εἰς τό ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδρεῖον Κομιτάτον καί ἐκεῖθεν ἐνεργοῦνται τὰ δέοντα, ἐν συμπράξει ἀμφοτέρων τῶν μερῶν κατὰ τὰ μετὰ τῶν κανονισμένα».

Στὴν συνέχεια περιγράφει τί ἀκριβῶς συνέβη στὴν περιοχὴ: «Ἴδου ὡς εἶπον ἀνωτέρω καί πρόσφατον παράδειγμα συμβεβηκότος ἐν Προύσῃ. Πρὸ 15. ἡμερῶν διεδόθη ὅτι ταρχαὶ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν ἐν Προύσῃ ἐναντίον τῶν Ἀρχῶν καί τοῦ νέου καθεστῶ-

τος και τίς οἶδε ποῦ θά ἔφθανον· οἱ κάτοικοι τεταραγμένοι καί πεφοβησμένοι διετέλουν ὀλοκλήρους ἡμέρας καί νύκτας ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόβου καί τοῦ τρόμου. Λαβοῦσαι αἱ Ἀρχαὶ τῆς Προύσης καί τὸ ἐν αὐτῇ Κομιτάτον γνόσιν τῶν τεκταινομένων ἐν αὐτῇ ἐτηλεγράφησαν τὸ πρᾶγμα ἀμφοτέρω τὰ μέρη εἰς τὸ ὑπουργεῖον, καί συνάμα μετὰ σφοδράς ἐνεργείας καί σπουδῆς αἱ Ἀρχαὶ τοῦ Βιλαγετίου συνέλαβαν καί ἐφυλάκισαν τοὺς ἀρχηγούς ὑποκινητάς καί ἀπὸ πρότερον γνωστοὺς ὡς φαβλόβιους ταραξίας καί ἀπὸ τοὺς πρώτους καμπαδαῖδες τῆς Προύσης, καί τὴν ἐποῦσαν ἀτμόπλοιο ἐξεπίτιδες ἀποσταλέν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φέρον ἓν τάγμα στρατοῦ τῆς Αὐτοκρατορικῆς φρουράς, αὐθημερόν ἀποβιβασθέντος εἰς Μουδανιά κατευσπευσμένως δι' ἐκτάκτου ἀμαξοστοιχίας ἀπῆλθεν εἰς Προῦσαν ὃν ἰδόντες οἱ κάτοικοι τῆς Προύσης ἀνεθάρρυσαν καί ἀνέπνευσαν καί οὕτω διαλυθέντος τοῦ φόβου αὐτῶν συνήλθον καί ἡσύχασαν καί οὕτω τὸ κακὸν ἐπρόληφθη, ὥστε εἰς τὸ βιλαγέτι τῆς Προύσης καί εἰς τὰ περίξ ἐπικρατεῖ ἄκρα ἡσυχία, καί ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος τρώομε τὰ σύκα καί σταφύλια μὲ ἄνεσιν. Περί τοῦ ἐν Προύσῃ ἀφικθέντος στρατοῦ λέγεται ὅτι θά μένη διαρκῶς ἐν Προύσῃ, καί πλὴν αὐτοῦ καί ἄλλα ἀποσπάσματα στρατοῦ θ' ἀποσταλῶσιν εἰς διάφορα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀνατολῆς μέρη.

Προχθές τὴν τρίτην 19ην ὁδεύοντας ἐτελέσθη καί ἐνταῦθα ἡ ἀμφιετηρίς τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως τῆς Α. Μ. τοῦ Φιλολάου ἡμῶν Ἄνακτος καί ἅπαντες οἱ ἐν τῇ Τόπῃ συνεορτάσαμε μετὰ μεγαλητέρας προθυμίας καί ζήλου τῶν παρελθόντων ἐτών. Ὀλίγον πρὸ μεσημβρίας οἱ ἐφοροδημογέροντες τῶν Σχολείων καί οἱ διδάσκαλοι μετὰ τῶν μαθητῶν δαφνοφοροῦντων, οἱ ἱερεῖς, οἱ προύχοντες καί πλῆθος λαοῦ ἀκολουθοῦντος διελθόντες ἐνώπιον τοῦ διοικητηρίου, οἱ ἐν τῇ θύρᾳ ἰστάμενοι Ἀρχαὶ τοῦ Τόπου, οἱ ζαπτιέδες μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν φέροντες εἰς τὴν πομπὴν ὅπλα καί οἱ μειμούριδες τῶν ἰδιατέρων γραφείων παρευρισκόμενοι καί ἅπαντες οὗτοι μετὰ τῆς πομπῆς εἰσῆλθον –καί ἐμοῦ– εἰς τὴν πλησίον κειμένην ἰ. ἐκκλησίαν τοῦ Α. [γίου] Γεωργίου ἔνθα ἐψάλλη ἐμμελῶς δοξολογία ὑπὲρ τοῦ Ἄνακτος ἐνῶ εἰς τὸν δεξιὸν χορὸν ἐψάλλεν καλλιφῶνος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ψάλτης τυχαίως εὐρεθείς ἐνταῦθα καταθέλξας τὸ πολυπληθές ἐκκλησίασμα, εἰς τὸ τέλος ἐκφωνήθησαν λόγοι ἐλληνιστί, ἀνεπέμφθησαν ὑπὸ τῶν ἱερέων ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου εὐχαὶ καί δεήσεις καί πολυχρονισμός ἐψάλλη ἐμμελέστατα. Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ἐστάθη τὸ πλῆθος καί οἱ μαθηταί, οἱ διδάσκαλοι, οἱ ἱερεῖς καί οἱ ἐφοροδημογέροντες ἐνώπιον τοῦ διοικητηρίου καί ἐκεῖ λόγον τουρκιστί ὑπὸ τῆς Σχολῆς τουρκοδιδασκάλου ὀνόματι Ἀλέκου υἱοῦ τοῦ συμπολίτου Χρήστου Ἀρβανίτη, ἄλλοτε μαθητοῦ σου –ὅστις μετὰ σεβασμοῦ ποιῆται μνεῖαν τοῦ ὀνόματός σου– τελειοφοῖτου τῆς Σχολῆς τοῦ Γένους, καί ὑπὸ τοῦ Μουδῆρου τοῦ Τόπου. Ἐπὶ τέλους ζητωκραυγαὶ οὐρανομήκεις μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ὑπὸ τῶν μαθητῶν ψαλλέντος Βασιλικοῦ ὕμνου –εἰς τοὺς μαθητάς προσεφέρθησαν ζαχαρωτά– ἐκ προσκλήσεως ἀνήλθον οἱ σημαίνοντες τῶν κατοίκων –καί ἐγώ, οἱ ἱερεῖς, οἱ διδάσκαλοι, οἱ ἐνταῦθα τῶν ρουσουματίων Μειμούριδες, προύχοντες ὁθωμανοὶ ἐπὶ τοῦ διοικητηρίου πολυχρονήσαντες καί εὐχηθέν[τες] τὸν Σουλτάνον συνεχάρημεν τὸν Μουτέρη καί τῆς μουσικῆς παιανίζούσης μᾶς προσεφέρθησαν σιγάρα, ἀναψυκτικὰ ποτά, ζαχαρωτά καί καφές καί μετὰ ἡμῶρον χαιρετήσαντες

ἀπῆλθομεν. Τό ἐσπέρας μετά τάς δώδεκα ἀναφθέντες οἱ φανοί τοῦ χοκιουματίου καί ιδιωτικοί διεχύθη ἐν τῷ Τόπῳ ἄπλετον φῶς καί τῶν σημαιῶν κυματιζουσῶν κατεθέλγετο ὁ λαός καί ἀπό τούς ἤχους τῆς ἐνώπιον τοῦ χοκιουματίου παιανίζουσῆς μουσικῆς, διέ- τέλει μέχρι βαθείας νυκτός ἐν ψυχικῇ διαχύσει, καί οὕτως ἔληξεν ἡ ἐορτή. Μετά ὀκτώ ἡμέρας τελείται ἡ ἀμφιετηρίς τῶν γενεθλίων τοῦ Σουλτάνου καί οἱ στολισμοί μένουσιν ὡς ἔχουσιν» (ἐπιστολή 22.8.1908).

Σέ ἐπόμενες ἐπιστολές του ὁ Χρ. Μουμτζῆς γράφει στόν γιού του ὠρισμένες σκέψεις του, πού ἐκφράζουν τήν γενικώτερη γνώμη καί τίς ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων, γιά τήν πολιτική κατάστασι καί τίς ἀλλαγές πού φαίνονται νά ἐπέρχονται μέ τό νέο Σύνταγμα: «Σκεπτόμενος τήν οἰκτράν πολιτικήν τῆς ἀπολυταρχίας, βλέπων δέ τώρα τά ἐκ τῆς μεταπολιτεύσεως προκύψαντα καλὰ δηλ. τούς καρπούς τοῦ συντάγματος, τούτέστι ἐλευθερίαν κτλ. ὅτε συνδιαλεγόμεθα μετά τῶν συμπολιτῶν περὶ πολιτικῶν πραγμάτων καί παντοίων ἄλλων ζητημάτων ἐλευθέρως καί ἀφόβως, τόν ἐλληνικόν τύπον γράφοντα ἄνευ λογοκρισίας, τόν τουρκικόν μάλιστα γράφοντα ἐντονώτερον τοῦ ἐλληνικοῦ καί μέ πολλήν ἀγανάκτησιν στηλιτεύοντα τήν πρῶην ἀπολυταρχίαν καί τήν ἄρχουσαν τότε τρομοκρατίαν καί τά ἐκ ταύτης ἀπορρεύσαντα ἔκτροπα καί ἄδικα, καί ἐπαινούντα τά καλὰ τοῦ νέου ὅπερ βλέπομεν πολιτεύματος. ὦ! ὅποιαν ἀνέκφραστον χαράν αἰσθάνομαι ἀκούων καί βλέπων ταῦτα ἄπερ περιγράψω. Τί χαρὰ ὅταν βλέπω τό ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δῖς τῆς ἐβδομάδος προσορμιζόμενον ἐνταῦθα ἀτμόπλοιον, καί πλὴν τῆς ἀποβιβάσεως –ὡς τούτου καί ἄλλοτε γενομένου– διαφόρων πραγματιῶν, ν' ἀποβιβάζονται εἰς τήν ξηράν διά μεγάλων λέμβων καταμέστων ἐπιβατῶν πάσης τάξεως καί ἡλικίας ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἄνευ διαβατηρίων ἐνενοχλήτως καί ἄνευ ἔστω καί τῆς ἐλαχίστης παρατηρήσεως ἐκ μέρους τῆς ἐνταῦθα πολιτικῆς ἀρχῆς, καί δῖς τῆς ἐβδομάδος ν' ἀπέρχονται ἐνταῦθεν διά τοῦ ὡς εἴρηται ἀτμοπλοίου πληθὺς ἐπιβατῶν πάσης ὡς εἶπον τάξεως καί ἡλικίας μεταβαινόντων εἰς Κωνσταντινούπολιν καί ἐκεῖ, ὡς οἱ ἴδιοι ἐπιβάται λέγουσιν ἀποβιβαζόμενοι ἄνευ διαβατηρίων, δέν γίνεται ἡ παραμικρά παρατήρησις, καί ἔνεκα τῶν εὐκολιῶν τούτων πηγαινοέρχεται εἰς Κωνσταντινούπολιν πολὺ πλῆθος. Φανταζόμενός τις τήν τυραννίαν τῶν πρὸς λήψιν διαβατηρίων καί τῶν περὶ τούτου βαρυτάτων ἐνοχλητικωτάτων διατυπώσεων συνάμα καί ἐξόδων τοῦ πρῶην καθεστῶτος καί τήν παροῦσαν τῶν πραγμάτων θέσιν καί μεταβολήν βλέπων τις, εἶναι διά νά σαλεύῃ ἀπὸ ἐκπληξιν καί χαράν ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀνέγνωσα εἰς τήν νομαρχιακὴν ἐφημερίδα [ἄραβικά γράμματα] ὅτι τά παράλια τοῦ νομοῦ Προύσης θεωρούμενα ὡς τά ἄλλα, περίξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐσωτερικά διά τήν Κωνσταντινούπολιν διαβατήρια [ἄραβικά γράμματα] καταργηθήσονται. Ὅλα ὅσα ἀνωτέρω ἔγραψα εἶναι καλὰ καί εὐχάριστα» (ἐπιστολή 5.9.1908).

Στὴν ἴδια ἐπιστολή δίδει τήν πληροφορία γιά τήν ἐκδοσὴν ἐνός νέου ἐλληνικοῦ ἐντύπου στὰ Μουδανία: «Ἀτομόν τι ἐκ τῶν κατοίκων Μουδανίων Θεοδόσης ὀνομαζόμενος, ἄνθρωπος μικρὰς ὡς ἔμαθον παιδείας ἤρχισε πρὸ ὀλίγον ἡμερῶν νά ἐκδίδῃ ἐφημερίδα σατυρικὴν ὑπὸ τόν τίτλον “Κεραυνός” ἣν θά ἐκδίδῃ ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος. Τήν γράφει

καί συντάττει εἰς Μουδανιά ἥς ἡ ἐκτύπωσις γίνεται ἐν Κωνσταντινουπόλει, πωλῆται ἐκεῖ ἐνθα ἡ ἐκτύπωσις, εἰς Μουδανιά καί τὰ πέριξ. Ἐπειδὴ ὁ συντάκτης φαίνεται εὐφυῆς καί ἔξυπνος ἄνθρωπος καί ποιητικοῦ ἐκφύσεως πνεύματος, ἀποστέλλω σοι ἐσωκλείστως χάριν περιεργείας τὸ πρῶτον αὐτῆς φύλλον».

«Ἀπέναντι τῆς πτωχείας καί τῆς δυστυχίας ἔχομεν ἐν καλόν, τὸ καλόν τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου καί τῆς συνειδήσεως διότι ὁμλοῦμε καί συζητοῦμε ἐλεύθερα περὶ πολιτικῶν πραγμάτων χωρὶς νὰ βλέπωμεν πλάγια μας ἀπὸ τὸν φόβον νὰ μὴ μᾶς ἀσκούσῃ κανεῖς. . . ἐνῶ τώρα οἱ νέοι μας διασκεδάζοντες τραγουδοῦν ἐλληνικά καί ἡρωϊκά τραγούδια. Ἐπειδὴ οἱ θέλοντες νὰ μεταβοῦν εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταβαίνουν ἐλεύθερα καί ἄνευ διαβατηρίου, πολλοὶ νέοι πηγαίνουν καί ἐν τῇ ἐπανόδῳ των μᾶς φέρουν ἐφημερίδας, ὁμοίως φέρουν καί οἱ ἐμμανετισίδες πρὸς πώλησιν, καί ἄλλαι ἔρχονται διὰ τοῦ ταχυδρομείου ἐκ συνδρομῶν καφενεῶν, οἱ γινώσκοντες ὀλίγην ἀνάγνωσιν ἐγένοντο φιλαναγνώσται τῶν ἐφημερίδων καί οἱ μὴ γινώσκοντες ἀνάγνωσιν προθυμοποιούνται ν' ἀκούσωσι τοὺς ἀναγινώσκοντας διὰ νὰ μανθάνωσι τὰ νέα τῆς ἡμέρας, ἐπίσης καί ἀπὸ τὸ καφενεῖον τοῦ ἡμ. Ἀποστόλου ἐφημερὶς πάντοτε δέν λείπει, ἀναγινώσκομεν αὐτάς διὰ νὰ μανθάνωμεν τὰ νέα, ἀλλ' ἰδίως τὰς κρίσεις τοῦ φιλογενεστάτου καί φιλοπάτριδος «Νεολόγου» –Βουτυράς– καί τὰ πρακτικά τῆς Βουλῆς» (ἐπιστολὴ 23.1.1909).

Μεταξὺ τῶν διαφόρων περιστατικῶν τῆς περιόδου αὐτῆς δέν λείπουν καί ὠρισμένα πού μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς κωμικοτραγικά καί τὰ ὁποῖα ἀποτυπώνουν τὸν ὑπάρχοντα στὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων φόβο. Γράφει ὁ Χρ. Μουμπζής: «Καίτοι μὴ λαβὼν τὴν ἥν περιμένω ἐπιστολὴν σου ἐδέησε ὅμως νὰ σέ γράψω τὴν παροῦσαν, γνωρίζων ὅτι πράγματα ἄξια λόγου λαβόντα χώραν ἐνταῦθα, εὐχάριστα μὲν ἐξ ἑνός καί χαρωπά, ἀφ' ἑτέρου δέ φόβον καί τρόμον, οἰμωγὰς δέ καί κλαύματα προξενήσαντα καί τὸν πανικὸν ἐν ὧρα νυκτός ἐν τῷ Τόπῳ ἐνσπείραντα· τοῦτο δέ προέκυψε ἐκ λάθους καί παρεξηγήσεως συμβάντος τινός, καί ἡ κατάστασις αὕτη εὐτυχῶς διήρκεσε μέχρι μᾶς ὥρας, κατόπιν τοῦ φόβου καί τρόμου (ἀφοῦ ἐγνώσθη τὸ λάθος) διαλυθέντος ἐπὶ τέλους διεδέχθη αὐτόν γενικὴ χαρὰ καί ἀγαλλίασις. Περί τῶν ἐν λόγῳ συμβάντων ἔκρινα καλὸν χαράττων ταύτας πρὸς διαφώτισίν σου διηγούμενος ἐν περιλήψει τὰ καθ' αὐτὸ ἐνταῦθα λαβόντα χώραν, ἀνάγκη ὅμως νὰ κάμω πρῶτον μικρὰν τινὰ περέκβασιν, ἵνα ἀντιληφθῇ κάλλιον τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐνταῦθα συμβάντα καί θὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν λεπτομερὴ αὐτῶν περιγραφὴν καί ἔχοντα σχέσιν μὲ τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς 31. Μαρτίου καί τὰ ἀκολούθως λαβόντα χώραν ὧν τὰς λεπτομερείας ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἐφημερίδων γινώσκεις καί οὕτω ἄρχομαι τῆς διηγήσεως τῶν αἰτιῶν ἐξ ὧν σφόδρα κατεπτόθη ὁ Τόπος».

Πεφοβισμένοι δέ καταπονημένοι ὄντες ἐκ τῶν ταραχῶν τῆς Ἀνατολῆς καί τῶν σφαγῶν καί ἐμπρησμῶν τῶν Ἀδάνων καί ἄλλων πόλεων καί χωριῶν τῆς Κιλικίας, γενομένων συνεπείᾳ τῆς 31 παρελθόντος Μαρτίου ἐξεγέρσεως τῶν ἀπολυταρχικῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καί τοῦ ἐν αὐτῇ στρατοῦ στασιασάντος τῇ ὑποκινήσει ὡς γνωστὸν τοῦ αἰμοβόρου ἐπαράτου καί καταχθονίου Ἀποῦλ Χαμίτ, ἵνα ἐπαναφέρῃ τὴν ἀπολυταρχίαν, ἐδέησε νὰ ἔλθῃ ἐκ Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν 4ην ὁδεύοντος ὁ στρατὸς τῆς ἐλευθερίας ὅστις ὡς

γνωρίζεις εις Κωνσταντινούπολιν κατασκηνώσας εις Ἄγ. Στέφανον κατέλαβε ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰς πρὸς κυρίευσιν αὐτῆς ἐπικαίρους θέσεις. Ὁ σκοπὸς δὲ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ ἦτο, εἰσερχομένου τοῦ στρατοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ συλλάβουν καὶ τιμωρήσουν τοὺς ὑποκινητὰς τῆς στάσεως, ὡς καὶ ἐγένετο.

Ἡμεῖς ὁμως ἐνταῦθα εἰχομεν καὶ ἄλλην ἀνησυχίαν: ἐκ τῶν εις Προῦσαν πηγαينوερχομένων ἀμαξηλατῶν ἐντοπίων καὶ ἐτέρων πολιτῶν ἐμάθομεν περὶ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἀπριλίου ὅτι αἱ Ἀρχαὶ τῆς Προῦσης διένειμον εις τοὺς Τούρκους μόνον, εις τοὺς θέλοντας ὅπλα καὶ πυριτιδοβολὰς καὶ τὸ τοιοῦτον ἐγένετο φανερά, ἡμεῖς ἐνταῦθα ἀγνοοῦντες τὴν αἰτίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἐν λόγῳ πράξεως κατελήφθημεν ὑπὸ φόβου καὶ σχολιάζοντες τὸ πρᾶγμα τί ἄρα ἐσήμαινε ἢ εις τὸν λαὸν ἐγχειρίσις ὅπλων καὶ εις ἐντελὴ μάλιστα ὀπλισμόν. Μετὰ παρέλευσιν δύο, τριῶν ἡμερῶν κατῆλθον ἐκ Προῦσης ἐνταῦθα 15 ἄτομα ὀθωμανοὶ κάτοικοι Προῦσης ἐθελονταὶ (μέ Γρ. 5. μόνον ἡμερησίως σιτηρέσιον) ἐξ ἐκείνων εις οὓς εἶχαν δοθεῖ τὰ ὅπλα νέοι ἡλικίας ἀπὸ 25 μέχρι 35 ἐτῶν μεθ' ἑνὸς στρατιωτικοῦ ἀξιωματικοῦ, ἦσαν ἄνθρωποι μέ γράμματα καὶ μεταξὺ αὐτῶν κιατίπιδες τῶν γραφείων τοῦ Βιλαγετίου, τινὲς δὲ νέοι πλουσίων καὶ καλῶν οἰκογενειῶν καὶ οἱ λοιποὶ ἐκ τῶν συντεχνιῶν τῆς Προῦσης (ἐσνάφια καὶ τινες ἐκ τούτων ἐγνώριζον οἱ Τριγλιανοὶ ἀπὸ πρότερον) οἵτινες χάριν τῆς Πατρίδος ἐγκατέλειψαν τὰς ἐργασίας των καὶ ἔλαβον τὰ ὅπλα μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ δοθέντων αὐτοῖς ὡς καὶ στρατιωτικῶν ἐνδυμασιῶν ἐκ τῆς ἐν Προῦσῃ στρατιωτικῆς ἀποθήκης τῶν ἐφέδρων. Τριπλάσιοι καὶ πλέον ἐδιωρίσθησαν εις Μουδανιά, 10 εις Συγὴν, μερικοὶ εις Γιαλητσιφλοίκιον καὶ ἕτεροι δὲ εις Διασκέλιον, ἐμάθαμε ἐκ τῶν ἐνταῦθα ὅτι ἐστάλησαν καὶ εις Μιχαλίτμπο-γάζι καὶ εις Πάνορμον, εις Κίον καὶ εις ἄλλα παράλια τοῦ κόλπου. Οἱ νέοι οὗτοι οἱ φιλοπάτριδες καὶ φίλοι τῆς ἐλευθερίας ἐκουσίως προσεφέρθησαν νὰ βοηθήσουν ἀμσθί τὴν Πατρίδα κατὰ τὰς χαλεπὰς ἃς διανύομεν ἡμέρας μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐκ τῶν διατρεξάντων σπουδαίων γεγονότων διασαλευθείσης τάξεως. Τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν ἦτο ἀπὸ λευκὴ κετσέ μέγεθος φεσίων καὶ ἀπὸ τῆς ἄκρας τοῦ καλύμματος ἔως δύο δάκτυλα γυρισμένο πρὸς τὸ ἔξω. Εἰς τὸν γύρο κάτω τοῦ καλύμματος ὑπάρχουν καντημέναι τεχνικὰ διὰ μετάξης δύο εὐανάγνωστοι λέξεις ἐν αἷς ἀναγινώσκονται ταῦτα: «.....» [«Ἐλευθερία ἢ Θάνατος» μέ ἀραβικὰ γράμματα]. Τὸ διὰ μετάξης κέντημα τῆς μὲν πρώτης λέξεως εἶναι χρώματος πρασίνου τῆς δὲ δευτέρας χρώματος αἰμόρχου.

Μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἀποκατάστασιν αὐτῶν ἐμάθαμε τὴν αἰτίαν τῆς ἐκ Προῦσης εις διάφορα μέρη ἀποστολῆς αὐτῶν καὶ τὴν ἐκούσιον ὑπηρεσίαν ἣν ἀνέλαβον οὗτοι ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς διανομὴν ὅπλων ἡμεῖς εἰχομεν ἐνταῦθα φοβηθεῖ. Μετὰ τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης ἐλθόντος στρατοῦ τῆς ἐλευθερίας, οἱ τὴν στάσιν τῆς 31 Μαρτίου ὑποκινήσαντες θεωρούμενοι ἔνοχοι, γνωρίζοντες ὅτι τοῦ νικηφόρου στρατοῦ εἰσερχομένου ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἱ ἔνοχοι θὰ συνελαμβάνοντο καὶ θὰ κατεδικάζοντο εις τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν, οὗτοι λοιπὸν οἱ ἔνοχοι στρατιωτικοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ κληρικοὶ οὐλεμάδες μετεμφισμένοι ἤρχισαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως νὰ δραπετεύουν εις Ἀνατολὴν νὰ ἐνεργήσουν ἐκεῖ ταραχὰς καὶ στάσεις. Τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπουργεῖον ἐπεφόρτησε τὸ Βιλαγέτιον Προῦσης νὰ

φροντίση εις προφύλαξιν τῶν παραλίων, ὥστε κατὰ τὴν προσόρμησιν τῶν ἀτμοπλοίων καὶ ἰστιοφόρων νὰ ἐξετάζουν τοὺς ἀποβιβαζομένους ἐπιβάτας καὶ νὰ συλαμβάνουν τοὺς ξένους ἀγνώστους καὶ ὑπόπτους καὶ μετὰ προφυλάξεως νὰ τοὺς ἀποστέλουν οἱ ἐν λόγῳ τεταγμένοι φύλακες εἰς Προῦσαν, καὶ οὕτω διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπέστειλε τοὺς ἐθελοντάς φύλακας νὰ φυλάτουν τὰ παραλία, ἐπίσης νὰ φυλάτουν καὶ τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία εἰς ἃ διορίσθησαν οὗτοι πρὸς πρόληψιν ἐκ μέρους τῆς ξηρᾶς παντὸς ἐνδεχομένου δυσαρέστου συμβάντος.

Πράγματι δέ οἱ ἐνταῦθα ἐλθόντες φύλακες 15 τὸν ἀριθμὸν –καὶ πότε πότε περισσότεροι ἐρχόμενοι ἐκ Μουδανίων ἐνῶ ἐκεῖ ἦσαν ἀρκετοί– τίμοι εἰς ἄκρον φρόνημα εὐπροσήγοροι καὶ πρόθυμοι εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός των διέμενον ἐνταῦθα ἐπὶ 16 ἡμέρας, ἀπῆλθον ἐντεῦθεν δὲ τὴν 18 φθίνοντος δηλ. μετὰ 4 ἡμέρας τῆς ἐνθρονήσεως Σουλτάν Μεχμέτ τοῦ Ε'. Διαμένοντες ἐν τῷ ἐνταῦθα διοικητηρίῳ ἐσύχναζον ἐν τῷ καφενεῖ τοῦ ἡμ. Ἀποστόλου μέτὰ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, καλύμματα «Ἐλευθερία ἢ θάνατος» πότε δύο τρεῖς καὶ πότε περισσότεροι ἔπιναν καφέ καὶ ἐνίοτε ἀπὸ ὀλίγον ρακί ἀλλ' ἐν τάξει, ἐξήγαγον ἀπὸ τὰ θυλάκιά των οἱ πλείστοι ἐφημερίδας καὶ ἀνεγίνωσκον [ᾶς] προμηθεύοντο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως (καθεκάστην προσορμίζεται ἐνταῦθα ἀτμόπλοιοι ἐλληνικὸν καὶ τουρκικὸν ἐναλλάξ καὶ οἱ ἑμανετίδες μᾶς φέρουσιν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δέματα ἐφημερίδων ἐλληνικῶν καὶ τουρκικῶν τὰς ὁποίας πολοῦν καὶ ἐντὸς ὀλίγου γίνονται ἀνάρπασται) τινὲς τούτων ἔνεκα τῆς ἐκ τῆς καθεκάστην προσελεύσεώς των εἰς τὸ καφενεῖον ἔκαμαν σχέσεις μετὰ τοῦ ἡμετ. Ἀποστόλου ἐρχόμενοι εἰς τὸ καφενεῖον συναναστροφὴν καὶ ἐγὼ μὲ αὐτοὺς καὶ συνομιλοῦντες περὶ τῶν συμβαινόντων ἔλεγον “ἐπειδὴ ἡ Πατρίς ἔλαβεν ἀνάγκην βοηθείας, πρὸς στήρηξιν τοῦ Συντάγματος ἵνα περισυλλέξῃ τοὺς πολεμοῦντας τὸ σωτήριον διὰ τὴν Πατρίδα Σύνταγμα τὰ βδελυρὰ καὶ ἀκάθαρτα ὄντα, ἐγκαταλείποντες καὶ οἰκογενεῖας καὶ ἐργασίας καὶ λαβόντες τὰ ὅπλα, ἐσπεύσαμε νὰ βοηθήσωμε τὸ κατὰ δύναμιν τὴν Πατρίδα”. Μέγα ἀληθὺς τὸ ὑπὲρ πατρίδος τῶν ἀνθρώπων τούτων αἴσθημα ὅπερ οὐδέποτε ἤλπιζον νὰ ἰδῶ καὶ ν' ἀκούσω ἀπὸ Προусаεῖς Τούρκους χωρὶς νὰ εἶναι οὗτοι καὶ πολὺ πεπαιδευμένοι ἄνθρωποι! Εὖγε των! Εἰς πᾶσαν ἀτμοπλοῖον προσόρμησιν πορευόμενοι εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐξετάζοντες τοὺς ἐκ τῶν λέμβων ἀποβιβαζομένους, μετὰ προφυλάξεως καὶ τῶν ὅπλων εἰς χεῖρας ἔτοιμοι εἰς πυροβολισμόν τοὺς τυχόν νὰ δραπετεύσουν συνελάμβανον τοὺς ξένους καὶ ὑπόπτους τοὺς μετέφερον ὑπὸ αὐστηρὰν φύλαξιν εἰς Μουδανία καὶ ἐκεῖθεν εἰς Προῦσαν. Τοιοτρόπως τρεῖς, πέντε, ὀκτὼ ἀρκετοὺς συλλαβόντες ἔστειλαν εἰς Μουδανία, ἑμανθάναμε δὲ καὶ οἱ ἐν Σιγῇ φύλακες συνελάμβανον τοιοῦτους ἐξερχομένους τοῦ ἀτμοπλοίου. Ἀλλὰ εἰς Μουδανία συλλαμβάνοντο πολλοὶ πληροῦντες ὁλόκληρα τοῦ σιδηροδρόμου βαγόνια.

Ἐκεῖνο δὲ ὅπερ κατατάραξε καὶ κατατρόμαξε ἅπαντας τοὺς ἐνταῦθα κατοίκους ὅπερ περιέγραψα ἐν τῇ πρώτῃ τῆς παρουσίας μου σελίδος προέκυψεν ἐκ λάθους καὶ παρεξηγήσεως συμβάντος τινός: Πλοιάριόν τι τῶν ἐνταῦθα ἐρχομένων περὶ τὴν δευτέραν ὥραν τῆς νυκτός τῆς 14ης λήγοντος ἐκ τῶν ἀντικρυνῶν χωρίων εἶδον οἱ ἐν αὐτῷ εἰς Μουδανία φῶς πολὺ καὶ λάμψιν μεγάλην καὶ βοήν πυροβολισμῶν, κατεχόμενοι οἱ ἐν τῷ πλοιαρίῳ ἐκ τοῦ φόβου τῶν ἐν Ἀνατολῇ σφαγῶν, ἐμπρισμῶν καὶ δηλώσεων

ἐξέλαβον τό ὅπερ εἶδον ἐν Μουδανίοις ὡς τοιοῦτόν τι, κατετρόμαξαν ἐκ τοῦ φόβου τῶν καί σπεύσαντες ἐνταῦθα διέδιδον εἰς τοὺς κατοίκους ὅτι εἰς Μουδανία ἐξακολουθεῖ σφαγὴ καὶ φωτιά. Οἱ κάτοικοι ἀκούσαντες τοῦτο καὶ καταπτοημένοι ὄντες πανικός διεχύθη ἐντός ὀλίγων λεπτῶν ἐν τῷ Τόπῳ, οἱ ἄνθρωποι ἐκ τοῦ φόβου ἀφίνοντες τὰ μαγαζιά τῶν καὶ τὰ καφενεῖα τῶν ἡμίκειστα καὶ οἱ θαμῶνες αὐτῶν δρομαῖοι ἔτρεχον, ἔσπευδον νὰ προφυλακτοῦν, καὶ ἄλλοι περιφερόμενοι ἐν τῷ Τόπῳ ἐφώνουν ὡς παραλογισμένοι “ἐχάθημεν βρέ παιδιά!” καὶ ἄλλοι “τά ὅπλα σας παιδιά λάβετε καὶ βγάτε”, καὶ ἦτο ἐν τῷ Τόπῳ παραλογισμός μέγας, γοεραὶ φωναὶ μεγάλου βαθμοῦ καὶ κοπετῶν τῶν γυναικῶν καὶ λυποθυμῶν αὐτῶν, καὶ πολλαὶ οἰκογένειαι καταφυγόντες εἰς τὴν Μονὴν τῶν Πατέρων ἐνεκλείσθησαν ἐν αὐτῇ. Ταῦτα δὲ ἐν καιρῷ νυκτός ἐλάμβανον χώραν καὶ σκέφθητι τὴν θεάν τοῦ Τόπου! Καὶ οἱ φύλακες διελογίζοντο τί ἄρα νὰ συμβαίνει καὶ ματαίως οὗτοι ἀπεπειρόντο νὰ καθισυχάσουν τὸν κατατρομαγμένον κόσμον μέ τὰ λέξεις “κορήμαην, κορήμαην πήσεκ γιόκ”. Ἐν τῷ μεταξύ ἔστειλαν τὸν Διογένην Τσακαλτζήν ζαπτιέν μέ πλοιάριον εἰς Μουδανία διὰ νὰ ἰδῇ καὶ νὰ μάθῃ τό τί συμβαίνει ἐκεῖ. Αἰσθόμενος οὗτος ἐπληροφόρηθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ [τῆς] ἀναρρήσεως τοῦ νέου Σουλτάνου καὶ ἔκαμαν ἐορτὴν (δοναμιά), οὗτος μεταβάς εἰς τὸ διοικητήριον ἐγνώρισεν ἐκεῖ ὅτι οἱ Τριγλιανοὶ ἀγνοοῦντες τὸ εὐχάριστον γεγονός κατετρόμαξαν ἐκ φόβου, δώσαντες αὐτῷ ἔγγραφον ἀναγγέλοντος τὴν ἐνθρόνησιν τοῦ νέου Σουλτάνου, τοῦ ζαπτιέ ἐπανελθόντος καὶ τοῦ καλοῦ γεγονότος διαθοθέντος ἀνά τὸν Τόπον ὅχι μόνον ἡσύχασαν, ἀλλὰ καὶ κατευχαριστήθησαν ἐκ τοῦ μεγάλου τοῦ λαβόντος χώρας γεγονότος. Ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος μας διήρκεσαν ἐπὶ 4 ὥς ἔγγυστα ὥρας. Ἀκολουθῶντες οἱ ἐν λόγῳ φύλακες πορευθέντες εἰς τὸ παράλιον ἀκολουθούμενοι καὶ ὑπὸ πολιτῶν νεανιῶν φερόντων περιστροφὰ ἀρκετὰ μετὰ τῶν φυλάκων ἐπυροβόλησαν πρὸς ἔνδειξιν τῆς χαρᾶς.

Τὴν ἐπιούσαν ὀλίγον μετὰ μεσημβρίαν κροτοῦντων τῶν κωδῶνων τῶν ἐκκλησιῶν ἀνγγέλεται εἰς τὸν λαόν ὅτι ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τελετὴ, θὰ ψαλῇ δοξολογία ὑπὲρ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ νέου Σουλτάνου, καὶ οὕτω οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι τῶν Σχολίων μετὰ τῶν μαθητῶν δαφνοφορούντων, ὁ Μουδέρης τοῦ Τόπου οἱ γραμματεῖς τοῦ δικαστηρίου, οἱ ξένοι ὑπάλληλοι –ὡς ὁ τελώνης καὶ λοιποὶ– καὶ λαὸς πολὺς μετέβημεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Α. [γίου] Γεωργίου ἐνθα ἐψάλλη δοξολογία ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου ἀνεπέμφθησαν εὐχαὶ καὶ δεήσεις καὶ πολυχρονισμοὶ ἐγένοντο ὑπὸ τῶν ψαλτῶν. Μετὰ τὸ τέλος ἐξελθόντες ἔστημεν πρὸ τοῦ δικαστηρίου, ἐξεφώνησαν ὁ Μουδέρης καὶ κατόπιν ὁ Ἡμάρης τοῦ Τουρκ. Τεμένους καὶ εἰς τὸ διοικητήριον ἐμπρός ἐγένετο ὑπὸ τῶν ἐν τέλει οὐρανομήκεις ζητοκραυγαί, καὶ τῆς μουσικῆς παιανίζουσης ἀνῆλθον οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἐν τέλει καὶ οἱ ἐπισημότεροι τῶν κατοίκων, μαζί τους καὶ ὁ τὴν παροῦσαν γράφων. Τοῖς παρισταμένοις προσεφέρθησαν ἐκ μέρους τῆς Δημαρχίας σιγάρα καφές καὶ ἀναψυκτικά ποτὰ καὶ χαιρετήσαντες ἀπῆλθομεν. Τὸ ἑσπέρας ἐσημαιοστολίσθη καὶ ἐφωταγωγήθησαν τὸ τε διοικητήριον καὶ οἱ ἡδარέδες τῶν ρουσουματίων, αἱ Σχολαὶ τοῦ Τόπου καὶ ἄλλα ἰδιωτικά κτήματα. Αἱ ἐορταὶ αὐταὶ κατ’ ἀνωτέραν διαταγὴν διήρκεσαν ἐπὶ τετραήμερον καὶ ἐν μεγίστῃ ὑπὸ πάντων ἐκδηλώσει χαρᾶς.

Οἱ δέ ἐν λόγῳ φύλακες ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐτελείωσε ἡ ἀποστολή των μετὰ παρέλευσιν 4 ἡμερῶν ἀπὸ τὰς ἐορτὰς, δηλ. κατὰ τὴν 19ην λήγοντος, ἦλθεν στρατιωτικός ἀξιωματικός ἐκ Μουδανίων ἀπὸ πρωΐας διὰ νὰ τοὺς παραλάβῃ καὶ ἐκ τῶν 2 ἀρνίων ἅπερ ἐπροσέφερεν αὐτοῖς διὰ τὸ κατευόδιον αὐτῶν ὁ Τόπος ἐψήσαντες τὸ ἔν ἐγευματίσαν μετὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ μετὰ μεσημβρίαν κατήλθον πρὸς ἀναχώρησιν ἔστησαν ἐνώπιον τοῦ Διοικητηρίου ἐν τάξει. Ὁ ἀξιωματικός λαβὼν τὸν λόγον καὶ ἀποτεινόμενος εἰς τοὺς παρισταμένους διὰ τὴν κατευόδου πολίτας ἐνουθέτησε καὶ εἶπε ὅτι μένουν ἀπὸ τὴν Τριγλίαν πολὺ εὐχαριστημένοι, νὰ ἀγαποῦν τὸ Σύνταγμα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἅπαντες οἱ ὑπήκοοι τοῦ Ὁθ. Κράτους θὰ ζήσουν πολὺ καλὰ, μετὰ ταῦτα παραλαβόντες καὶ τὸ ἕτερον ἀρνίον καὶ ἀκολουθοῦμενοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ κατήλθον εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐκεῖ ἔστησαν καὶ αὖθις, πολλὰ εἶπε καὶ ἐκεῖ πρὸς τοὺς παρισταμένους πολίτας ὁ νεαρός καὶ νεότουρκος ἀξιωματικός, καὶ οἱ φύλακες ἐκφράσαντες τὴν ἐκ τῆς Τριγλίας εὐαρέσκειάν των καὶ ἐν μέσῳ ζητωκραυγῶν ἐμβάντες εἰς μεγάλην λέμβον ἀπῆλθον ἀφήσαντες ἐν τῷ Τόπῳ καλὰς ἀναμνήσεις καὶ ἐντυπώσεις» (ἐπιστολή 24.4.1909).

Στὴν ἐπιστολή αὐτή, ἂν καὶ διαγράφεται κάποια αἰσιοδοξία καὶ ὑπάρχει ἡ κρυφὴ ἐλπίδα γιὰ κάτι καλύτερο, ἐν τούτοις ὑπάρχει πάντοτε ὁ φόβος γιὰ τὴν ἀνά πάσα στιγμή πρόκληση ἐκ μέρους τῶν Τούρκων ἐπεισοδίων καὶ διώξεων κατὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐπανερχόμενος σὸ θέμα τῆς ἐλευθέρως διακινήσεως τῶν πολιτῶν, ὁ Χριστοφόρος Μουμτζῆς σημειώνει: «Πρέπει νὰ γνωρίζεις ὅτι ἀπὸ τὴν κηρύξεως τοῦ Συντάγματος μέχρι σήμερον οἱ πηγαινοερχόμενοι Τριγλιανοὶ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, Σμύρνην, Θεσσαλονίκην, εἰς Ἀμερικὴν καὶ μεταβαίνοντες ἐπανερχόμενοι οὐδεὶς χρήσιν διαβατηρίου ἐσωτερικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ ἔκαμε οὔτε ἐξετάζουν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄλλ' οὔτε περὶ διαβατηρίου λόγος γίνεται. Οἱ φρονιμώτεροι φέρουν μεθ' αὐτῶν τὰ Νοχοῦσα των. Μάθε λοιπὸν ἐάν ἀποφασίσῃς νὰ ἔλθῃς, μάθε ἂν εἶναι δυνατόν νὰ ἔλθῃς ἐκ Ρουμανίας καὶ νὰ ἐπανέλθῃς αὐτόθι ἄνευ διαβατηρίου, τότε μὴ λαμβάνεις διαβατήριον εἰμὴ μόνον τὸ νοφούσι σου νὰ ἔχῃς μαζύ σου, διότι πλὴν τῆς ἡμοσείας λίρας ἀξίας τοῦ ἐξωτερικοῦ διαβατηρίου, ἡ σκοτούρα εἶναι, ἐνταῦθα διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ νὰ μεταβῇς εἰς τὴν Προῦσαν. Ἄν ἀποφασίσῃς νὰ κατεβῇς, νὰ φέρῃς μαζύ σου τὰ ἄλλοτε ἐπιλήψιμα βιβλία χωρὶς κανένα φόβον» (ἐπιστολή 24.4.1909).

Λόγῳ τῆς δυσπιστίας ποὺ ἐξέφραζε ὁ γυιὸς του, ὅσον ἀφορᾷ στὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῆς καθεστωτικῆς ἀλλαγῆς, ὁ Χρ. Μουμτζῆς προσπαθεῖ νὰ τὸν καθησυχάσῃ καὶ νὰ τὸν πείσῃ ὅτι δέν θὰ ὑπάρξῃ πρόβλημα: «Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ποιῆσαι λόγον ὅτι ὑποπεύεσαι κατὰ τὴν ἔλευσίν σου καὶ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξιν σου μὴ τυχόν καὶ ἐνοχληθῇς ἐκ τοῦ ἐνασκουμένου ἐν αὐτῇ στρατιωτικοῦ νόμου. Περί τούτου εἰς τοὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν καθεκάστην πηγαινοερχομένους πατριώτας ἄνευ διαβατηρίων εἰς αὐτοὺς οὐδέν μέχρι σήμερον συνέβη τὸ ἐνοχλητικόν ἔστω καὶ ἐλάχιστον, ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς ἐπβάτας τοῦ Κυανοῦ κόλπου καὶ Προῦσης. Διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον τὸ δημοτικόν (νοφούς κεατὶ) νὰ φέρῃ τίς ἀρκεῖ. Ἐντεῦθεν συχνὰ ἀπερχόμενοι μεταβαίνουν ἄνευ διαβατηρίων εἰς Ἀμερικὴν καὶ ἄλλοι ἐπανακάμπουσιν ἐνταῦθα ἄνευ τινὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει

παρατηρήσεως ἐκ τῶν κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων. Ὅσον διὰ τὰ μέρη σας κάλλιον δύνασαι νά μάθης παρὰ τῶν αὐτόθι ὑπηκόων ὁθωμανῶν τῶν κατερχομένων διὰ τῶν ρουμανικῶν ἀτμοπλοίων εἰς Κωνσταντινούπολιν καί κατὰ τήν ἄφιξιν αὐτῶν ἂν ὑποχρεοῦνται νά παρουσιάζουν διαβατήριον» (ἐπιστολή 3.6.1909).

Ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος Μουμπτζῆς θά ἐρχόταν ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι γιὰ τὸν γάμο του, ὁ πατέρας του τοῦ παραγγέλει, μεταξὺ τῶν ἄλλων: «Ἐνθυμοῦ νά φέρῃς μαζί σου ... καί ὅσα ἄλλοτε ἐπλήψιμα θεωρούμενα ἔχεις βιβλία, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τοῦ παρόντος πωλοῦνται ἀκολούτως καί ἐλεύθερα, ὡς καί εἰκόνας χάριν λόγου τοῦ Διάκου καί τοῦ ἀοιδίου πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καί ἄλλα πολλά εἰλημμένα ἐκ τῆς ἐλλ. ἐπαναστάσεως» (ἐπιστολή 18.5.1909). Δέν γνωρίζουμε ἐάν ὁ Ἀλέξανδρος, ἔχοντας τίς σχετικές ἐπιφυλάξεις του, ἐπραγματοποίησε τήν ἐπιθυμία αὐτῆ τοῦ πατέρα του.

Οἱ βουλευτικές ἐκλογές τοῦ 1908.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ πληροφορίες πού παρέχει ὁ Χρ. Μουμπτζῆς γιὰ τίς βουλευτικές ἐκλογές τοῦ Αὐγούστου 1908, στήν νομαρχία Προύσης, ἐκλογές πού ὑπῆρξαν ἀπόρροια τοῦ νέου Συντάγματος: «Ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν μέχρι σήμερον ἐξακολουθοῦν γινόμεναι ἐνταῦθα ἐκλογαὶ τῶν κατοίκων Τριγλίας καί τῶν κατοίκων τῶν 5 χωριῶν τῶν ἐκ Τριγλίας ἐξαρτωμένων, ἡλικίας ἄνω τῶν 25 ἐτῶν, πρὸς ἀνάδειξιν τεσσάρων διὰ πλειονοψηφίας ἀτόμων, ἵνα οὗτοι ὡς ἀντιπρόσωποι Τριγλίας ἀποσταλήσονται εἰς Προῦσαν καί ἐκεῖ μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν λοιπῶν τοῦ Βιλαγετίου μερῶν προβῶσιν εἰς βουλευτικάς τοῦ Βιλαγετίου ἐκλογάς εἰς ἀνάδειξιν διὰ πλειονοψηφίας τοὺς ἀπαιτούμενους βουλευτάς διὰ τήν νομαρχίαν Προύσης. Περί τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐνταῦθα ἐκλογῶν ἐπιφυλάσσομαι νά γράψω ἀκολούθως» (ἐπιστολή 22.8.1908).

Στήν ἐπόμενη ἐπιστολή του τῆς 5.9.1908 δίδει περισσότερες λεπτομερεῖς πληροφορίες γιὰ τίς ἐκλογές αὐτές: «... εὐλογον ἐθεώρησα καί αὐθις νά σέ γράψω τήν παρούσαν μου καί συνεχίσω αὐτήν ἥν ἐπέρανα τότε μέ τās ἀρξαμένας ψηφοφορίας κατ' ἐκείνας τās ἡμέρας εἰς ἐκλογὴν τριῶν ἀτόμων ἐκ τῶν κατοίκων Τριγλίας ὡς πληρεξουσίων τοῦ ναχιέ Τριγλίας ἀποσταλησομένων εἰς τὸ κέντρον τοῦ βιλαγετίου (Προῦσαν), ἵνα μετὰ τῶν πληρεξουσίων τῶν λοιπῶν τῆς νομαρχίας μερῶν προβῶσιν εἰς βουλευτικάς ἐκλογάς τοῦ ρηθέντος βιλαγετίου ἀτόμων ὧν ὁ ἀριθμὸς εἰσέτι ἄγνωστος.

Κατὰ πρῶτον ἦλθον κατὰ πρόσκλησιν ἐνταῦθα οἱ κάτοικοι τῶν πέντε χωριῶν τῶν ἐξαρτωμένων ἐκ τοῦ ναχιέ Τριγλίας χριστιανοὶ τε καί μωαμεθανοὶ ἡλικίας ἄνω τῶν 25 ἐτῶν (ὀρισμένον παρὰ τοῦ νόμου) ἐκ τῶν μὴ ὑποστάντων πρότερον ποινικὴν καταδίκην καί φυλάκισιν. Οὗτοι δώσαντες τοὺς ψήφους των εἰς τρεῖς ἄτομα κατὰ προτίμησιν ἐκάστου, ἀπῆλθον πρὸς τὸ ἐσπέρας ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Τήν ἐποῦσαν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐγένετο ἡ ψηφοφορία τῶν κατοίκων τῆς κωμοπόλεώς μας καί οὗτοι ἔθετον ὡς ὑποψηφίους τρεῖς ὡς ἄνωτέρω εἶπον ἄτομα ἕκαστος ἅπερ ἐπροτίμησε.

Ἡ ψηφοφορία ἐγένετο κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον· ἀφ' οὗ ἐξήχθησαν πρὸ τινων

ἡμερῶν τὰ ἄνω τῶν 25 ἐτῶν ἄτομα ἐκ τῶν ληξιαρχικῶν βιβλίων τῶν τε χωρικῶν καὶ τῶν τῆς κωμοπόλεως μας, οἱ κατάλογοι τῶν ὀνομάτων ἐξετίθεντο καθεκάστην εἰς θέαν τῶν κατοίκων, ἅπαντες ἦσαν ἐκλογεῖς καὶ ἐκλέξιμοι. Τὴν ἡμέραν τῶν ἐκλογῶν ἐγένετο ἡ συνάθροισις τῶν κατοίκων ἐκάστης συνοικίας (ὅπως καὶ ἐκάστου χωρίου) ἐν τῇ Σχολῇ τῶν ἀρρένων, τῇ ἐπιστασίᾳ δὲ τῶν μελῶν τῆς δημορχίας τοῦ Τόπου καὶ δύο (ἀνά εἰς χριστιανὸς καὶ ὀθωμανός) ἐκ τοῦ συμβουλίου τῆς δημορχίας Μουδανίων. Ἀφοῦ πρῶτα ἐδίδετο εἰς ἕνα ἕκαστον τεμάχιον ἐνσφραγίστου διὰ μυστικὴν ψηφοφορίαν χάρτου καὶ μικρὸς φάκελλος, ἔγραφε ἕκαστος ἢ δι' ἄλλου ἐπὶ τοῦ χάρτου τρεῖς ὀνόματα ἐκ τῶν ἐκτεθειμένων ἐν τοῖς καταλόγοις, θέττων δὲ τὸ χαρτίον ἐν τῷ φακέλλῳ καὶ ἐπικολῶν τὰ ἄκρα ἔρριπτεν ἕκαστος διὰ τῆς ὁπῆς ἐν τῷ ἐπὶ τοῦτο διὰ δύο κλείθρων κιβωτίῳ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν προλεχθέντων ἐπιστατῶν καὶ ἀπήρχετο. Οὕτω πῶς ἐγένετο καὶ ἡ τῶν χωρικῶν ψηφοφορία. Ἐπὶ ἐβδομάδα σχεδὸν διήρκεσαν αἱ ψηφοφορίαι καὶ ἦτο ἀληθῶς πρωτοφανὲς θέαμα διὰ τὴν Τριγλίαν, ἦτο μία μεγάλη πανήγυρις τούρκων καὶ χριστιανῶν φιλικῶς συνομιλούντων, καθὰ ἅπαντες οἱ κάτοικοι ἐσχόλαζον ἀπὸ τὰς ἐργασίας των ἐξ εὐχαριστήσεως ἔνεκα τοῦ μεγάλου γεγονότος δώρου εἰς ἡμᾶς τῆς Θείας Προνοίας!

Ἡ ψηφοφορία αὕτη ἐγένετο σχεδὸν ὡς ἄλλοτε πρὸ δωδεκαετίας εἰς τὰς ἡμέρας τῆς δημορχιακῆς γραμματείας σου ὅτε ἐγένετο ἡ ψηφοφορία καὶ ἐκλογή τοῦ Δημορχιακοῦ συμβουλίου, ἥς ἡ ἐργασία καὶ τακτοποίησις τῶν καταλόγων εἰς ψηφοφορίαν ἐγένετο ἀπὸ σέ καὶ μόνον, μέ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐγένετο μέ πλῆθος λαοῦ καὶ μετ' ἐπισημότητος καθότι ὁ λαὸς ἀθρόως συνήρχετο ἐν τῇ κάτω μεγάλῃ αἰθούσῃ τῆς Σχολῆς ἔνθα ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου ὅπου εἶναι ἡ διδασκαλικὴ ἔδρα μέρους ἦτο ἡ ψηφοδέκτης κάλπη. Ἀποπερατωθείσης τῆς ψηφοφορίας τὴν τετάρτην ἡμέραν ἀνοιχθείσης τῆς κάλπης, καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ὑποψία καλπονοθεύσεως ἐγένετο ἡ διαλογή καὶ ἀρίθμησις τῶν ἀνοιγόντων ψηφοδελτίων. Ἡ πλειονοψηφία λοιπὸν ἀνέδειξε πρῶτον τὸν ἱατρὸν κ. Τζ.[ιβάνη] Καλεμκερήν διὰ ψήφων 970, δεύτερον τὸν κ. Νικολάκην φαρμακοποιὸν διὰ ψήφων 860 καὶ τρίτον τὸν κ. Εὐγένιον Καλαφάτην διὰ ψήφων 590. Τούτων ἐπιλαχόντες τυγχάνουσι ἀμέσως ὁ ἱατρὸς κ. Κοντιλένιος καὶ κατόπιν τούτου ἔρχονται δύο ὀθωμανοὶ ὁ εἰς ἐκ τοῦ χωρίου Διασκελίου καὶ ἕτερος ὀθωμανός συμπολίτης μας καὶ τοῦτο ἐξ ἐθνικοῦ φρονήματος οἱ ὀθωμανοὶ ἐψηφοφόρησαν ὀθωμανούς. Οἱ ἐπὶ πλούτῳ καὶ μεγαλείῳ ἐπαιρόμενοι Τριγλιανοὶ πρὸς αἶσχος των ἔλαβον πολὺ ὀλίγους ψήφους. Τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ψηφοφοριῶν τοῦ ναχιέ Τριγλίας μετὰ τοῦ ἐξαρτήματος αὐτοῦ γνωστοποιηθέντων μέσῳ Μουδανίων εἰς τὴν ἐν Προύσῃ ἐπὶ τούτῳ Ἐπιτροπὴν, θὰ μεταβῶσιν αὐτόθι οἱ τρεῖς πλειονοψηφούντες τοῦ ναχιέ Τριγλίας ἀντιπρόσωποι καθ' ἣν ἡμέραν προσκληθῶσονται, ἵνα μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἄλλων μερῶν ἐκλέξωσι τοὺς βουλευτὰς τοῦ Βιλαγετίου Προύσης».

Τὰ τελικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν δὲν ἀναφέρονται, μὴ ὑπαρχουσῶν νεωτέρων ἐπιστολῶν, λόγῳ τοῦ ἐπισυμβάντος θανάτου τοῦ Χρ. Μουμπζή.

Ἡ στρατολόγηση τῶν Ἑλλήνων.

Ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες παρέχουν οἱ ἐπιστολές τοῦ Χρ. Μουμπτζή καί γιά τόν τρόπον στρατολογήσεως τῶν νέων τῶν ἐλληνικῶν χωριῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. «Πρότινων ἡμερῶν στρατιωτική ἐπιτροπή ἐλθοῦσα διά στρατολογίαν τῶν χριστιανῶν ἐνταῦθα καί ἐπιθεωρήσα[σα] τά ληξιαρχικά βιβλία μόνον τῶν χριστιανῶν [ἄραβικά γράμματα], ἐσημείωσαν εἰς τούς καταλόγους ἄτομα 6 ἡλικιῶν ἀπό 19 ἐτῶν μέχρι 25 καί κατέγραψαν εἰς τούς καταλόγους 270 ἄτομα, λαβοῦσα δέ τούς καταλόγους κατ' ἐνορίας ἢ ἐπιτροπή καί ἀπελθοῦσα μετέβη εἰς Γιαλητοψηλήκιον καί Βελιτλέρι χωρίων ἐξηρητημένων ἐκ τοῦ Ναχιέ Τριγλίας, τά αὐτά δέ ἔπραξαν καί ἐκέισε. Ἐν ὅλῳ τῷ βηλαγετίῳ Προύσης εἰς τούς μή Μουσουλμάνους τοιουτοτρόπως ἐγένοντο οἱ τῶν στρατευσίμων κατάλογοι. Ἀφοῦ πρῶτον ἐπισήμως ἀνέγνωσαν τό βασιλικόν διάταγμα πρὸς στρατολογίαν τῶν μή Μουσουλμάνων. Μετ' ὀλίγας τῆς ἐν λόγῳ πράξεως ἡμέρας ἢ ἐν Μουδανίοις στρατιωτική ἐπιτροπή ἀποστείλασα ἐνταῦθα ἀντίγραφα τῶν καταλόγων εἰς τούς Μουχταρίδες, ἵνα τούς ἐν τοῖς καταλόγοις στρατευσίμους ἀποστέλοντες εἰς Μουδανία συνοδεύσωσιν αὐτούς. Ἐντεῦθεν ἐπισήμως ἐγνώρισαν εἰς Μουδανία ὅτι τά ἡμῖν σχεδόν τῶν ζητουμένων ἀτόμων ἀπουσιάζοντα εὐρίσκονται εἰς Ἀμερικὴν, ἤλθεν ἐτέρα διαταγή νά μεταβῶσιν εἰς Μουδανία τήν ἐποῦσαν ἅπαντες ἕως 150 τόν ἀριθ. Δι' ἀμαξῶν καί πεζῇ μετὰ σημαιῶν εὐχαρεῖς καί ἐν σώματι ἀφίκοντο εἰς Μουδανία καί ἀφαιρέσαντες τούς σωματικῶς βεβλαμένους καί τούς ἐν ταῖς οἰκογενεαῖς μόνους ἐπὶ παραδείγματι ὁ Ἀπόστολος τῆς Λαζαρίνας, εἰς τούς λοιπούς εἶπον ὅτι εἶνε στρατεύσιμοι [ἄραβικά γράμματα]. Καί χωρὶς νά τούς εἰποῦν ἄλλο τι τούς ἀπέστειλαν ὀπίσω, πότε θά τούς ζητήσουν διά νά τούς βάλλουν εἰς τήν κλήρωσιν καί πόσα ἄτομα (στρατιώτας) ἀναλόγως τῶν νοφουσίῳν θά λάβουν ἐκ Τριγλίας ἄγνωστον, διότι ἡ ἐπιτροπή περὶ τούτου λόγον δέν ἔκαμε, ὥς καί περὶ τῶν ἀπουσιαζόντων στρατευσίμων πατριωτῶν περὶ τοῦ τί γενέσθαι τῶν Ἀρχῶν ἄκρα σιωπὴ ἐπικρατεῖ. Αὐτά τά ἴδια καί ἅπαντας τούς μή Μουσουλμάνους τοῦ Βιλαγετίου Προύσης, αἱ Ἀρχαί περὶ τούτων φαίνονται ἀδρανεῖς, καί ὥς φαίνεται ἐνήργησαν μόνον διά νά δοκιμάσουν τήν διά στρατολογίαν τῶν λαῶν διάθεσιν, ἐνῶ οὗτοι ἐφάνησαν εὐδιάθετοι ὥς μανθάνω» (ἐπιστολή 9.11.1909).

Ὁ Μητροπολίτης Προύσης.

Ἡ Τρίγλια ὑπαγόταν, ἐκκλησιαστικῶς, στήν Ἱερά Μητρόπολιν Προύσης. Ἀπό τίς ἐπιστολές τοῦ Χρ. Μουμπτζή πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Μητροπολίτης Προύσης συνήθιζε, στό πλαίσιο τῶν περιοδεῶν του στήν ἐπαρχία του, νά ἐπισκέπτεται τήν Τρίγλια καί τίς παραθαλάσσιες κωμοπόλεις κατὰ τήν περίοδο «ἀπό τήν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἀρχομένην» μέχρι τῆς ἐπανακάμψεώς του «εἰς Προῦσαν περὶ τά τέλη Ἰανουαρίου» (ἐπιστολή 22.12.1906). Τήν ἡμέρα τῶν Θεοφανείων γινόταν στήν Τρίγλια καί ὁ ἀγιασμός τῶν ὑδάτων. Ἀπό τήν

«Αὐτοβιογραφία» τοῦ Ἀλεξ. Μοτμτζή πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Μητροπολίτης Προύσης μετέβαινε, ἐπίσης, στήν Τριγλία καί τήν ἡμέρα τῶν σχολικῶν ἐξετάσεων.

Τό 1907, «ὁ Α.[γιος] Προύσης»²⁰ ἐν τῇ ἐτησίᾳ περιοδεῖα του ἦλθεν καί ἐφέτος ἐνταῦθα κατὰ τήν 5ην λήγοντος, καθ' ἣν ἡμέραν ἤρχισεν ὁ μετ' ὀλίγον ἐνσκήψας ἐκ τῶν σπανίων εἰς τά μέρη μας δριμύτατος χειμῶν. Τήν ἐποῦσαν ἐτελέσθη ἐν μονοκκλησίᾳ²¹ ἡ ἀρχιερατική λειτουργία καί ὁ μέγας τῶν Φώτων ἁγιασμός καί τά παρεπόμενα αὐτῷ.

... τοῦ Ἀρχιερέως ἐπισπεύδοντος τήν ἐντεῦθεν ἀπέλευσίν του καίτοι ἀδιαθετοῦντος καί δυσκολευομένου νά τό πράξῃ, ἔνεκα τοῦ ἐνσκήψαντος βαρέως χειμῶνος, ὅπως μεταβῇ εἰς Προῦσαν καί συγχαρῇ τόν Υψ. Βαλή Πασᾶ, θεωρῶν τοῦτο ἐπ' ἀνάγκης ὡς μέ εἶπε, διά τῆς μετὰ πέντε ἡμέρας συμπιπτούσης ἐορτῆς τοῦ Κουρμπάν παίραμιού. Καίτοι ὁμως οὕτως ἔχοντος τοῦ πράγματος ἀπεφάσισε τήν ἀναχώρησίν του καί τήν 4ην μετὰ τήν ἔλευσίν του ἡμέραν ἀπῆλθε, ἐνῶ ἔξω λυσσώδως ἐμαίνετο ὁ βοριοδυτικός ἄνεμος –Μαῖστρος– σχηματίζων πλώρια κύματα κατακλύζοντα τόν εἰς τό παράλιον κείμενον “μπαλακχανέ”, χιῶν ἀρκετή καί πυκναί κατέπιπτον νυφάδες χιόνων. Ὅντων δέ τριῶν ἵππων ἐξευγμένων εἰς τήν ἄμαξαν, μετὰ πολλῶν κόπων ἐφθασεν εἰς Μουδανιά, καί μαθὼν ὅτι ἡ εἰς Προῦσαν ἄγουσα ἔνεκα τῆς πολλῆς χιόνος κατέστη ἀδιάβατος, ἠναγκάσθη ἐκὼν, ἄκων νά μένῃ εἰς Μουδανιά» (ἐπιστολή 23.1.1907).

Απὸ τίς ἐπιστολές πληροφοροῦμεθα καί τήν συνήθεια τῶν νέων νά ρίπτουν πυροβολισμούς κατὰ τόν ἐορτασμό τῆς Ἀναστάσεως, ὅπως ἔπρατταν ἄλλωστε καί σέ διάφορες ἄλλες περιπτώσεις γιά νά ἐκδηλώσουν τόν ἐνθουσιασμό τους. «Καί ἡμεῖς ἐνταῦθα διήλθομεν χάριτι Θεῖα τᾶς ἐορτᾶς ὑγειῶς καί αἰσίως, καί μέ τούς συνήθεις πυροβολισμούς ὑπὸ τῶν ἐναπολειφθέντων (καί μή μεταβάντων ἔνεκα τῆς ἀπαγορεύσεως εἰς Ἀμερικὴν) νέων» (ἐπιστολή 2.5.1907). Σέ ἄλλη ἐπιστολή του σημειώνει «Τοῦτο ποιοῦσι ἐλεύθερα πάντοτε οἱ νέοι εἰς τᾶς διασκεδάσεις των ὡσάκις εὐθυμοῦν ἐν ἡμέρᾳ τε καί νυκτί, ὅτε τό ἐπιτρέπει –κατ' αὐτούς– τό «χουριέτι», χωρὶς νά τούς γίνεται ἡ παραμικρά ἐκ μέρους τοῦ Χοκιοματίου παρατήρησις, καί ἡ τοῦ χοκεματίου αὕτη χαλάρωσις εἶναι κακόν διά τούς φιλησύχους κατοίκους» (ἐπιστολή 13.1.1909).

Γιά τόν ἐορτασμό τῶν Φώτων τοῦ ἔτους 1909, καθὼς καί γιά τήν ὑποδοχή στήν Τριγλία τοῦ νέου Μητροπολίτου Προύσης Δωροθέου, ὁ Χριστ. Μουμπζής γράφει: «Καταυτὰς εἴχομεν ἐνταῦθα τόν νέον Μητροπολίτην Προύσης κ. Δωρόθεον Μαμμέλην ἐλθόντα ἐνταῦθα κατὰ τήν τάξιν τῆς ἐτησίας περιόδου ἐκ Συγῆς τῆς γενετείρας Αὐτοῦ, ὅπου ἐλειτούργησε τήν πρώτην τοῦ ἔτους, καί τήν παραμονήν τῶν Φώτων ἦλθεν ἐνταῦθα.

Ὅτε τήν παραμονήν τῶν Χριστουγέννων κατήλθεν ἐκ Προύσης εἰς Μουδανιά, ἵνα

20. Ἀναφέρεται στόν Μητροπολίτη Προύσης Ναθαναήλ.

21. Ὁ ὅρος αὐτός χρησιμοποιεῖται γιά νά δείξῃ ὅτι τήν συγκεκριμένην ἡμέρα ἡ θ. Λειτουργία ἐτελεῖτο σέ ἓνα μόνο ναό καί στήν ὁποίαν μετεῖχαν ἱερεῖς καί ποτοὶ τῶν ἄλλων ἐνοριῶν.

τήν ἐποῦσαν ἐκείσε ἱερουργήσῃ, μετέβησαν ἐντεῦθεν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἔφοροι τῶν ἐνταῦθα Σχολῶν κκ. ἱατρός Κοντιλένιος, Ν. φαρμακοποιός, Σωκ. Καλεμκερής καὶ Ἰωακείμ Καλλιπολίτης, μετέβησαν εἰς προσκλήνυσιν Αὐτοῦ καὶ εἰς προσαγόρευσιν τό ὡς εὖ παρέστη ... Κατόπιν ἐκ Μουδανίων εἰς τήν Συγὴν ὅτε ἦλθε μετέβησαν ἐντεῦθεν καὶ αὐθις παρὰ τῇ Α.[ὕτου] Σεβ.[ασμότητι] οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν καὶ οἱ διδάσκαλοι, ἵνα καὶ οὗτοι τὸν προσαγορεύσωσι.

Τὴν παραμονὴν τῶν Φώτων, καθ' ἣν ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ ὁ Α.[γιος] Προύσης ἐκ Συγῆς, ἐνταῦθα οἱ ἔφοροι τῶν ἐνταῦθα Σχολῶν μετέβησαν μετὰ δύο μπηγιατέδων εἰς Συγὴν ἵνα παραλάβωσι καὶ φέρωσι τὴν Α.[ὕτου] Σεβ.[ασμότητα] διὰ θαλάσσης ἐνταῦθα –τοῦ καιροῦ ὄντος εὐνοϊκοῦ ἐπετρέπετο ἡ διὰ θαλάσσης ἔλευσις Αὐτοῦ– καὶ πρὸς ὑποδοχὴν τῆς Α.[ὕτου] Σ.[εβασμότητος] κατήλθον εἰς τὴν παραλίαν οἱ ἱερεῖς τοῦ Τόπου μετὰ τῶν ψαλτῶν καὶ τῶν ἑξαπτερύγων τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ διδάσκαλοι τῆς Σχολῆς καὶ ὁ τῶν γυμναστηρίων ὁδηγῶν τοὺς μαθητάς δαφνοφοροῦντας καὶ ἐνδεδυμένους μέ τὴν ἐνδυμασίαν τῆς γυμναστικῆς, ἐπιτηρῶν καὶ διευθύνων τὴν πορείαν καὶ τό τακτικόν (στρατιωτικόν) βῆμα αὐτῶν, μεταξὺ δὲ τῶν μαθητῶν καὶ ὁ ἀνεψιός σου Ἰουστίνος μέ παρὰστημα καὶ βῆμα ἀριπρεπές καὶ αἱ μαθήτριά του παρθυναγωγείου λευχημονοῦσαι μετὰ τῶν διδασκαλισῶν αὐτῶν, κατήλθον ἅπαντες εἰς τὴν παραλίαν καθ' ἣν ὥραν ἐπλησίαζεν ἡ ἔλευσις τοῦ Ἀρχιερέως, ἀλλὰ καὶ ἅπαντες οἱ κάτοικοι ἀθρόοι ἔσπευσαν τὴν παραλίαν [εἰς ὑποδοχὴν] τοῦ νέου Ἱεράρχου μας.

Κατεκείνην τὴν ὥραν ἐφάνη τό τακτικῶς ἐρχόμενον καὶ ἐκ Κων/πόλεως ἀτμόπλοιον. Ὅτε τοῦτο ἐλθὼν προσορμίσθη καὶ βλέποντες ἐκ τοῦ ἀτμοπλοίου τό παρὰ τὴν παραλίαν ἱστάμενον πλῆθος καὶ τὴν ἑκτακτον πομπὴν ἔμαθον ἐκ τῶν πορθμένων τὴν αἰτίαν, καὶ οἱ διευθυνταὶ τοῦ ἀτμοπλοίου πρὸς ἑξαρσιν τῆς πομπῆς ἔφερον τό ἀτμόπλοιον πολὺ πλησίον τῆς ξηρᾶς εἰς ἀπόστασιν μόλις 15 ὀργυιῶν ἀπὸ τῆς παραλίας. Ἀποβιβασθέντων τῶν διὰ τὴν πόλιν μας ἐπιβατῶν ἔφθασαν ἐξ ὠραίας συμπτώσεως καὶ τὰ δύο καΐκια σηματοστόλιστα τό ἔν ἔφερε τον Ἀρχιερέα, τὸν διάκονόν του μετὰ τῶν πρὸς παραλαβὴν καὶ συνοδείαν τῆς Α.[ὕτου] Σ.[εβασμότητος] μεταβάντων ἐφοροδημογερόντων μας, καὶ τό ἕτερον πλοῖον τὰ ἐπιπλά καὶ τοὺς δύο ὑπηρέτας του. Τῆς στιγμῆς ἐκείνης τό μεγαλεῖον τῆς πομπῆς καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τῶν ὑποδεχομένων τῶν Ἀρχιερέα των (καὶ τό πλησίον ἱστάμενον ἀτμόπλοιον προσέδιδεν εἰς τὴν πομπὴν ἑξαρσιν) δύσκολα περιγράφεται! Ἐκ τῶν εἰς τό παράλιον ἱσταμένων νέων συμπολιτῶν πολλοὶ τούτων ἤρχισαν ἐξ ἐνθουσιασμοῦ νὰ πυροβολοῦν Ὅμοιως καὶ οἱ ἐπαβάται τοῦ ἀτμοπλοίου Συγηνοί, Μουδανιῶται, Κίοι καὶ Προουσαεῖς καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος ἤρχισαν ζωηρότερον νὰ πυροβολοῦν καὶ ἦτο θέαμα ἑκτακτον ἐκ τῶν σπανίων ἐν Τριγλίᾳ!

Εἰς τοιαύτην στιγμὴν τοῦ ὑπερβάλλοντος ἐνθουσιασμοῦ ἀπεβίβασθη ὁ Ἀρχιερεὺς εἰς τὴν ξηράν ἐν μεγάλῃ συγκινήσει καὶ ἀμέσως ἤρχισαν πρῶτοι οἱ ἱερεῖς καὶ κατόπιν ὁ λαὸς ὠθοῦντες καὶ ὠθούμενοι ν' ἀσπάζονται τὴν δεξιάν τῆς Α.[ὕτου] Σ.[εβασμότητος] καὶ λαμβάνοντες τὰς εὐλογίας Αὐτῆς. Ὅτε καὶ ἐμοῦ εὐρισκομένου ἐντὸς τοῦ πλήθους καὶ ἐπλησίαζον διὰ ν' ἀσπασθῶ τὴν δεξιάν Του, Οὗτος διακρίνας με ἐντὸς τοῦ πλήθους καὶ γνωρίζας με πρὸς στιγμὴν καὶ εἰς ἐμέ ἀποτεινόμενος: "τί κάμεις κ. Μουμτζή" καὶ ἄνω

τών πρὸ ἐμοῦ ἱσταμένων πλησίον τοῦ ἔτεινε εἰς ἐμέ τὴν δεξιάν Αὐτοῦ πρὸς ἀσπασμόν, προξενήσαντος τούτου εἰς τοὺς πολλοὺς ἐντύπωσιν. Τοῦ χειροφιλήματος περτωθέντος καὶ ὀλίγον τοῦ Ἀρχιερέως προχωρήσαντος ὀλίγα βήματα ἔσθη, διότι μαθήτριά τις τοῦ παρθεναγωγείου προχωρήσασα ἐνώπιον τῆς Α.[ύτου] Παν.[ιερότητος] προσεφώνησεν Αὐτόν τὸ εὖ παρέστη καὶ τὰ εἰκότα συμφώνως τῇ περιστάσει προσέφερε τῇ Α.[ύτου] Σ.[εβασμότητι] ἦν ἐκράτη ἀνθοδέσμη, καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς προσφωνήσεως οὐρανομήκεις ζητοκραυγαὶ ἠγέρθησαν παρὰ τοῦ παρισταμένου πλήθους καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς δακρῶν ἐκ συγκινήσεως ἤρξατο προχωρῶν, προπορευομένων τῶν μαθητῶν μέ μεμετρημένον βηματισμόν τοῦ γυμναστοῦ βαδίζοντος εἰς τὸ πλάγιον ἐπέβαλεν εἰς τοὺς μαθητάς προσοχὴν εἰς τὸ βῆμα αὐτῶν καὶ κατόπιν αἱ μαθήτριά μετὰ τῆς διευθυντρίας αὐτῶν. Ἐμπροσθεν τοῦ Ἀρχιερέως ἐβάδιζον οἱ ἱερεῖς μετὰ τῶν ψαλτῶν καὶ τῶν ἑξαπτερῶν, ἀμέσως εἶποντο τῇ Α.[ύτου] Σ.[εβασμότητι] ἐφοροδημογέρων τις, οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν καὶ οἱ προύχοντες τοῦ Τόπου καὶ κατόπιν ἠκολούθη ὁ λαός.

Οὕτω προχωρούσης βραδέως τῆς πομπῆς ἐπορεύθημεν εἰς τὴν ἰ. ἐκκλησίαν τοῦ Ἀ.[γίου] Γεωργίου ἔνθα ἐψάλλετο δοξολογία καὶ πολυχρονισμός ὑπὲρ τῆς Α.[ύτου] Σ.[εβασμότητος]. Τὴν Α.[ύτου] Σ.[εβασμότητα] προσεφώνησε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκ μέρους τῶν κατοίκων ὁ διευθυντὴς τῶν Σχολῶν ὁ γνωστός κ. Μιλτιάδης, μετὰ τὸ πέρας τῆς προσφωνήσεως ὁ Ἀρχιερεὺς ἀποτεινόμενος πρὸς τὸ παριστάμενον πλῆθος καὶ εὐλαβῶς ἀκροόμενον καὶ ὁμιλήσας ἔκαμε λόγον παραινετικόν, ἀλλὰ λαμπρόν, παραινέσας καὶ πατρικῶς συμβουλεύσας ν' ἀπέχωσιν τῆς κακίας, τοῦ μίσους καὶ τοῦ φθόνου καὶ ἄλλους πολὺ καλοὺς λόγους. Γινομένης ἀπολύσεως καὶ ἐξεληθόντες τῆς ἐκκλησίας ἐσυνοδεύσαμε τὴν Α.[ύτου] Σ.[εβασμότητα] ἐν ἰδίᾳ πομπῇ καὶ παρατάξει μέχρι τῆς Μητροπόλεως· κατὰ τὴν πορείαν ὅμως ἔσθη ὁ Ἀρχιερεὺς ἐνώπιον τοῦ διοικητηρίου καὶ ἐποίησεν αἰτησιν καὶ δέησιν ἑλληνιστὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀνακτος, τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Βουλῆς, πρὸς Ὅν οἱ ζαπτιέδες χαιρετίσαντες ἔφερον ὅπλα. Ὁ Ἀρχιερεὺς ἔσθη ὀλίγον καὶ ἐν τῷ μικρῷ προαυλίῳ τῆς Σχολῆς ὁμιλήσας ὀλίγον εὐχαρίστησε τοὺς πολίτας διὰ τὴν ἐνθερμον ὑποδοχὴν ἧτις Τῷ ἐγένετο, ὅτι συνεκινήθη ἐκ ταύτης μέχρι δακρῶν, ὅτι πάντοτε θὰ εἶναι ἄγρυπνος φρουρός τοῦ πνευματικοῦ ποιμνίου του, εἴτα ἀνῆλθεν εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ οὕτω διελύθη τὸ πλῆθος. Ταῦτα τὴν πρώτην τῆς ἐλεύσεως Αὐτοῦ ἡμέραν.

Τὴν ἐποῦσαν ἐλειτούργησεν ἡμέρα τῶν Φώτων ἐν μονακῇ ἐν τῷ ναφ τοῦ Ἀ.[γίου] Γεωργίου ἐν μέσῳ ἀπείρου πλήθους καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς θείας λειτουργίας καὶ πάλιν ἐν μεγάλῃ πομπῇ καὶ παρατάξει, ἐνδεδυμένος λαμπρὰν ἀρχιερατικὴν στολὴν καὶ τῶν ψαλτῶν ψαλλόντων, συνόδευσεν τὸ πλῆθος πορευόμενον εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐκ τοῦ πλήθους θεωμένου ἔρριψε κατὰ τὸ σύνθημα τὸν Σταυρόν εἰς τὴν θάλασσαν ὅπου ἀρκετοὶ νέοι γυμνοὶ ἴσταντο ἐν τῇ θαλάσῃ ἀμυλλόμενοι τίς πρῶτος νὰ λάβῃ τὸν Σταυρόν. Τὴν τελετὴν ἐθεώρουν μετ' εὐλαβείας πολλοὶ ξένοι χωρικοὶ χριστιανοὶ ἐλθόντες ἐπὶ τοῦτο. Ἡ πομπὴ κατὰ τὸν ὃν περιέγραψα τρόπον ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σχολὴν ὅπου ὁ Ἀρχιερεὺς ἀνῆλθεν εἰς τὴν Μητρόπολιν καὶ ἐκεῖ ἐκδυθεὶς τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν Του ὀλίγον ἐκ τῆς κοπώσεως ἀνεπαύθη καὶ κατόπιν ἤρχισαν ἐκ μέρους τῶν πολιτῶν αἱ ἐπισκέψεις, δι' ὅλης τῆς ἡμέρας προερχόμενοι ἐχαιρέτον μέ τὸ εἰς ἔτη πολλὰ, ἡσπάζοντο τὴν δεξιάν

του, καθεζόμενοι τούς προσεφέρετο διά τοῦ ὑπηρετοῦ τῆς Α.[ὑτοῦ] Σ.[εβασμότητος] κέρασμα καί ἀπήρχοντο. Τινές δέ τούτων συνήπτον καί συνομηλίας μετά τῆς Α.[ὑτοῦ] Π.[ανιερότητος].

Ὀλίγον πρό τοῦ γεύματος ἐπορεύθην καί ἐγώ παρὰ τῇ Α.[ὑτοῦ] Σ.[εβασμότητι] προσαγορεύσας δέ μέ τό “καλημέρα καί εἰς ἔτη πολλά” μέ ὑπεδέχθη ὡς φίλον καί οἰκεῖον μέ τό “καλῶς τόν κ. Μουμτζήν.” Παρόντων καί ἄλλων πολιτῶν τῶν ἐφοροδημογ.[ερόντων] καί ἄλλων καί ἐν κοινῇ συνομιλία ἀρκετά μετά τοῦ Ἀρχιερέως καί τῶν λοιπῶν συνομιλήσαμε, ὡς καί περί πολιτικῶν, ἐγερθεῖς ἡσπάσθην τήν δεξιάν Του καί ἀπῆλθον.

Τήν ἐποῦσαν ἡμέραν ἐορτήν τοῦ Ἀ.[γίου] Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἐλειτούργησεν ὁ Ἀρχιερεὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου, ὅπου ὁ διάκονός Του νεαρός καί νεωστί ἐξελθὼν τῆς Θ.[εολογικῆς] Σχολῆς, καταγόμενος ἐκ τοῦ παρὰ τήν Κωνσταντινούπολιν Μάλτεπε, καλὸφωνος καί εὐφραδῆς ὁμίλησε περί ἀμαρτίας. Τήν ἐποῦσαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐξελθόντος τοῦ Ἀρχιερέως εἰς ἐπισκέψεις εἰς τὰ σημαίνοντα πρόσωπα ἦλθε καί πρὸς ἐπίσκεψίν μου εἰς τήν οἰκίαν τῆς Εἰρήνης καί ἀρκετά συνομιλήσαμε. Ἐκαμε καί περί σου λόγον, ποῦ εὐρίσκεισαι, τί κάμνης; Εἶδε δέ καί τήν φωτογραφίανσου ἣτις ἦτο τεθημένη ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ καθρέπτου καί εἶπε, ὁ υἱός σου ὁ Ἀλέξανδρος εἶναι ἐν τῇ φωτογραφίᾳ; ἀπήντησα καταφατικῶς. Εἰς τήν θέαν τῆς φωτογραφίας μεγάλως εὐχαριστήθη καί μέ συνεχάρη. Ἀνεμνήσθημεν τὰ παρελθόντα τῆς ἀποτυχίας τῆς Θ.[εολογικῆς] Σχολῆς καί τῆς εἰς ἐμέ ἐνθαυρύνσεώς Του διά τήν Σχολήν τοῦ Γένους.

Ὁ Α.[γίος] Προῦσης κ. Δωρόθεος προχθές τήν Κυριακὴν μετά πενθήμερον διαμονήν κατευσπευσμένως ἀπῆλθεν ἐντεύθεν τῆς Τριγλίας μεταβαίνων εἰς ἕτερα χωρία τῆς ἐπαρχίας του πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ἐτησίου περιοδείας του» (ἐπιστολή 13.1.1909).

Ὁ Μητροπολίτης Δράμας Χρυσόστομος Καλαφάτης, μετέπειτα Σμύρνης καί Ἐθνομάρτυς.

Ἀσφαλῶς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ διάφορες πηγές ἡ δράση καί τό ἔργο τοῦ Μητροπολίτου Χρυσοστόμου Καλαφάτη στήν Τρίγλια κατὰ τήν περίοδο τῶν ἐκεῖ ἐξοριῶν του (1907-1909 καί 1909-1910). Ἐκεῖνο πού κυρίως ἀναδεικνύουν οἱ ἐπιστολές τοῦ Χρ. Μουμτζῆ εἶναι, ὑπὸ τύπον ἡμερολογίου, οἱ λεπτομέρειες τῆς καθημερινῆς ζωῆς τοῦ Μητροπολίτου Χρυσοστόμου καί ἡ ἐκκλησιαστική, κοινωνική καί ἐθνική δράση του, ὅπως γινόταν ἀντιληπτὴ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Τριγλίας, ἀλλὰ καί τήν ἀπήχηση πού εἶχε στήν τοπικὴ κοινωνία. Τό «ἡμερολόγιο» αὐτό θά μπορούσε νά τιτλοφορηθῇ: Βίος καί πολιτεία τοῦ Μητροπολίτου Δράμας Χρυσοστόμου Καλαφάτη εἰς τήν Τρίγλια (1907-1909), «τοῦ ἀκουράστου καί ἀκαταπονήτου τούτου λευήτου τοῦ ἀόκνως ἐργαζομένου πρὸς ἡθικὴν, διανοητικὴν καί πνευματικὴν τῶν ἐνταῦθα κατοίκων ὠφέλειαν», ὅπως χαρακτηριστικὰ γράφει ὁ Χρ. Μουμτζῆς (ἐπιστολή τῆς 5.2.1908).

Κατὰ τήν ἀναφορὰ στὰ σχετικὰ μέ τήν δράση τοῦ Μητροπολίτου Χρυσοστόμου στήν Τρίγλια (1906-1909) περιστατικά, κρίνεται σκόπιμο νά παρατεθοῦν αὐτοῦσια τὰ σχετικὰ

άποσπάσματα τών ἐπιστολῶν, ὥστε νά μὴν ἀλλοιωθοῦν τό ὕφος ἢ τὰ συναισθήματα τοῦ αὐτόππου ἀποστολῆς, οὔτε ἡ ζωντανή λεπτομερὴς περιγραφή τῆς δραστηριότητος τοῦ Χρυσοστόμου. Μαζί μέ τὰ γεγονότα τὰ ἀφορῶντα στήν δράση τοῦ Μητροπολίτου Χρυσοστόμου, θά παρατεθοῦν κατὰ χρονολογική σειρά καί ἀφηγήσεις τοῦ Χρ. Μουμπζή πού ἔχουν ἄμεση ἢ ἔμμεση σχέση μέ τήν παρουσία τοῦ Χρυσοστόμου στήν Τρίγλια καί παρουσιάζουν γενικώτερο ἐνδιαφέρον γιά τήν ζωή τών Ἑλλήνων στήν Τρίγλια.

Ἡ ἀφιξη τοῦ Χρυσοστόμου στήν Τρίγλια.

Πρώτη μνεία τοῦ Μητροπολίτου Χρυσοστόμου γίνεται στήν ἐπιστολή τῆς 5.10.1907, ὅπου γράφει στόν γιό τοῦ Ἀλέξανδρου: «Γνωρίζεις βεβαίως ὅτι πολλά ἀπό τινος ἐλέχθησαν περὶ τοῦ Ἀγίου Δράμας²². Ἡ διαταγή τῆς Κυβερνήσεως περὶ τῆς ἐν τῇ γενετείρᾳ του Τρίγλια ἀορίστου διαμονῆς πραγματοποιεῖται. Ἐπὶ τοῦ παρόντος εὐρίσκεται εἰς Κωνσταντινούπολιν καί τήν μεθαύριον δευτέραν ἀφικνεῖται ἐνταῦθα».

Στήν ἐπόμενη ἐπιστολή του (7.11.1907) γράφει: «Κατά τὰ πρώτας ἡμέρας τῆς ἐλεύσεώς του εἶχεν ἔλθει ἐνταῦθα ὁ Ἀγ. Προύσης πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀγίου Δράμας, πρὸς ὃν παρεχώρησε τήν ἄδειαν τοῦ ἱερουργεῖν καί κηρύττειν ἐνταῦθα ὅτε ἔχει διάθεσιν νά πράττῃ τοῦτο. Κατόπιν ὁ Ἀγ. Δράμας μετέβη εἰς Προῦσαν πρὸς ἀντεπίσκεψιν τοῦ Ἀγ. Προύσης, ἐνθα καί ἐλειτούργησε ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ ὅπου καί ἐκήρυξε τόν λόγον τοῦ Θεοῦ –ὁμοίως ἔπραξεν καί εἰς Δημητρέσιον καί εἰς Κίον ἐνθα μετέβη ἐκ προοκλήσεως».

...ἔλαβον καί ἄλλην ἐπιστολήν σου καί ἐν αὐτῇ ἐτέρα ἐσώκλειστον ἐνεπαγρομένη πρὸς τόν ἐνταῦθα διαμένοντα Ἀγ. Δράμας ... (περιέμενον τήν ἐπάνοδον Αὐτοῦ, ἵνα τῷ ἐγχειρίσω τήν ἐπιστολήν ἣτις εἶχεν ἐν λαμπρόν ποίημα, ἀφοῦ τό ἀνέγνωσα ἐγὼ ἐκόλλησα τόν φάκελλον). Καί ὅτε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπανάκαμψεν ἐνταῦθα, πορευθεὶς παρὰ τῇ Α.[ὐτοῦ] Πανιερότητι τῇ προσέφερον ἐκ μέρους σου τήν ἐν λόγῳ ἐπιστολήν περικλείουσα τό ποίημα, ἀφοῦ πρῶτον τῷ ἀνέγνωσα τήν πρὸς ἐμέ ἐπιστολήν σου ἐν ᾗ ἔλεγες ὅτι εὐρίσκεσο εἰς μέρος καί ἐγνώριζες τὰ περὶ τῆς Α. Πανιερότητος πλείονα ἡμῶν, ὅτι μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος παρακολουθεῖς ὅλας τὰς φάσεις τοῦ ζητήματος, ὅτι ὑπῆρξες παιδικὸς φίλος του, ὅτι χαιρετῶν αὐτόν ἠσπάζεσο τήν δεξιάν του. Ἀνοίξας τόν φάκελλον ἀνέγνωσε τό ποίημα κατὰ μόνας καί ἔβλεπον τό πρόσωπόν του πότε συνεκινεῖτο καί πότε ἐμειδία. Ἐπειτα τό ἀνέγνωσε εἰς ἐπήκοον τοῦ παρακαθημένου ἱερέως καί ἐπιτρόπου τοῦ Ἀγ. Προύσης ἐνταῦθα, ἡπειρώτου καί ἐγγραμμάτου ἐφημερίου τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Ἄκουσον τί μέ γράφει ὁ υἱός του Ἀλέξανδρος –δεικνύων ἐμέ– καί ἀφοῦ τό ἀνέγνωσε οὔτος: εὐγε σου Ἀλέξανδρε! Αὐτό εἶναι πολὺ καλὸ! Εὐχαριστῶ Ἀλέξανδρε! Καί οὕτω

22. Ὁ Μητροπολίτης Δράμας Χρυσόστομος κατηγορήθηκε ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς γιά ὑπόθαλψη ἐλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, ὑποκίνηση ταραχῶν, ἀκόμη καί γιά ἐνέργειες πού ἀπέβλεπαν στήν ἀνατροπὴ τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ Γ'.

σε ηγήθη, πέμπων σέ τās εὐχάς καί εὐλογίας του».

Στήν ἐπιστολή τῆς 27.11.1907 ἐπανέρχεται στό θέμα τοῦ ποιήματος: «Ὁ Ἀγ. Δράμας, ὅστις εὐλογῶν καί εὐχόμενός σε καί συνάμα εὐχαριστῶν σε διά τό, κατά τήν ἐκφρασίν του, λαμπρόν ποίημά σου ἐκ τοῦ ὁποίου κατηχηριστήθη τά μέγιστα, καί τό ὁποῖον ἐσχάτως ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εὐρισκόμενος πλησίον του, μετά τοῦ ἱατροῦ κ. Κονδυλίνιου παρατυχόντος ἐκείσε, ἔκαμε λόγον περί τοῦ ποιήματος τό ὁποῖον προσέφερε πρὸς ἀνάγνωσιν πρὸς τόν ρηθέντα ἱατρόν μέ τόν λόγον ὅτι εἶναι λαμπρόν καί τεχνικόν ποίημα, περί τοῦ ὁποίου ἀφοῦ τό ἀνέγνωσε καί οὗτος εἶπε ὅτι εἶναι πολύ καλόν καί ἀναλόγως τῶν περιστάσεων πολύ ἐπιτυχημένον»²³.

Ἡ ἐναρξη τοῦ ἔργου τοῦ Χρυσόστομου.

Ἀπό τίς πρώτες ἡμέρες τῆς ἀφίξεώς του στήν Τρίγλια ὁ Χρυσόστομος ἄρχισε τήν δραστηριότητά του.

[Ἐπιστολή 27.11.1907]: «Κατά τήν παρελθούσαν 13ην φθίνοντος μηνὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου καί ἐορτῆς τοῦ Ἀγ. Δράμας, ἐορτάσας οὗτος καί ἐνταῦθα, ἐλειτούργησε ἐν μονακῇσιν ἐν τῷ ἱ. Ναῷ τοῦ κάτω Ἁγίου Γεωργίου μεθ' ὅλων τῶν ἐνταῦθα ἱερέων, ἔκαμε λαμπρόν κήρυγμα καί μετά μεγάλης λεπτομερείας ἐξιστόρησε τόν βίον καί τήν δρᾶσιν τοῦ Ἁγίου, μετά μεγάλης δέ προσοχῆς καί εὐλαβείας ἡκροάτο ἅπαν τό ἐκκλησίασμα τά λεγόμενά του, ἥτο δέ πλῆθος πολύ. Μετά τήν ἀπόλυσιν οἱ κάτοικοι ἅπαντες σχεδόν ἄνδρες τε καί γυναῖκες, καί ἐκ τῶν πρώτων χωριστά οἱ ἱερεῖς, ἡ ἐφορία τῶν Σχολείων, οἱ διδάσκαλοι καί διδασκάλισσαι, αἱ συντεχνίαι καί ὁ λαός μετέβησαν εἰς τήν οἰκίαν του πρὸς ἐπίσκεψίν του. Ἐλάμβανον τό κέρασμα, ἀφοῦ πρῶτον ἡσπάζοντο τήν δεξιάν του καί ἀπῆρχοντο συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν εὐχῶν καί εὐλογιῶν του. Τήν ἰδίαν ἡμέραν καί τήν ἐποῦσαν ἔλαβε πλείστα ὅσα συγχαρητήρια ἔξωθεν τηλεγραφήματα καί ἐπιστολάς Πατριαρχῶν, Ἀρχιερέων, καί ἐκ τῆς ἐπαρχίας του καί ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καί ἄλλων μερῶν φίλων του. Ἐσχάτως πρὸ ἡμερῶν μέ εἶπε ὅτι ἤθελε νά σέ γράψῃ ἐγκαίρως, ἀλλά ἐβιάζετο νά κάμῃ ἀπαντήσεις εἰς τās συγχαρητηρίου ἐπιστολάς καί τηλεγραφήματα, κατ' αὐτάς ἔκαμε καί πρὸς σέ εὐχαριστήριον ἀπάντησιν, ἐνῷ μέ ἔδωκε τήν ἐπιστολήν ἀνοικτὴν διά νά σέ τήν διευθύνω, ἀνέγνωσα τό περιεχόμενον».

Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐπάτησεν ὁ Ἀγ. Δράμας τό ἐνταῦθα τῆς γενετείρας του ἔδαφος, ἔξακολουθεῖ νά μεταβαίνει ἀνά πάσαν Κυριακὴν ἐναλλάξ εἰς ἐκάστην τῶν ἐνταῦθα ἱ. ἐκκλησιῶν καί ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ τελέσει τῇ θείας λειτουργίας ἐξηγῶν λεπτομερῶς κηρύττων καί διδάσκων εἰς τό ἐκκλησίασμα τήν περικοπὴν τοῦ ἱ. Εὐαγγελίου τῆς ἡμέρας, καί ὁ λαός ἀπλήστως καί μετά μεγάλης προσοχῆς καί κατανύξεως ἀκούει τήν διδασκαλίαν καί τās συμβουλὰς αὐτοῦ καί παραινέσεις εἰς τήν εὐθείαν ὁδόν. Ἀπὸ τήν ἀρχὴν τῆς ἐνταῦθα ἐλεύσεώς του ἡ Α. Πανιερότης δύο μεγάλα ἔργα εὐχάριστα καί ὠφέλημα

23. Ποιήματα τοῦ Ἀλεξ. Μουμτζῆ παραθέτονται στό Μέρος Γ'.

ὑπό ἡθικὴν, ἔθνικὴν καὶ πατριωτικῆς ἀξιοπρεπείας ἔποιν ἔβαλλεν εἰς ἐνέργειαν καὶ πυρετοδῶς ἐργάζεται ἐν συχαῖς καὶ γενικαῖς συνελεύσεσι ἐν τῇ Σχολῇ (Μητροπόλει) καὶ συμβουλευὼν τοὺς κατοίκους, καὶ ἐν αὐτῇ χωριστὰ ἐργάζεται μετὰ τῆς ἐφορίας αὐτῆς πρὸς πραγματοποιήσιν αὐτῶν – ἡ ἐφορία ἀποτελεῖται ὑπὸ τῶν κκ. Κονδιλένιου ἱατροῦ, Νικολάκη [Παπαδοπούλου] φαρμακοποιοῦ, Σωκράτους Καλεμκερῆ καὶ τριῶν ἐτέρων.

Πρῶτον ἐνήργησεν τὴν ἐξ 100 ἀρ. μετοχῶν ἀνά 25 λίρας ἐκάστην πρὸς ἀνέγερσιν ἐνταῦθα μεταξουργεῖον πρὸς ἀπαλλαγὴν ἡθικῆς καταπτώσεως ἀρκετῶν τοῦ Τόπου κορασίων, τὰ ὅποια ἀναγκάζονται ὡς ὑπηρέτριαι νὰ μεταβαίνωσι εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀλλαχού. Αἱ μετοχαὶ ἐλήφθησαν ἐντός ὀλίγου ὑπὸ τῶν εὐκαταστάτων ἀνά μίαν, ἀνά δύο καὶ πλέον, ἀφοῦ πρῶτος ὁ ἴδιος Ἀγ. Δράμας ἔλαβε διὰ λογαριασμόν του 10 μετοχάς, καὶ εὐρεθέντος πρῶτον καταλλήλου γηπέδου θ' ἀρχίσῃ κατὰ τὴν ἄνοιξιν ἡ ἀνέγερσις αὐτῆς.

Τό δεύτερον ἔργον εἶναι ἡ περιτείχισις τοῦ νέου νεκροταφείου τοῦ κειμένου ἄνωθεν τῆς μεγάλης ὁδοῦ τῆς διερχομένης ἔμπροσθεν τοῦ γνωστοῦ καζίνου τῆς Μονῆς τῶν Πατέρων, συγκείμενον, κατ' ἑκτασιν ἐκ 10 χιλιάδων πήχεων. Οὗτος ἐπ' ἐκκλησίας ποιήσας εἰς τὸν λαόν ἐκκλησιν, ἀφοῦ πρῶτον ὑπέδειξε τὴν ἐν τῷ Τόπῳ ἀνάγκην αὐτοῦ, ὑπεχρέωθησαν οἱ ἄνθρωποι νὰ φέρωσι τὰς ἀναγκαιούσας πέτρας εἰς τὸν τόπον τῆς ἐργασίας, ἄλλος νὰ συνδράμῃ χρηματικῶς καὶ ἄλλος νὰ ἐργασθῇ εἰς ἐκσκαφὴν τῶν χανδάκων τῶν θεμελίων καὶ εἰς ἄλλας ἐργασίας. Ἄπαντες οἱ κάτοικοι ἀνέλαβον νὰ ἐργασθῶν ἐπὶ μερικὰς ἡμέρας δωρεάν καὶ κατόπιν ἐπὶ μικρῷ ἡμερομισθίῳ· οἰκονομικὰ ἀγοράζεται καὶ ἡ ἄσβεστος ἐξ ἧς ἐκομίσθη εἰς τὸν τόπον τῆς ἐργασίας ἀρκετὴ, ἐπίσης καὶ ἀρκετὰς πέτρας ὁ λαὸς ἐκόμισε καὶ ἀπὸ προχθὲς τὴν Κυριακὴν ἐν συρροῇ πλήθους ἀνθρώπων, προηγηθείσης τελετῆς ἡρξάτο ἡ θεμελιώσις».

[Ἐπιστολὴ 30.11.1907]: «Ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ἐνταῦθα δράσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ Μητροπολίτου Δράμας, ποιούμεαι λόγον περὶ τοῦ ἐπ' ἐκκλησίας κηρύγματος αὐτοῦ ἀνά πᾶσαν Κυριακὴν ἐν τοῖς κατὰ σειρὰν ι. Ναοῖς ἐξηγῶν καὶ ἀναπτύσσων τό Εὐαγγέλιον τῆς ἡμέρας εἰς πολυπληθὲς ἐκκλησίασμα τό ὁποῖον εὐλαβῶς ἀκούει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Συνέπεσεν, ἐν τῷ μεταξύ, τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς ἐξηγήσεως τῶν περικοπῶν τοῦ ι. Εὐαγγελίου τό Εὐαγγέλιον τῆς παραβολῆς τοῦ “ἐμπεσόντος εἰς τοὺς ληστὰς” καὶ τῆς ἐρωτήσεως “καὶ τίς ἐστὶ μου πλησίον”, ἕτερον τοῦ πλουσίου ὅστις “καθεκάστην ἐνεδεδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον καὶ τὸν πτωχόν Λάζαρον τὸν ἐσθίοντα τὰ ψυχία τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου”, ἕτερον τοῦ πλουσίου ἄφρονος “καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας καὶ μείζονας οἰκοδομήσω”, ἕτερον τὴν προχθὲς Κυριακὴν τοῦ πλουσίου νομικοῦ “Διδάσκαλε ἀγαθὲ τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω· τί μέ λέγεις ἀγαθόν ... οὐ κάμηλος διὰ τριμαλιάς ραφίδος διελθεῖν καὶ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν”. Περί τῶν κατὰ σειρὰν πλουσιῶν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ περὶ τοῦ μὴ καλῶς χρησιμοποιουμένου πλούτου πολλὰ εἶπε καὶ ἐκοπάνησε, καὶ εἶπε ὁ πλοῦτος τὸν ὁποῖον οἱ κάτοχοι οὐ ποιοῦνται καλὴν αὐτοῦ χρῆσιν ἀπεκτήθη ἐξάπαντος ἐκ κλοπῶν καὶ ἀδικιῶν, ὅτι οἱ δανείζοντες εἰς τὸν πτωχόν μὲ βαρεῖς τόκους καὶ ἐπιτόκια εἶναι κλέπται! Ἐκ τοῦ

πρώτου κηρύγματος τό όποϊον ήτο κατά τών πλουσίων, οί τοιοῦτοι μή εὐχαριστηθέντες (ὡς ὁ ἐξάδελφός μου) δέν προσέρχονται εἰς τό κήρυγμα.

Περί τῆς περιτείξεως τοῦ νέου νεκροταφείου, ὁ λαός εἰς τήν ἐκκλησίαν τοῦ ἐν λόγῳ Ἀρχιερέως ἐδέχθη καί ἐφάνη πρόθυμος ἕκαστος νά συνδράμῃ καί συνεισφέρει ὅπως δύναται, καί ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀπεφασίσθη τοῦτο ἐξακολουθοῦν οἱ κάτοικοι νά προσφέρουν πρὸς τήν ἐπιτροπήν (ἐφορίαν) ἄλλος ὀλίγα καί ἄλλος περισσότερα χρήματα, ἄλλοι νά μετακομίζουν πέτρας, ἔτεροι νά ἐσκάπτουν καί ἐτοιμάζουν τοὺς χάνδακας διὰ νά τεθοῦν τά θεμέλια καί ἐπ' αὐτῶν ἡ περιτείχισις. Ἐκτοτε ὁ Α. [γιος] Δράμας καθεκάστην πορευόμενος εἰς τό γήπεδον ἔνθα ἐξακολουθεῖ ἡ ἐργασία, ἐν συνοδείᾳ ἐφόρων καί προυχόντων, καί ἐπιβλέπων τήν ἐργασίαν, δίδει θάρρος τοῖς ἐργαζομένοις, καί τοὺς καθ' ὁδόν συναντόμενος προτρέπει μέ καλοῦς λόγους καί παρακινεῖ νά ἐπιδωθῶσιν εἰς τήν ἐργασίαν. Ἀφοῦ ἐν τῷ γηπέδῳ τοῦ ἐν λόγῳ νεκροταφείου μετεκομίσθη καί ἡτοιμάσθη ἀρκετόν ὕλικόν οἶον πέτραι, ἄσβεστος, καί ἄμμος²⁴ πρὸς μῖξιν, τήν ἡμέραν τοῦ παρελθόντος σαββάτου τήν 24ην ἤδη ἐκπνεύσαντος [Δεκεμβρίου] ἐγένετο ἀπόφασις νά γίνη διὰ τήν ἐποῦσαν Κυριακὴν ἐν ἐκκλησιαστικῇ παρατάξει ἡ κατάθεσις τοῦ θεμελείου λίθου καί ἑναρξίς τῆς ἐργασίας.

Ἔνεκα τούτου κατά τήν παρελθοῦσαν Κυριακὴν ὁ Ἄγ. Δράμας, ὁ ἀκάματος οὗτος Ἀρχιερεὺς, ἐν συρροῇ ἀπείρου πλήθους ἐκ τῶν δύο φύλων, καί ἐμοῦ παρόντος, ἐτέλεσεν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Μονῆς τῶν Πατέρων ναῷ μεγαλοπρεπῇ λειτουργίαν (ὅχι ὁμως ἐν μονοκλησίᾳ) ἐνδεδυμένος λαμπρὰν στολὴν καί μίτραν ἐπίσης. Ἐπειδὴ οἱ κανονικοὶ ἐν τῷ Τόπῳ ψάλλται εὐρίσκοντο ἕκαστος εἰς τήν ἐκκλησίαν του, ἐν τῇ Μονῇ ἔψαλλον ψάλλται οἵτινες δέν ἤρμυζον εἰς τό ἐπίσημον τῆς τελουμένης λειτουργίας. Ὁ ἐν λόγῳ Ἀρχιερεὺς, διὰ τό εὐπρεπέστερον τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν, μέ ὑποχρέωσε νά λάβω μέρος, ὡς ψάλτης εἰς τὸν δεξιὸν χορὸν ὅπου λαβὼν θέσιν πρώτου, ἔψαλλα μέχρι τέλους. Μετὰ τήν ἀπόλυσιν ἐξῆλθεν ὁ Ἄγ. Δράμας, τήν ἐτέραν στολὴν του ἐνδεδυμένος καί ἐν μεγάλῃ ἐκκλησιαστικῇ παρατάξει προπορευομένων τῶν ἐξαπεργῶν καί τῶν ψαλτῶν ψαλλόντων ἦπετο ὁ Ἀρχιερεὺς καί τοῦ πλήθους ἀκολουθοῦντος, ἐπορεύθη εἰς τό ἐν λόγῳ νεκροταφεῖον καί ἐκεῖ τελέσας τὸν ἀγιασμόν καί ἀναγνώσας τὴν περὶ πῆξεως θεμελείου εὐχὴν ἔθετο τὸν θεμέλιον λίθον, ἀρκετῶν δέ κτιστῶν ὄντων ἐτοιμῶν ἀμέσως καί πυρετωδῶς ἤρχισεν ἡ ἐργασία. Ἐπὶ τέλους, ἡγίασε διὰ τοῦ ἀγιασμοῦ ἕνα ἕκαστον, λαβόντες δέ καί τό ἀντίδωρον ἄλλοι ἀπῆλθον καί ἄλλοι ἔμειναν βοηθοῦντες τοὺς ἐργαζομένους κτίστας. Ἔμενε δέ καί ὁ Ἄγ. Δράμας, ἤρχισε δέ κατά τήν ὥραν τοῦ γεύματος νά βρέχῃ καί ὡς ἔμαθον, συνεγευμάτισε μετὰ τῶν κτιστῶν καί βοηθῶν εἰς τήν

24. Ὁ Σπ. Λοβέρδος στό μνημονευθέν ἔργο του «Ὁ Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος» γράφει: «Ὅταν μίαν πρωίαν παρετήρησεν ὅτι ἡ θάλασσα, ἀποσυρθεῖσα ἔνεκεν ἀμπώτιδος, ἀπεκάλυπεν εἰς τὴν παραλίαν μεγάλην ἔκτασιν ἄμμου, διέταξε νά ἰχῇσουν οἱ κώδωνες τῆς ἐκκλησίας διὰ νά συγκεντρωθοῦν οἱ κάτοικοι τῆς Τριγλίας. Ὁ Μητροπολίτης κρατῶν πτόν ἀνά χεῖρας ... τεθεῖς ἐπὶ κεφαλῇς τῶν συγκεντρωθέντων μετέβη εἰς τὴν παραλίαν καί ἐπεδόθη εἰς τό ἔργον παρορμῶν ὅλους εἰς ἔντονον ἐργασίαν οὕτως, ὥστε μέχρι τοῦ ἀπογεύματος συνεκομίσθησαν σωροὶ ὅλοι ἄμμου, ἐπαρκεῖς διὰ τὰ ἀνεγειρόμενα κτίρια» (σελ. 119).

σάλαν τῆς Μονῆς καί ὡς ἐργάτης καί οὗτος ἐκράτη εἰς χεῖρας ἓνα κολίον καί ἔτρωγε μέ ξηρό ψωμί, διότι δέν ἤθελε νά φάγῃ ἀπό τό φαγητόν ὅπερ τό ἔφεραν ἐκ τῆς οἰκίας του χωριστά καί κατά μόνας.

Εἰς ὅλην τήν λήξασαν ἐβδομάδα, ἐπίσης καί σήμερον ἀκόμη, καθεκάστην μεταβαίνουν 100 κατά μέσον ὅρον ἄτομα κτίσται, βοηθοί φέροντες πλησίον αὐτῶν τὰς πέτρας καί ἄλλα, μετακομίσται λίθων μέ τὰ ζῶα καί ἀμάξια ἀπό διάφορα μέρη, ἕτεροι φέρουσιν ἄσβεστον καί ἄμμον καί ἄλλοι ποιοῦνται τήν κατέργασιν τῆς ἀσβέστου καί μῆξιν τῆς ἄμμου. Πρὸς τροφήν τῶν πλείστων τῶν δωρεάν ἐργαζομένων, τοὺς ἄρτους ἄλλους μέν ἀγοράζουσι καί ἄλλους προσφέρουσιν οἱ πολῖται, ὡς καί ὄσπρια μαγειρευμένα, ψάρια ἀλίπαστα, λάδια, ξύδια καί κρασιά ἀπό τὰ σπῖτια τὰ προσφέρουσι δωρεάν. Οὕτω πῶς ἐξακολουθεῖ ἡ ἐργασία καί καθεκάστην μεταβαίνει ἐκεῖσε ὁ Ἅγ. Δράμας καί ἐκεῖ διέρχεται ὅλην τήν ἡμέραν καί πότε, πότε, φέρει πλησίον τῶν κτιστῶν πέτρας, καί ὅλως λόγος γίνεται μεταξύ τῶν κατοίκων περὶ τοῦ ζήλου καί τῆς δράσεως τῆς Α. Πανιερότητος! Καί διὰ τόν εὐπροσέγγορον καί μειλίχιον τρόπον του κατεγοίτησε τοὺς πάντας».

[Ἐπιστολή 18.12.1907]: «Τὴν προχθές Κυριακὴν 16ην ὁδεύοντος ἐλειτούργησεν ὁ Ἅγ. Δράμας ἐν συρροῇ πλήθους ἐν τῇ ἰ. ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς ἐνορίας τῆς οἰκογενείας του, ἔκαμε δέ καί λόγον λαμπρόν ἐρμηνεύσας λεπτομερῶς τό ἱερόν τῆς ἡμέρας εὐαγγέλιον, καί ἐπὶ τέλους προέτρεψε τό μετὰ ζήλου ἀκροούμενον ἀκροατήριον νά ἐπδοθῇ καί ἐργασθῇ εἰς ἀποπεράτωσιν τοῦ διὰ τὴν Τριγλίαν μεγάλου θεωρουμένου ἔργου τοῦ μείον τοῦ ἡμίσεως ἀναπολείπομένου πρὸς περιτείχισιν τοῦ νεκροταφείου –οὐδ' ὁ χώρος καί τό ἐμβαδόν εἰς 8 καί πλέον χιλιάδων τετραγωνικῶν ἀρχ. πήχεων– συγχρόνως δέ ἐτέλεσεν ἡ Α. Πανιερότης μεθ' ὅλων τῶν ἐνταῦθα ἱερέων μνημόσουνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν γονέων του, τοῦ ὁποῦ ἡ ἐτοιμασία γενομένη ἀπὸ τὴν προτετραίαν εἶχε διαδοθῇ ἀνά τόν Τόπον καί τούτου ἔνεκα προσήλθε πολὺς κόσμος.

Μετά τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας, μετά τῶν ἱερέων καί οἰκείων τῆς οἰκογενείας μετέβην καί ἐγὼ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς οἰκογενείας τοῦ μακαρίτου Ν. Καλαφάτη καί κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ Τόπου νά μακαρίσωμε καί εὐχηθῶμεν τὴν αἰώνιον ἀνάπαισιν τῶν ψυχῶν ὑπὲρ ὧν ἐτελέσθη τό ἐν λόγῳ μνημόσουνον. Μόλις ἐλάβαμε τό κέρασμα καί τόν καφέ τῆς “μακαριᾶς” καί εὐχήθημεν τὴν αἰώνιον τῶν ψυχῶν τῶν γονέων τοῦ Ἅγ. Δράμας ἀνάπαισιν, οὗτος μαθὼν ὅτι πολλοὶ μετέβησαν εἰς τό νεκροταφεῖον διὰ νά ἐργασθοῦν μετέβην καί ὁ ἴδιος ἀκολουθούμενος ὑπὸ τινων. Ἐξερχόμενος τῆς οἰκίας μέ εἶπε καταμόνας ὅτι ἔνεκα τῆς ἐργασίας περὶ τῆς ἀποπεράτωσης τοῦ ἔργου τοῦ ὁποῦ ἀνενδότως καταγίνεται δέν εὐκαιρεῖ νά ἰδῇ ἄλλην ὑπόθεσιν, καί ὅτι καταυτάς, μέ εἶπε ὅτι θά σέ γράψῃ, περὶ τῆς γνωστῆς ὑποθέσεως²⁵. Δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐξηκολούθουν νά μεταβαίνουν εἰς τὴν οἰκίαν τῶν οἱ πολῖται, ἔνθα ἔμεναν αἱ ἀδελφαὶ καί οἱ γαμβροὶ Αὐτοῦ καί ὑπεδέχοντο τοὺς διὰ τὴν “μακαριάν” μεταβαίνοντας».

25. Πρόκειται γιὰ ἰδιωτικὴ ὑπόθεσις τῆς οἰκογενείας τοῦ Χριστοφόρου Μουμτζή.

[Ἐπιστολή 15.1.1908]: «... βλέπων Αὐτόν καθεκάστην πορευόμενον εἰς τόν τόπον τῆς ἐργασίας καί ἐπιστατοῦντα εἰς τήν περιτείχισιν τοῦ νεκροταφείου, ἀφοῦ ἀπό πρωΐας μέ ἄκραν δημοτικότητα διερχόμενος τά καφενεῖα προτρέπει καί παρακινεῖ τοὺς πάντας καί πάσης ἡλικίας νά πορευθῶσι καί ἐργασθῶσι εἰς τήν ἐν λόγῳ ἐργασίαν, λέγων ὅτι δι' ὅλας τὰς ἡλικίας ὑπάρχει ἐργασία, οἷτινες ἀθρόοι βαίνουνσι».

[16 Ἰανουαρ. 1908] «... Ἡ περιτείχισις τοῦ νεκροταφείου ἐπερατώθη· ἀλλ' ἐπειδὴ Οὗτος θέλει νά γίνη κομπόν καί ὠραῖον εἰς τοὺς διερχομένους τήν ἀπό κάτω αὐτοῦ λεωφόρον (τόν ἔμπροσθεν τοῦ καζίνου δρόμον) καί θεωμένους τό ἐν λόγῳ νεκροταφείον, ἀπεφασίσθη, ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἀνεγερθέντος τείχους μήκους 100 καί πλέον πήχεων κατὰ μήκος τοῦ νεκροταφείου ἐκ τοῦ μέρους τοῦ δρόμου, πρὸς στήριξιν τῆς ὄχθης ἐφ' ἧς κεῖται τό νεκροταφείον νά θεθῶσι σιδηρεῖα κιγκλίδες, ἐνῶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τείχους ἐγένετο λιθίνη κλίμαξ δι' ἧς ἀνέρχεται τις θέλων νά ἐπισκεφθῇ τό νεκροταφείον, ἐν τῷ μέσῳ δέ τῶν κιγκλίδων θά ἀνεγερθῇ σιδηρεῖα θύρα καί ἐπ' αὐτῆς καταπέτασμα. Διὰ τὰ ἀπαιτούμενα οὐκ ὀλίγα ἔξοδα πρὸς κατασκευὴν τῶν κιγκλίδων, τῆς θύρας καί πληρωμῆς τῶν ἡμερομισθίων τῶν κτιστῶν τῶν τειχῶν –πλὴν τῶν ἡμερομισθίων τῶν δωρεάν ἐργασθέντων– ἐσύναξεν ἡ ἐπὶ τοῦτο ἐπιτροπὴ καί συνάξει εἰσέτι ἐκ συνεισφορῶν. Καθεκάστην μετέβαιναν ὁ Ἄγ. Δράμας εἰς τόν τόπον τῆς ἐργασίας καί αὐτοπροσώπως ἐπιστατῶν ἐπὶ τοῦ γινομένου ἔργου παρορμῶν τοὺς ἐργαζομένους εἰς τήν μετὰ ζήλου ἐργασίαν μέ τοὺς γλυκεῖς Αὐτοῦ λόγους, καί οὔτε αἱ καιρικαὶ μεταβολαὶ ἤγουν ψυχρῶν ἀνέμων, δριμύων καί ψύχους καί ἐλαφρῶν βροχῶν ἀνεχαίτιζον τόν ζήλον τοῦ μεταβαίνειν εἰς τόν τόπον τῆς ἐργασίας. Πορευομένου δέ αὐτοῦ ἀπό πρωΐας εἰς τήν ἐργασίαν παρεκίνη εἰς ἐργασίαν πλὴν τούς καθ' ὁδόν συναντῶν εἰσήρχετο καί ἐν τοῖς καφενεῖοις, παρεκίνη καί ἔπειθε τοὺς θαμώνας αὐτῶν οἷτινες ἀπερχόμενοι εὐχαρίστως ἐπορεύοντο πρὸς ἐργασίαν. Τινές ἐξόρουνται λίθους ἄνωθεν τοῦ νεκροταφείου καί τῶν παρακειμένων μερῶν τῶν προπόδων τῆς Χρυσοποδιάς, ὅπου εὐρέθησαν τυχαίως καί ἀπροσδοκίτως ὀρυχεῖα καλοῦ λίθου (ὅπου μεγάλως διηγκόλυνε τό ἔργον), ἕτεροι μετέφερον αὐτοὺς πλησίον τῶν κτιστῶν, καί γυναῖκες δέ ἔπραττον τοῦτο· καί ἄλλοι ἐκόμιζον δι' ἁμαξῶν τήν ἐκ τῶν ἀσβεστοποιεῖων διὰ τήν χρῆσιν τῶν τειχῶν ἄσβεστον καί ἄμμον εἰς τό μέρος τῆς ἐργασίας, καί τινες ἔφερον δι' ἁμαξῶν πέτρας ἀπό μακρότερα μέρη.

Καθεκάστην οἱ ἐργαζόμενοι ἐξ ὅλων τῶν τάξεων, οἷον μπακάληδες, καφετζίδες, ἐγγενεῖς, ἐργατικοὶ νέοι καί γέροντες, πλούσιοι καί πένητες, πότε ὀλίγοι καί πότε περισσότεροι, ἔφθαναν ἐνίστε πλέον τῶν 200 ἀτόμων. Ἄπαντες οἱ ἐργαζόμενοι ἐγευμάτιζαν ἐκεῖ ἐπὶ τόπου δι' ἄρτων τῆς ἀγορᾶς καί ὅσους ἀπέστελλον δωρεάν αἱ συμπαροῦσαι ζηλωταὶ οἰκογένειαι, αἷτινες ἔστελλον προσέτι καί διὰ προσφάγιον ἰχθεῖς ἀλιπάστους, ἐλαίας, ἔλαιον, κρόμμυα, φασούλια βρασμένα μέ τὰ καζανάκια, οἶνον, ρακήν καί ἐνίστε χαλβάδες σπιτίσιους. Ὅτε ὁ καιρὸς ἐν καιρῷ τοῦ γεύματος ἐπαπειλεῖτο ὑπὸ βροχῆς, εἰσερχόμενοι εἰς τήν Μονὴν ἐγευμάτιζαν εἰς τήν γνωστὴν σάλαν τῆς Μονῆς· συνεγευμάτιζε δέ μετὰ τούτων καί ὁ Ἄγ. Δράμας κρατῶν διὰ τῆς μᾶς χειρὸς ἄρτον καί διὰ τῆς ἐτέρας κολιόν, ἔτρωγε καί ἤρχετο τήν εὐδωσιν τοῦ ἔργου. Συνέτρωγε μετὰ τῶν ἐργαζομένων διότι καί ὁ ἴδιος ἠργάζετο, ἐπέβλεπε τοὺς κτίστας, ἐπεσκέπτετο τὰ ἄναντα ὑψηλὰ τῶν

όρυχείων τῶν λίθων μέρη, ἐβοήθη εἰς τὴν ἐκ τῆς ὁδοῦ ἄρσιν τῶν ἐπαυτῆς πεσόντων χωμάτων ἐκ τοῦ κρημνήσματος μέρους τῆς ὑψηλῆς ὄχθης εἰς ἀνέγερσιν τοῦ κατὰ μήκους τοῦ νεκροταφείου τείχους καὶ ἔφερον αὐτὰ καὶ ἔρριπον εἰς τὸ ἐσωτερικόν πλάγιον τοῦ καζίνου πρὸς εὐρυνσιν αὐτοῦ. Ἡ ἄρσις τοῦ χώματος ἐκ τῆς ὁδοῦ καὶ καθαρισμοῦ αὐτῆς, ἀνάγκης οὐσῆς εἰς πρόληψιν τοῦ σχηματισθισμένου βορβόρου, ἡργάζετο μεταξύ ἄλλων καὶ ὁ Ἄγ. Δράμας μεθ' ἐνὸς ἐναλλάξ τῶν προυχόντων καὶ ἐφόρων καὶ ιερῶν μετεκομίζον μέ τόν τεζικιρέ λεγόμενον τὸ χῶμα ἔρριπον αὐτὸ ἐφ' οὗ εἶπον ἀνωτέρω μέρους, καὶ οὕτω ἔλαβε πέρας ἡ περιτείχισις τοῦ νεκροταφείου καὶ ἔμειναν μόνον νά τεθῶσιν αἱ κιγκλίδες καὶ ἡ σιδηρὰ θύρα. Ἡ θύρα δι' ἧς θά εἰσέρχεται ἡ μέ τὸ λείψανον νεκροφόρος ἄμαξα, ἀφέθη τὸ μέρος αὐτῆς εἰς τὴν βόρειον καὶ ἀνατολικήν πλευράν τοῦ τείχους δηλ. ἀπὸ τὸ μέρος τῆς κωμοπόλεώς μας, ἐγένετο διὰ τοῦτο καὶ ἐτέρα ὁδὸς ἄνωθεν τῆς λεωφόρου ἄγουσα κατ' εὐθείαν εἰς τὸ νεκροταφεῖον».

[Ἐπιστολή 5.2.1908]: «Κατὰ τὸ ἐνταῦθα διάστημα τῆς διαμονῆς τοῦ Ἄγ. Δράμας Κου Χρυσοστόμου, ὁ Ἄγ. Προύσης πλὴν τῆς ἀνέκαθεν καθιερωμένης ἐλεύσεώς του ἐνταῦθα εἰς τὰς ἡμέρας τῶν Φώτων, δὶς ἔχει ἔλθει πρότερον ἐνταῦθα πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Ἄγ. Δράμας, καθ' ἧς τὸν ὠδήγησε εἰς τὸ ἀνεγειρόμενον νεκροταφεῖον πρὸς θεάν αὐτοῦ, καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὴν μεταξύ των συνέντευξιν.

Κατὰ τὰ Φῶτα ἔλυσιν τοῦ Ἄγ. Προύσης προκειμένου νά ιερουργήσῃ τὴν ἰδίαν τῶν Φώτων ἡμέρα καὶ ποιήσῃ τὸν νουνομισμένον ἀγιασμόν, νά ρύψῃ δέ κατὰ τὴν ἀνέκαθεν συνήθειαν τὸν Σταυρόν εἰς τὴν θάλασσαν, τὸν Ἄγ. Δράμας ἀπὸ τὴν παραμονὴν προσεκάλεσαν οἱ πρόκριτοι τῆς Συγῆς καὶ τῇ συναινέσει τοῦ κυριάρχου Ἄγ. Προύσης μετέβη ἀπὸ πρωΐας τῶν Φώτων εἰς Συγὴν καὶ ιερουργήσεν ἐν τῇ αὐτόθι ἰ. ἐκκλησίᾳ ὅπου καὶ ἐκήρυξε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τελέσας δέ καὶ τὸν ἀγιασμόν μεταβάς ἔρριψε ἐν μεγάλῃ, ὡς ἔμαθον, παρατάξει τὸν σταυρόν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐκτάκτως πολλοὶ τῶν κατοίκων τῶν περὶ χριστιανικῶν χωρίων –πιστικῶν καὶ ἄλλων– ἦλθον πρὸ μᾶς ἡμέρας ἐνταῦθα τοῦ θεάσασθαι τὸν Ἄγ. Δράμας, παρευθῆναι δέ εἰς τὴν τελετὴν καὶ θεάν τῆς καταδύσεως τοῦ σταυροῦ ἐν τῇ θαλάσῃ.

Τόσον πλήθος συνηθροίσθη τὴν πρωΐαν τῶν Φώτων ἐν τῇ ἰ. ἐκκλησίᾳ τοῦ κάτω Ἀγίου Γεωργίου, ἐντοπίων καὶ ξένων ὥστε ἀσφυκτικῶς ἦτο πεπληρωμένη. Καὶ τὸ πλήθος τοῦτο κατελθὸν εἰς τὴν παραλίαν μετ' εὐλαβείας δέ καὶ ἀγωνίας ἐθεάτο τὴν ὑπὸ τοῦ Ἄγ. Προύσης κατάδυσιν τοῦ Σταυροῦ εἰς τὴν θάλασσαν· ἐγένετο δέ τοῦτο ἐν μέσῳ ἀσυνήθως μεγάλου καὶ πυκνοῦ πυροβολισμοῦ ὑπὸ τῶν παρόντων νέων πατριωτῶν. Τὴν ἐσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐπανήλθεν ὁ Ἄγ. Δράμας ἐκ Συγῆς ἐνταῦθα καὶ ἀμέσως ἐπορεύθη ἐντολῇ τοῦ Ἄγ. Προύσης καὶ ἐχοροστάτησε κατὰ τὸν ἐσπερινόν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, ὅπου καὶ τὴν πρωΐαν μνήμης τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἐλειτούργησε καὶ ἐκήρυξε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν μέσῳ ἐκτάκτως ἀσυνήθους πλήθους, καθότι μετὰ τῶν πολιτῶν προσετέθησαν καὶ οἱ πολλοὶ ξένοι, ὁ δέ Ἄγ. Προύσης ἴστατο ἀνεπισημῶς ἐντὸς τοῦ τῆς ἐκκλησίας ιεροῦ».

Ἡ ρύθμιση τῆς λειτουργίας τῶν ναῶν καὶ Μονῶν.

Μία ἀπὸ τίς σπουδαιότερες πρωτοβουλίες πού ἀνέλαβε καὶ ἔφερε εἰς πέρας ὁ Μητροπολίτης Δράμας Χρυσόστομος ἦταν ἡ, κατόπιν συναινέσεως καὶ τοῦ ἐπιχωρίου Μητροπολίτου Προύσης, διευθέτηση ἐνὸς ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος τῆς Τρίγλιας πού εἶχε σχέση μέ τὰ ἔσοδα τῶν ναῶν καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ἐνίσχυση τῶν ἐλληνικῶν σχολείων. Τοῦτο ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Χρ. Μουμπτζή ὡς «ἔνωσις τῶν ἐκκλησιῶν» καὶ εἶχε ὡς σκοπὸν τὴν ρύθμιση τῆς λειτουργίας καὶ διοικήσεως τῶν ναῶν καὶ Μονῶν τῆς Τρίγλιας. Στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Μουμπτζή πού ἀκολουθεῖ περιέχονται πολλὲς πληροφορίες γιὰ τὸν τρόπο λειτουργίας τῶν ναῶν καὶ Μονῶν, τῆς διαθέσεως τῶν ἐσόδων τους, τῆς συνεισφορᾶς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἄλλα συναφῆ.

[Ἐπιστολὴ 5.2.1908]: «Ἡ ἀπόφασις τῆς ἐνώσεως τῶν ἐνταῦθα ὑπαρχουσῶν πέντε ἐκκλησιῶν –πλὴν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τελείως ἀργούσης– ἐγένετο ἐν δυσὶ γενναίαις συνελεύσεσι ὑπὸ πολιτῶν μέχρι 80 τὸν ἀριθ. Συνελθόντων ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Σχολῆς τὸ πρῶτον ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ἀγ. Προύσης, παρόντος τοῦ καὶ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ λεχθέντος σκοποῦ σχόντος Ἀγ. Δράμας. Ὁ Ἀγ. Προύσης πρῶτος ἐγνώρισε τῇ ἐν λόγῳ συνελεύσει τὸν σκοπὸν δι' ὃν συνεκροτήθη ἡ συνέλευσις, εἶτα δὲ ἔδωκε τὸν λόγον εἰς τὸν Ἀγ. Δράμας ἵνα ἀναπτύξῃ τὸ θέμα τῶν ἐκκλησιῶν ἐνώσεως.

Ἐπειδὴ περὶ ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῶν ἐνταῦθα ἐκκλησιῶν ἔλαβε γνῶσιν ὁ Ἀγ. Δράμας ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀγ. Προύσης αὐθημερόν θεωρηθέντων λογ/σμῶν, παρετήρησεν εἰς ἐπήκοον τῆς συνελεύσεως ὅτι τὸ εἰσόδημα τῶν ἐκκλησιῶν προερχόμενον ἐκ πωλήσεως κηρίων καὶ τῆς περιαγωγῆς καὶ τινων τυχηρῶν δίσκων ἐξοδεύεται καὶ δαπανᾶται εἰς ἀγορὰν κηροῦ, μισθοὺς ἱεροψαλτῶν καὶ ἱερέων ἐφημερίων (τοῦ ἐκ τῶν ἐνοριτῶν λαμβανομένου ψαλτικοῦ λεγομένου διὰ τὸν μισθὸν τῶν ἐφημερίων μὴ ἐπαρκούντος), ἀγορὰν ἐλαίου καὶ πληρωμῆς εἰς τὴν Σχολὴν κατ' ἔτος ἀνά 1500. Γρ. παρ' ἐκάστης τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ εἰς ἕτερα τούτων ἔξοδα εἰς κανδυλάπτας καὶ ἄλλα, χωρὶς νὰ ἐναπομένῃ ἐκ τοῦ εἰσοδήματος περισσευμά τι· εἶπε δέ, ἐάν τὰς κάτω τρεῖς ἐκκλησίας ἐνώσομεν εἰς μίαν καὶ καθ' ὥρισμένα διαστήματα λειτουργεῖ μία ἐναλλάξ καὶ ἐκ περιτροπῆς, καὶ ἀντὶ ἑξ ψαλτῶν νὰ προσληφθοῦν μόνον δύο, ἀντὶ τριῶν ἐφημερίων νὰ μείνουν δύο, καὶ ἀντὶ τριῶν κανδυλαπτῶν νὰ κρατήσουν μόνον τὸν ἕνα, καὶ πλὴν τῆς οἰκονομίας ταύτης, καὶ τῆς οἰκονομίας ἐκ τῆς δαπάνης τοῦ κηροῦ καὶ τοῦ ἐλαίου, (ἡ χρῆσις τούτων θὰ γίνεται εἰς μίαν μόνον τὴν λειτουργοῦσαν ἐκκλησίαν) ἀρκετὸν θὰ προκύπῃ περισσεύμα. Τούτων τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀγ. Δράμας λεχθέντων καὶ ὑπὸ τῆς συνελεύσεως παραδεκτῶν γενομένων συνετάχθη ἐν τῇ τῆς Σχολῆς κώδικι πρακτικόν ὅπερ ὑπεγράφη παρ' ὅλων τῶν μελῶν τῆς συνελεύσεως καὶ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ Ἀγ. Προύσης. Ἀναλαβόντος τοῦ Ἀγ. Δράμας τὴν σύνταξιν τοῦ ἀπαιτουμένου κανονισμοῦ περὶ διοικήσεως τῶν ἐκκλησιῶν, δηλ. μίαν τὴν ἐν ἐνεργείᾳ οὖσαν καὶ χρήσεως τοῦ περισσεύοντος εἰσοδήματος, καὶ ἐπὶ τῇ λόγῳ τοῦ προσαγαγεῖν καὶ ἀναγνῶσαι ἐν ἑτέρᾳ συνελεύσει τὸν κανονισμόν διελύθη ἡ συνέλευσις.

Τὴν ἐπιούσαν ἀπῆλθεν ὁ Ἀγ. Προύσης, ἀναθέσας εἰς τὸν Ἀγ. Δράμας τὴν τακτο-

ποίησιν τῆς ἐν λόγῳ ὑποθέσεως· καί μετὰ τρεῖς ἡμέρας συνεκροτήθη τό δεύτερον συνέλευσις καί ὁ Ἄγ. Δράμας ἀνέγνωσε τόν ὄν συνέταξε κανονισμόν, ἀφοῦ δέ ἐγένοντο μερικά προσθαφαιρέσεις, σύμφωνα μέ τήν θέλησιν ἀπάντων τῶν μελῶν τῆς συνελεύσεως, ἐγένετο παμψηφεί παραδεκτός, ἔμεινε ν' ἀντιγραφῇ εἰς τό καθαρὸν καί οὕτω ν' ἀποσταλῇ πρὸς τὸν κυριάρχην Ἄγ. Προῦσης πρὸς ἐπικύρωσιν καί κατόπιν νά ὑπογραφῇ ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτόν καί ὑπὸ τοῦ διορισθησομένου διοικητικοῦ συμβουλίου. Ὅτε ὁ ἐν λόγῳ κανονισμός ἐγένετο ὑπὸ τῆς συνελεύσεως ἀσπαστός καί παραδεκτός συνετάχθη καί αὐθις ἐν τῷ κωδίκῳ τῆς Σχολῆς πρακτικόν ὅπερ ὑπέγραψαν ἅπαντες οἱ ἀποτελέσαντες τήν συνέλευσιν. Τά κυριώτερα περὶ λειτουργίας καί διοικήσεως τῶν ἐκκλησιῶν καί χρήσεως τοῦ περισσεύοντος εἰσοδήματος ἔπονται οὕτως:

Αἱ κάτω τρεῖς ἐκκλησίαι ἐνοῦνται εἰς μίαν, καί αἱ δύο ἐπάνω ἐνοῦνται ἐπίσης εἰς μίαν, εἰς μηνιαίαν περίοδον θά λειτουργεῖ ἐκάστη τῶν 5. ἐκκλησιῶν, ἡ μία ἐκ τῶν κάτω τριῶν καί μία ἐκ τῶν ἐπάνω δύο, ἅπασαι δέ ἐκ περιτροπῆς κατὰ μήνα, μέ τοὺς ἰδίους δύο ἱερεῖς (συμβοηθούμενοι), δύο ἱεροψάλτας καί τριμελὴς ἰδία διευθύνουσα τό ἔνδον τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ ναοῦ ἐπιτροπὴ καί διμελὴς διὰ τὰς δύο ἰδία ἐπιτροπὴ καί διὰ τὰ δύο τμήματα ἀνά εἰς [εἰς] κανδηλάπτης, ἀλλ' ἐν ταῖς σχολαζούσαις ἐκκλησίαις κηροῦ καί ἐλαίου χρήσις δέν θά γίνεται εἰμὴ μόνον τρεῖς εἰς ἐκάστην κανδηλαί θά ἀνάπτουν, ἡ μία ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης, ἡ Δευτέρα ἐνώπιον τοῦ Σταυροῦ τοῦ τέμπλου καί ἡ Τρίτη ἐνώπιον τῆς εἰκόνης ἥς ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς τιμᾶται ἡ ἐκκλησία (ιδέαι τοῦ Ἄγ. Δράμας), ὥστε ἐκ τῆς οἰκονομίας ταύτης ἀρκετὴ ὡς εἰκάζεται θά προκύψῃ ὠφέλεια ἥτις προστιθεμένη εἰς τοὺς πόρους τῆς Σχολῆς μας ἀρκετά θά περισσεύσουν, οὗτοι δέ χρησιμοποιηθήσονται πρῶτον εἰς πρόσληψιν διακόνου θεολόγου ὅστις θά συνεργάζεται καί θά συλλειτουργῇ μετὰ τοῦ ἱερέως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἔνθα θά κηρύττῃ ἐπ' ἄμβωνος κατὰ τὰς Κυριακάς καί μεγάλας ἑορτάς καί τόν λόγον τοῦ Θεοῦ, καί ἐν τῇ Σχολῇ νά διδάσκῃ τό ἱερόν μάθημα, αὔξησιν τοῦ προσωπικοῦ τῆς Σχολῆς, προστιθεμένων δέ καί ἄλλων τάξεων, ἐάν τοῦτο ἐπιτρέπουσιν οἱ πόροι.

Λαμπραὶ πράγματι αἱ ἰδέαι τοῦ μεγαλοφυοῦς Ἄγ. Δράμας! Διανοήθη δέ καί τοῦτο, ἐπειδὴ οἱ ἀποστελλόμενοι ἡγούμενοι πρὸς διακυβέρνησιν τῶν δύο Μονῶν κατασπαταλοῦν – ἄθλιοι ὄντες – τὰ εἰσοδήματα αὐτῶν²⁶, παραλείποντες δέ καί τήν ἐν ταῖς συμφωνίαις καθιερωμένην ἐπισκευὴν αὐτῶν καί οὕτως ἐπέρχεται ἡ κατερείπωσις αὐτῶν, καθιστεροῦσι δέ τήν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἐτήσιον τριακοντάλιον πληρωμὴν. Διανοήθη ὡς εἶπον, δι' αἰτήσεως εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, ἐκ μέρους τοῦ Τόπου, ἵνα αἱ ρηθῆσαι δύο Μοναὶ ἐκχωρηθῶσι ἐπ' ὀνόματι τῶν Σχολῶν εἰς τόν Τόπον τίς ὁποῖες νά διευθύνῃ ἐπιτροπὴ, τό δέ προκύπτον εἰσόδημα νά χρησιμοποιηθῇ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν Σχολῶν. Ἡ περὶ τούτου αἵτησις θά γίνῃ ἐξ ἀποφάσεως ἐκ μέρους τοῦ Τόπου, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει νά προπληρώνεται κατ' ἔτος εἰς τὰ Πατριαρχεῖα τό τριακοντάλιον ἐτήσιον, καί ἀνά εἰς ἱερεῖς διοριζόμε-

26. Στὴν «Αὐτοβιογραφία» τοῦ ὁ Ἀλέξ. Μουμπτζῆς ἀναφέρει σχετικῶς ὅτι, σὲ ρύθμιση πού εἶχε προτείνει παλαιότερα γιὰ τὴν βελτίωση τῶν οἰκονομικῶν τῶν σχολείων, «μόνον οἱ ἡγούμενοι τῶν Μοναστηριῶν εἶχαν κατ' ἀρχὰς ἀρνηθῇ», ὅταν ὅμως τοὺς ἐλέγχῃ ὅτι θά ἀπαγορευόταν νά πωλοῦν τὰ προϊόντα τους στὴν Τρίγλια, «τότε καὶ αὐτοὶ ἐνέδωκαν».

νοι υπό της ἐπιτροπῆς διά τὰς δύο Μονάς πρὸς τέλεσιν τῶν ἀπαιτουμένων ἀκολουθίων καὶ ἱεροπραξιῶν, διότι μία τοιαύτη ἔλλειψις θεωρεῖται ἐκ μέρους τῶν Πατριαρχείων ὡς πρόφασις ἀρνήσεως παραδοχῆς τῆς αἰτήσεως, ἐκ μέρους τοῦ Τόπου· ἐάν δέ τοῦτο κατορθωθῇ δὴλον ὅτι θά προκύψῃ εἰς τὰ Σχολεῖα μας ἀρκετὴ ὠφέλεια²⁷.

Τό μέτρον τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ἐνταῦθα σύμφωνα μέ τόν κανονισμόν ἤρξατο ἐφαρμοζόμενον ἀπὸ τῆς παρελθούσης παρασκευῆς πρώτης τοῦ ὁδεύοντος Φεβρουαρίου μηνῆς τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος. Πρώτη εἰς ἐνέργειαν ἐκκλησία ἐτέθη τοῦ κάτω Ἁγίου Γεωργίου ὅπου προσήλθον καὶ ἐκκλησιάσθησαν καὶ οἱ ἐνορίται τῶν δύο ἐκκλησιῶν Μητροπόλεως καὶ Ἁγίου Ἰωάννου (τούτων ἀργούντων). Ἡ ἀκολουθία ἐγένετο ὑπὸ τῶν διορισθέντων δύο ἐφημερίων (τοῦ ἐνὸς βοηθοῦ ἐναλλάξ) καὶ δύο ψαλτῶν –τοῦ ἀρχαίου Μενελάου ἀνέκαθεν ψάλτου τῆς ρηθείσης ἰδίας ἐκκλησίας καὶ ὁ ἕτερος ὁ διδάσκαλος τῆς Σχολῆς Σωκράτης Καμοσκήδης– ἔνθα ἐτελέσθη εἰς τό τέλος τῆς λειτουργίας καὶ ὁ νενομισμένος ἁγιασμός εἰς μνήμην τοῦ Ἁγίου μάρτυρος Τρύφωνος. Τήν ἐποῦσαν σάββατον ἑορτήν τῆς Ὑπαπαντῆς –τῆς ἀναμνήσεως τοῦ εἰς τόν ναόν προσφερθέντος βρέφους τοῦ Ἰησοῦ ὅπερ ἀναδεχθεῖς εἰς τὰς ἀγκάλας του ὁ γέρον καὶ δίκαιος Συμεών, ἐξεφώνησε τό “Νῦν ἀπολύεις τόν δοῦλον σου κτλ.”– ἐν ἐκκλησιάσματι τριῶν ἐνοριῶν ὁ Ἅγ. Δράμας ἔκαμε λαμπρόν λόγον ἐξηγήσας καὶ σαφηνίσας τὰ τῆς ρηθείσης ἑορτῆς καὶ τὰ τότε ἔθιμα τῶν ἰουδαίων καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου διαταττόμενα καὶ πολλὰ ἱστορικά τὰ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Σωλομόντος (τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων) ἀνέπτυξε. Καὶ τήν τρίτην τοῦ μηνὸς τήν προχθὲς Κυριακὴν ἐτελέσθη ἡ ἰ. Λειτουργία ἐν ἀρκετῷ ἐκκλησιάσματι.

Εἰς ὁλόκληρον τόν ὁδεύοντα μήνα Φεβρουάριον ὑποχρεοῦνται οἱ φιλακόλουθοι τῶν τριῶν ἐνοριῶν νὰ ἐκκλησιάζονται εἰς τήν ἐν λόγω ἰ. ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἀπὸ τῆς πρώτης Μαρτίου μέχρι τέλους αὐτοῦ ἔσται ἐν ἐνεργείᾳ ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Μητροπόλεως ὅπου θά τελοῦνται αἱ ἱεραὶ ἀκολουθίαι καὶ λειτουργίαι τῆς προσεχοῦς Μ. Τεσσαρακοστῆς ὑπὸ τῶν ἰδίων ἱερέων, καὶ τῶν ρηθέντων δύο ψαλτῶν καὶ τῆς ἰδίας ἐπιτροπῆς, ἔνθα ὀφείλουν νὰ προσέρχονται οἱ τῶν τριῶν ἐνοριῶν. Καὶ ἀπὸ τῆς α' Ἀπριλίου μέχρι τέλους αὐτοῦ εἰς τήν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Καὶ αὐτοῦ τὰ ἴδια ὅπως εἶπον καὶ διά τὰς ἄλλας ἐκκλησίας. Ἐκ περιτροπῆς δέ ἀρχίζει ἡ περίοδος ἀπὸ τῆς α' Ἰουνίου καὶ πάλιν ἀπὸ τήν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ καθεξῆς».

Ἡ συνέχιση τοῦ ἔργου.

[Ἐπιστολή 5.2.1908]: «Ἐν τῷ νεκροταφείῳ φυτεύονται πρὸς διακόσμησιν αὐτοῦ διάφορα αἰθιαλὴ δένδρα, ὅσονούπω τεθήσονται αἱ σιδηραὶ κιγκλίδες ἐπὶ τοῦ κατὰ μήκους τοῦ δρόμου μεγάλου τείχους. Τοιαύτη ἡ δράσις τοῦ ἀόκνου Ἀγ. Δράμας! Καὶ ἅπαντα γίνονται ὑπὸ τήν ἐπίβλεψιν Αὐτοῦ.

27. Εἶναι γνωστόν τό ἐνδιαφέρον τοῦ Μητροπολίτου Χρυσοστόμου Καλαφάτη γιὰ τό σχολεῖο τῆς Τρίγλιας καὶ ἡ συνεχὲς μέριμνα γιὰ τὴν ἐνίσχυση καὶ τὴν καλὴ λειτουργία του.

Κατά τās πρώτας ημέρας τῆς ἐνταῦθα ἀφίξεώς του ὁ Ἄγ. Δράμας μετέβη εἰς Προῦσαν πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀγ. Προῦσης. Ἱερουργήσας ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ ἔκαμε καὶ κήρυγμα. Ἀκολούθως μετέβη καὶ εἰς Διμηρτέσιον ἐκ προσκλήσεως καὶ ἐτέλεσεν αὐτόθι ὅμοια τὰ ἐν Προῦσῃ. Ἐκεῖθεν μετέβη δι' ἀμάξης εἰς Κίον πρὸς ἐπίσκεψιν καὶ τοῦ Ἀγ. Νικαίας, τοῦ ἰδεῖν δὲ καὶ τὸν διευθυντὴν τῶν αὐτόθι Σχολῶν, τοῦ ἐκ πρότερον γνωστοῦ Αὐτοῦ, ὡς τυγχάνοντος ἀνεπιού τοῦ γέροντός Του Πατριάρχου Κωνσταντίνου τοῦ Ε', μεμορφωμένου θεολόγου χρηματήσαντος πρότερον ἐν Δράμα διάκονός Του. Τελέσας καὶ αὐτόθι λειτουργίαν ἔκαμε καὶ τὸ δι' αὐτόν ἀπαραίτητον κήρυγμα καὶ εἴτα ἐπανάκαμψεν ἐνταῦθα. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ ρηθεὶς ἄλλοτε διάκονός του ἦλθεν ἐνταῦθα ποιήσας ἀντεπίσκεψιν πρὸς τὸν Ἄγ. Δράμας. Ἐσχάτως ὁ Ἀγ. Νικαίας μετὰ τοῦ ἐπισκόπου του ἦλθον ἐνταῦθα εἰς ἀντεπίσκεψιν τοῦ Ἀγ. Δράμας. Τοῦ καιροῦ τυχόντος εὐνοϊκοῦ διὰ περιπάτου ἔφθασαν εἰς τὸ νεκροταφεῖον, ἐπισκέφθησαν δὲ καὶ τὴν Μονὴν καὶ ἐπέστρεψαν ἐνταῦθα.

... μέ ἔστειλες ἐπιστολὴν ἐν ᾗ εἶχες ἐσώκλειστον δι' ἐπισκεπτηρίου εὐχαριστήριον πρὸς τὸν Ἄγ. Δράμας. Ἀμέσως ἔλαβον αὐτό ἀνά χεῖρας καὶ πορευθεὶς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐν λόγῳ Ἀρχιερέως Τῷ ἐνεχείρισα τὸ μετὰ φακέλλου ἐπισκεπτήριόν σου. Ἀφοῦ τὸ ἀνέγνωσε, εἰς τὸ τέλος ἀνέγνωσε καὶ τὸ δίστιχον “Σπῆτωνα, σκέπαζε νεκροὺς κτλ.” ἄκρως κατευχαριστήθη, λέγων ὅτι εἶναι εὐχάριστον τὸ ἐν τῷ γραμματικῷ δίστιχον καὶ μάλιστα ἐπῳαῖρον. Ἐν τῇ παρουσίᾳ μου θὰ εὗρης ἀπάντησιν τοῦ Ἀγ. Δράμας.

Ἐπειδὴ ἐλησμόνησα νὰ σέ κάμω λόγον περὶ ἐτέρας τοῦ Ἀγ. Δράμας πράξεως ἀξίας περιγραφῆς, τὴν περιγράψω ἐνταῦθα. Θεωρήσας ἀνάγκην τοῦ ἀνεγείρειν ἐν τῷ νεκροταφεῖῳ μικρόν τι ἐκκλησίδιον καὶ ὑπ' αὐτὸ κοιμητήριον (ὁστεοθήκην), ἀλλὰ διὰ τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα πρὸς οἰκοδομὴν αὐτοῦ, διὰ νὰ μὴ ἐμβαρύνῃ τοὺς ἀνδρας κατοίκους τοῦ Τόπου –τούς ὁποίους ἀρκετὰ διὰ τὸ νεκροταφεῖον ἐφορολόγησε– διανοήθη νὰ τὸ ἀνεγείρῃ δι' ἐράνου καὶ συνεισφορῶν τοῦ γυναικείου φύλου, καὶ οὕτω διορίσας ἐξαμελὴ ἐπιτροπὴν κυριῶν ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων Καλλιόπης Καλεμκερίνας προέδρου, Ὀλγας χήρας ἀδελφῆς Του ἀντιπροέδρου, Μαριγῶς Ἰωακείμ Ταμίου, Ἀνθῆς Ἀθ. Κοτσηφίου γραμματέως καὶ ἐτέρων δύο βοηθῶν, αἵτινες περιελθοῦσαι ἐσύναξαν μόνον ἀπὸ τās γυναῖκας 6. χιλιάδας Γρ.».

Στὶς ἐπιστολὰς τοῦ ὁ Χρ. Μουμπτζῆς, ἐνῶ ἐπαινεῖ καὶ ἐπαινεῖ τὸν Μητροπολίτην Χρυσόστομον γιὰ τὰ «ὑπὲρ τῆς πατρίδος» ἔργα του, ταυτοχρόνως μέμφεται τοὺς εὐκατάστατους συμπατριώτες του οἱ ὁποῖοι «εὐρίσκονται μακράν φιλοπατριωτικῶν αἰσθημάτων» καὶ δὲν ἀνταποκρίνονται στὶς προσκλήσεις τοῦ Μητροπολίτου, μὲ ἀποτέλεσμα τὰ ἔργα αὐτὰ νὰ μὴν μποροῦν νὰ προχωρήσουν.

[Ἐπιστολὴ 7.3.1908]: «Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν μου λαμβάνων ἀφορμὴν, περὶ τῆς δράσεως ἐνταῦθα τοῦ πολλῶν ἐπαίνου ἀξίου Ἀγ. Δράμας δεικνύεις διὰ τῆς πρὸς ἐμέ ἐπιστολῆς σου χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν διὰ τὰ καλὰ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἔργα του ὑπὲρ ὧν μοχθεῖ καὶ ἀγωνίζεται, ἵνα φέρῃ εἰς αἴσιον πέρας, καὶ πρέπει νὰ χαίρεσαι καὶ νὰ σεμνύνεσαι ὡς τυγχάνων συμπατριώτης Αὐτοῦ καὶ φίλος. Ἀλλὰ τούτων

τινά ἔργα χρήζουσι βοηθείας, συμπράξεως καὶ ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τῶν ἐνταῦθα εὐκαταστάτων τῶν καὶ τὰ πρῶτα φερόντων συμπολιτῶν, ἀλλ' οὗτοι εὐρίσκονται μακρὰν φιλοπατριωτικῶν αἰσθημάτων μὴ ἀνταποκρινομένων εἰς τὰ τοῦ Ἀγ. Δράμας. Ταῦτα δὲ λέγων ἐννοῶ τὴν διὰ μετοχῶν ἀνέγερσιν μεταξουργεῖου περὶ τοῦ ὁποῖου ἀκροθιγῶς ποιῆσαι ἐν τῇ ἐπιστολῇ σου λόγον. Ἡ ἀνέγερσις τοιοῦτου ἐνταῦθα ἐργοστασίῳ πράγματι μέγα ὑπὸ πολλὰς ἐπὶ οὐκ ἀπὸ καλὸν θά ἐγίνετο εἰς τὸν Τόπον, ἀλλ' ὥς φαίνεται ἡ ἐπιχειρήσις αὕτη θά ναυαγήσῃ καὶ τὰς αἰτίας ἐξ ὧν θά προκύψῃ ἡ ἀποτυχία θά σέ τὰς γνωρίσω δι' ἄλλης ἐπιστολῆς μου.

Συνεχίζων τὰ τῆς δράσεως τοῦ Ἀγ. Δράμας λάβε γνώσιν καὶ ἐτέρας καλῆς Αὐτοῦ πράξεως. Οὗτος, ἔχων κατὰ νοῦν νὰ συστήσῃ ἐνταῦθα καὶ «Ἀδελφότητα κυριῶν», ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἀπὸ τῆς 5ης Φεβρουαρίου ἐπιστολῆς μου προσεκάλεσε διὰ καταλόγου, διὰ τοῦ παιδονόμου Ἀριστείδου ἐκ τῶν ἐνταῦθα γυναικῶν εἰς συνέλευσιν ἕως 80 τόν ἀριθ. Προσῆλθον δὲ ἕως 50 εἰς τὴν μεγάλην τῆς Σχολῆς ἀρρένων αἰθουσάν πρὸς ἧς διεκοίνωσε τὸν σκοπὸν τῆς συνελεύσεως –μεταξὺ τούτων καὶ ἡ ἀδελφή σου Εἰρήνη– ὅτι πρόκειται περὶ συστάσεως ἀδελφότητος κυριῶν, καὶ παρέστησε πρὸς αὐτάς τὰ καλὰ ἅπερ προέρχονται ἐκ τῶν τοιούτων σωματείων εἰς ἀγαθοεργείας ἀναλόγως τοῦ τόπου ἐν ᾧ συστήνονται καὶ ἐκανονίσθη νὰ πληρῶνουν αἱ ἐγγραφόμεναι ἀδελφαὶ ἀνά ἓν Γρόσιον κατὰ μῆνα εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ἐν λόγῳ ἀδελφότητος. Ἐκ τῶν ἐν τῇ συνελεύσει συνελθουσῶν κυριῶν ἐδίδρισε 10μελὲς διοικητικὸν συμβούλιον, προέδρου τῆς κ. Καλλιόπης Καλεμκερίνης, Ταμίου τῆς Μαρίας Ἀλέκνας συζύγου δὲ Ἀναστ. Μπαρούτα, γραμματέως τῆς διαθεσίμου παρθεναγωγοῦ θυγατρὸς Γιαζητζόγλου, δύο εἰσπράκτορας καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ συμβουλίου πάρεδρου –ἐν αἷς καὶ ἡ ἀνειψία μου Εὐτέρπη– ὑπογράψασαι τὸ πρακτικὸν ἐν τῷ ἐπὶ τούτῳ βιβλίῳ αἱ παρούσαι ἀδελφαὶ διελύθη ἡ συνέλευσις, προσεκόμισε δὲ τὸ διοικητικὸν συμβούλιον τὸ τῶν ἐγγραφῶν βιβλίον ἵνα ἐγγράψουσι καὶ ἄλλας ἀδελφάς καὶ ἀπῆλθεν, ἀναλαβόντος τοῦ Ἀγ. Δράμας νὰ συντάξῃ καὶ τὸν ἀπαιτούμενον κανονισμόν.

Τὸ περὶ ἐνώσεως τῶν τριῶν κάτω ἐκκλησιῶν εἰς μίαν, ὡς καὶ τῶν ἄνω δύο ὁμοίως ἔργον καὶ τοῦτο τοῦ παρ' ἀπάντων σεβομένου καὶ τιμωμένου Ἀγ. Δράμας –ὡς σέ εἶχον γράφει ἄλλοτε– ἐξακολουθεῖ ἐκτελούμενον λαμπρὰ καὶ κατὰ γράμμα. Ἐν ὅλῳ τῷ λήξαντι Φεβρουαρίῳ αἱ ἀκολουθίαι ἐγένοντο ἐν τῇ ἰ. ἐκκλ. τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ἐν ᾗ συνήρχετο τῶν τριῶν ἐνοριῶν ἀρκετὸν πλῆθος. Ἀπὸ τοῦ σαββάτου πρώτης ὁδεύοντος Μαρτίου ἤρχισαν αἱ ἀκολουθίαι ἐν τῇ ἱερᾷ ἐκκλ. τῆς Παναγίας Μητροπόλεως, καὶ ἀπὸ τῆς 1ης τοῦ προσεχοῦς Ἀπριλίου ἐξακολουθήσῃ ἡ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου καὶ οὕτω ἐκ περιτροπῆς τῶν τριῶν κάτω καὶ τῶν δύο ἐπάνω ἐκκλησιῶν ὡς εἴρηται, ὥστε αἱ ἀκολουθίαι καὶ ἑορταὶ τοῦ Μ. Πάσχα θά τελεσθῶσιν εἰς τὴν ρηθείσαν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου ἐκκλησίαν».

Ἀκολουθῶς, ὁ Χρ. Μουμπτζῆς συνεχίζει στήν ἴδια ἐπιστολὴν τὴν ἀφήγησίν του: «Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἡς διανύομεν τεσσαρακοστῆς ὁ Ἀγ. Δράμας ἠργάζετο εἰς τὸ νεκροταφεῖον μὲ ἀρκετάς γυναῖκας τῶν ἐνταῦθα πάσης τάξεως μεταφερούσων πέτρας ἀπ' ἐπάνω τοῦ νεκροταφείου ὑπὸ τὴν «Χρυσοποδιά» ἃς ἐξόρυττον ἄνδρες, εἰς τὸ μέσον τοῦ νεκροταφείου ὅπου θ' ἀνεγερθῇ ναῖδριον καὶ ὑπ' αὐτὸ κοιμητήριον τὸ ὁποῖον θ'

άνεγερθή μόνον δι' ἐξόδων τῶν γυναικῶν. Ἐπιστατῶν δέ Οὗτος καί εἰς φύτευσιν διαφόρων δένδρων ἐκ τοῦ πολλοῦ κόπου ἡσθένησεν καί τήν 1ην Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐν ἣ θά ἐλειτούργει, ἔκειτο κλινήρης ὁ καϋμένος, τοῦτο κατελύπησε ἡμᾶς ἅπαντας. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ Ἄγ. Δράμας ἔχει καλῶς».

[Ἐπιστολή 28.3.1908]: «Ἀπὸ ἐβδομάδος ὁ καιρὸς ἐβελτιώθη, ὁ δέ Ἄγ. Δράμας καθεκάστην μεταβαίνει εἰς τὸ νεκροταφεῖον καί ἐπιστατεῖ εἰς ἀνέγερσιν ναϊδρίου βυζαντινοῦ ρυθμοῦ καί ὑπ' αὐτὸ κοιμητήριον καί οἰκοδόμησιν δεξαμενῆς ἥτις θά πληροῦται ὕδατος ἐν αὐτῇ ρέοντος, πρὸς ποτισμὸν τῶν διαφόρων δενδριλίων καί ἀνθέων ἅπερ τῇ ἐπιστάσει του ρυθμικῶς φυτεύονται καί πρὸς ἀναψυχὴν τῶν ἐπισκεπτῶν».

Ἡ ἴδια ἐπιστολή μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴν ποιμαντικὴ καί λειτουργικὴ δραστηριότητα τοῦ Μητροπολίτου Χρυσοστόμου, ὁ ὁποῖος μετεῖχε ὅλων τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν κατὰ τὴν διάρκειά τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς: «Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Μαρτίου μέχρι τέλους αὐτοῦ ἡ περὶ ἐνώσεως τῶν τριῶν κάτω ἰ. ἐκκλησιῶν εἰς μίαν, ἡ μηνιαία περίοδος συνέπεσε εἰς τὴν ἐκκλησίᾳ τῆς Μητροπόλεως ἐν ἣ κατέρχεται ὁ Ἄγ. Δράμας ὃχι μόνον τὰς Κυριακάς καί ἑορτάς λειτουργῶν καί χοροστατῶν μετὰ τακτικοῦ κηρύγματος, ἀλλὰ καί τὰς παρασκευὰς ἐσπέρας, ἐν συνωστισμῷ ἐκκλησιάσματος ἀναγινώσκει τοὺς Χαιρετισμοὺς τῆς Παναγίας καί κατὰ τὰς τετάρτας καί παρασκευὰς δὲν λείπει ἀπὸ τὰς ἀκολουθίας τῶν Προηγιασμένων».

Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Εὐγενίου Καλαφάτη στὴν Τρίγλια.

Τὸν Μητροπολίτη Χρυσόστομο ἐπισκέφθηκε στὴν Τρίγλια τὸν Ἀπρίλιο 1908 ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός του Εὐγένιος Καλαφάτης μετὰ τὴν οἰκογένειά του. Ὁ Εὐγένιος βρισκόταν στὸ πλευρὸ τοῦ ἀδελφοῦ του καί τὸν συνέδραμε κατὰ τίς δύσκολες πρό τοῦ μαρτυρίου του ἡμέρες καί ὥρες τοῦ στήν Σμύρνη. Εἶχε μάλιστα συλληφθῇ ἀπὸ τοὺς Τούρκους λίγο πρὶν τὸν θάνατο τοῦ Χρυσοστόμου, ἐπειδὴ ἀρνήθηκε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Σμύρνη καί νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἀδελφόν του. Ἡ «ειδική» αὐτῇ μεταχείρισις τοῦ Εὐγενίου Καλαφάτη πιθανόν νὰ ὠφείλετο στὸ ὅτι ὁ Εὐγένιος εἶχε παρασημοφορηθῇ ἀπὸ τὸν Σουλτάνο. Τελικά, ἔξι μῆνες μετὰ τὸν μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ Χρυσοστόμου, διάστημα κατὰ τὸ ὁποῖο ἐκρατεῖτο φυλακισμένος, ὁ Εὐγένιος μετεφέρθη στὸ Νύμφαιον, ὅπου εἶχε διατελέσει διοικητὴς ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς περιόδου καί ἐκτελέσθηκε δι' ἀπαγχονισμοῦ (1923)²⁸.

Ὁ Χρ. Μουμτζῆς ὑπῆρξε διδάσκαλος καί τῶν δύο ἀδελφῶν Καλαφάτη, ὁ δέ γυιός

28. Σύμφωνα μετὰ τὸν ἐπ' ἀδελφῇ ἀνεψιόν του μακαριστὸ Μητροπολίτη Αὐστρίας Χρυσόστομο Τοῖτερ, ὑπῆρχε διάδοσις ὅτι ὁ Εὐγένιος Καλαφάτης «ἐτάφη ζῶν» [«Τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἐθνομάρτυρος Σμύρνης Χρυσοστόμου» (Ἔκδ. Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος Ἑθνικῆς Τραπέζης, Ἀθήνα, 2000 - τομ. Α'), σελ. xlix.]

του Αλέξανδρος ένυμφεύθη τό 1909 τήν ἀδελφή τῆς συζύγου τοῦ Εὐγενίου, Σοφία Κασφίκη. Στίς ἐπιστολές του ὁ Χριστ. Μουμπτζῆς περιγράφει ὡς ἐξῆς τήν ὑποδοχή, ἀλλά καί τήν παραμονή τοῦ Εὐγενίου Καλαφάτη στήν Τριγλία.

[Ἐπιστολή 18.4.1908]: «Πρό 12 ἡμερῶν τήν ἡμέρα δηλ. τῆς Μ. δευτέρας ἀφίκετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου εἶχε κατέλθει πρότινων ἡμερῶν ἐκ Τραπεζούντος, ὁ ἀπό τινος ἀναμενόμενος κ. Εὐγένιος Καλαφάτης καί αὐτάδελφος τοῦ Ἀγ. Δράμας, μετά τῆς συζύγου του καί τῶν δύο τέκνων του καί τῆς μικροτέρας γυναικαδέλφης του ἀγάμου καί παντελῶς ὀρφανῆς· ὅστις πρό πολλοῦ παυμένος τῆς ἐν Ἀργυρουπόλεϊ θέσεώς του διετέλει ἐπ' ἀρκετόν καιρόν ὑπόδικος, διέμενε ἐν Τραπεζούντι πατρίδα τῆς συζύγου του καί ἐπεσχάτων ἀθωωθείς τῆς κατηγορίας ἦν εἶχον προσάψει αὐτῷ οἱ ἐχθροί του (ἐγώ ἀγνοῶ τό εἶδος τῆς κατηγορίας) κατήλθεν ἐκ Τραπεζούντος οἰκογενειακῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τοῦ ἀτμοπλοίου προσορμιζομένου ὑψώθη εἰς τόν πρῶταϊον ἰστόν αὐτοῦ –ἐλληνικοῦ ὄντος– ἐκτάκτως ἡ ὀθωμανική σημαία σημεῖον ὅτι ἔφερε παρασημοφορημένον καί τετιμημένον ὑπό τοῦ Σουλτάνου ἄτομόν τι. Ἀμέσως ὁ Ἀγ. Δράμας μέ τās ἀδελφάς του καί μετά τῶν πλησιεστέρων συγγενῶν του ἐπήγαν διά μεγάλου καί κομποῦ πορθμείου εἰς τό ἀτμόπλοιο καί ὑπεδέχθησαν τόν ἀδελφόν του καί τήν οἰκογένειαν αὐτοῦ, οὓς συμπαραλαβόντες ἀπεβίβασαν ἐν μέσῳ πλήθους θεωμένου εἰς τήν παραλίαν. Ἀφοῦ ἐγένετο ὑπό τῶν παρισταμένων πολιτῶν εἰς τοὺς νεοελθόντας τό: καλῶς ὀρίσατε, καί εἰς τόν Ἀγ. Δράμας καί τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ τό: καλῶς τοὺς ἐδέχθητε, ἐκκινήσαντες καί μετά ἱερῶν τινων καί ὑπό τινων στενῶν τῆς οἰκογενείας φίλων ἀκολουθούμενοι –ἐν οἷς ἡμιν καί ἐγώ– μετά χαρᾶς καί ἀγαλλιάσεως φθάσαντες εἰς τήν γνωστήν σοι οἰκίαν τῶν ἀνέβησαν ἐπ' αὐτῆς ὁμοῦ καί οἱ ἀκολουθήσαντες.

Ἐν πρώτοις ἐγένετο παρὰ τοῦ Ἀγ. Δράμας ἡ σύστασις τῶν οἰκείων καί συγγενῶν αὐτῶν πρὸς τήν μή γνωρίζουσαν καί πρῶτον βλέπουσαν τόν Ἀγ. Δράμας, τās ἀδελφάς καί τοὺς συγγενεῖς τοῦ συζύγου τῆς, νεοελθοῦσαν νύμφη Του, κατόπιν ἐσύστησε πρὸς αὐτήν καί τοὺς λοιπούς· ἀφοῦ δέ ἐπόμειν τά προσφερθέντα ἀναισχυκτικά ἀπῆλθομεν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Ἡ σύζυγος τοῦ κ. Εὐγενίου γυναῖκα ἀξιοπρεπῆς φαίνεται νά εἶναι μορφωμένη καί καλῆς ἀνατροφῆς, τοῦτο εἰκάζεται ἐκ τοῦ ὅτι εἶναι εὐπροσήγορος, εἶναι δέ ἀναστήματος μεγάλου καί ἡλικίας ὀλίγα ἔτη ὑπερβαίνουσα τὰ 30 ὀρφανή δέ ἐκ πατρός, ὡς δέ μανθάνω μένει εὐχαριστημένη ἐκ τῆς Τριγλίας καί τῶν ἐξοχῶν αὐτῆς πρὸς ἃς μετέβαινε συχνά μετά τῶν ἀδελφῶν καί συγγενῶν τοῦ συζύγου τῆς. Ἐλησμόνησα νά προσθέσω ἀνωτέρω ὅτι εἰς τήν πρώτην ἐν τῇ οἰκίᾳ συνάντησιν μετά τοῦ κ. Εὐγενίου, κατὰ τήν ἐκ τοῦ ἀτμοπλοίου ἀποβίβασιν ἔκαμε εἰς ἐμέ καί δι' ἐσέ ἐρώτησιν τό: πῶς ἔχεις, εὐχαριστήσας δέ αὐτῷ ἀπήντησα τὰ εἰκότα».

[Ἐπιστολή 18.4.1908]: «Συνεχίζων τās προηγουμένας μου ἐπιστολάς τῇ παρούσῃ, περὶ τῆς ἀόκνου ἐνεργείας καί δράσεως ἐνταῦθα τοῦ Ἀγ. Δράμας μέχρι τῆς σήμερον, ἔκρινα καλόν νά φέρω εἰς γνῶσίν σου ὅτι δι' αὐτοῦ μέχρι σήμερον ἐγένετο. Οὗτος καθεκάστην μεταβαίνων εἰς τό νεκροταφεῖον καταγίνεται μετά καί ἄλλων συμπορευομένων τῶν καλυτέ-

ρων νέων (καί τοῦ ἰδίου ἐργαζομένου) πλὴν τῆς ἐξωραΐσεως τοῦ νεκροταφείου διὰ φυτῶν καὶ ποικίλων ἀνθέων (διάφορα δένδρα ὡς πεῦκαι, κυπάρισσοι καὶ ἄλλα ἐφυτεύθησαν ἐντὸς εἰς διάφορα αὐτοῦ μέρη κατὰ τὸν παρελθόντα Μάρτιον) εἰς τὰ κατὰ μήκος τῆς ὁδοῦ καὶ ἄνωθεν τοῦ τείχους κατωφερῇ καὶ ἐπικλινῇ τοῦ νεκροταφείου μέρη – ὅπου δὲν θὰ ὀρύσσονται τάφοι – τὰ ὁποῖα νὰ δύνανται νὰ θεῶνται οἱ ἐκεῖθεν διερχόμενοι διὰ τῆς ἔμπροσθεν κειμένης ὁδοῦ ἄνθρωποι, καταγίνεται προσέτι καὶ ἐπιστατεῖ εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἐν τῷ νεκροταφείῳ ἀνεγειρομένου ναΐδριου καὶ ὑπ' αὐτοῦ κοιμητηρίου (κρύπτης ὁστέων), τό ὁποῖον καὶ ἐπερατώθη σχεδόν μέ σχέδιον κομψόν ρυθμοῦ γοθικοῦ καὶ οὐχί βυζαντινοῦ ὡς σέ ἔγραφον. Ἐσχάτως ἐπελείφθη τὴν ἀνέγερσιν δεξαμένης πρὸς τό ἐπάνω τοῦ κοιμητηρίου μέρος πρὸς διοχέτευσιν ὕδατος ἐν τῷ νεκροταφείῳ, λαμβανομένου μέρους τοῦ παρὰ τό νεκροταφεῖον διερχομένου ὕδατος τῶν κρημνῶν τῶν ἐπάνω συνοικιῶν.

Τό μέτρον τῆς ἐνώσεως τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν, ὡς σέ ἔγραφον εἰς μίαν, λειτουργούσης ἐκάστη αὐτῶν κατὰ μῆνα καὶ ἐκ περιτροπῆς ἐξακολουθεῖ ὑφιστάμενον καὶ διατηρούμενον, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγένετο ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ παρελθόντος Φεβρουαρίου. Ὁ ὁδεὺν Ἀπρίλιος ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ, εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνέπεσε τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν καὶ ἑορτὴν ἱερουργῶν ἢ χοροστατῶν, τακτικώτατα ἐξακολουθεῖ ὁμλῶν καὶ κηρύττων κατέκτησε τὰς καρδίας ἀπάντων τῶν κατοίκων τῶν δύο φύλων οἵτινες ἀθρόοι σπεύδουν νὰ ἀκούσουν τό ὑπὸ πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν ἔποψιν εὐχάριστον κήρυγμά του....

Ἀκάματος ὁ Ἅγ. Δράμας εἰς ὅλον τό διάστημα τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς του, κατὰ τὰς ἐργασίμους ἡμέρας μετέβαινε καὶ ἐπεσπάτη εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν τοῦ νεκροταφείου, τὴν ἰσοπέδωσιν τῶν ἐδαφικῶν ἀνωμαλιῶν καὶ κατόπιν αὐτῶν τὴν ἐξωραΐσιν αὐτοῦ καὶ ἀνέγερσιν τοῦ ρηθέντος ναΐδριου, εἰς δέ τὰς ἐκ κακοκαιρίας μὴ ἐργασίμους ἡμέρας εἰργάζετο ἐν τῇ Μητροπόλει μετὰ τῆς ἐπιτροπῆς συντάσσειν κανονισμοὺς καὶ συγκροτῶν συνελεύσεις πρὸς συζήτησιν καὶ ἀπόφασιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ διανοουμένων πρὸς ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν διοικήσεως τῆς ἐν ἐνεργείᾳ μᾶς αὐτῶν καὶ χρήσεως τοῦ εἰσοδήματος εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν Σχολῶν, καὶ αἱ ἀποφάσεις διὰ πρακτικῶν συντασσόμεναι εἰς τὸν κώδικα τῆς Σχολῆς ὑπεγράφεοντο ὑπὸ τῶν πολιτῶν. – Εἰρήσθω δ' ἐν παρόδῳ, εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐπὶ τούτῳ συγκροτηθέντων συνελεύσεων παρουσιαζομένου μου ἐκ προσκλήσεως ἵνα παρακαθίσω ἐν τῇ συνεδριάσει, προσκαλὼν με ὁ Ἅγ. Δράμας καὶ ἐνώπιον πολλῶν παρακαθημένων μέ ὑπεχρέωνε ἐπιμόνως νὰ καθίσω παρ' αὐτῷ, καὶ ἡ πρᾶξις του αὕτη ἐξηρέθιζε τὸν χόλον καλοθελητῶν τινῶν, τοὺς ὁποίους σύ μαντεύεις».

Ὁ ἐορτασμός τοῦ Πάσχα τοῦ 1908.

Στὶς ἀκολουθήσασες ἐπιστολές παρέχονται λεπτομερεῖς περιγραφές γιὰ τὸν ἐορτασμό τοῦ Πάσχα καὶ τῆς μεγάλης πανηγύρεως τῆς Τρίγλιας στὴν Μονὴ τῶν Πατέρων κατὰ τὴν Τρίτῃ τῆς Διακαινησίμου τοῦ 1908, στὴν ὁποία μετείχε καὶ ὁ βοηθός Ἐπίσκοπος τοῦ Μητροπολίτου Νικαίας.

[Ἐπιστολή 18.4.1908]: «Τὴν ἐπιστολὴν ἔλαβον ἐκ τοῦ ταχυδρομείου, καθὴν στιγμὴν ἀπεβιάζοντο ἐκ τοῦ ἐκ Κίου εἰς Μουδανίαν ἐλθόντος ἀτμοπλοίου, οἱ διὰ τὴν ἐν τῇ Μονῇ τῶν Πατέρων τελούμενην συνήθως πανήγυριν τοῦ Πάσχα ἐλθόντες κάτοικοι τῆς Κίου καὶ Μουδανίων καὶ Συγῆς πλέον τῶν 300. ἀτόμων διαφόρων τάξεων καὶ τῶν δύο φύλων. Τούτους ὑπεδέχθη εἰς τὴν παραλίαν ὁ Ἄγ. Δράμας μετὰ τῶν ἐνταῦθα προυχόντων καὶ πλήθους λαοῦ ἱσταμένου εἰς τὴν παραλίαν περιμένοντες τὴν ἄφιξιν τοῦ ἀτμοπλοίου, καὶ οὕτω προπορευομένου διὰ λαμπροῦ ὀχήματος τοῦ Ἄγ. Δράμας, ἔχων παρ' αὐτῷ τὸν διὰ τὴν πανήγυριν ἐλθόντα ἐπίσκοπον τοῦ Ἄγ. Νικαίας καὶ ἐτέρους δύο ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἱερέων, καὶ συνοδευομένου ὑπὸ τοῦ κατόπιν ἀκολουθοῦντος ἀπείρου πλήθους ἐγγχωρίων τε καὶ ξένων, καὶ ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει ἔφθασαν εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἰ. Μονῇ ἔνθα ἐτέλεσεν ὁ Ἄγ. Δράμας τὴν θεῖαν μυσταγωγίαν πανηγυρικῶτατα. Περί τῆς ἐν λόγῳ πανηγύρεως ὅλως ἐξαιρετικῆς ἐφέτος καὶ ἐκτάκτου θά περιγράψω κατωτέρω».

[Ἐπιστολή 18.4.1908]: «Καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας καὶ νύκτας τῆς Μ. ἐβδομάδος ἐν αἷς ἀνεγινώσκοντο καὶ ἐψάλλοντο αἱ ἀκολουθίαι τῶν ἁγίων Παθῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐγένοντο αἱ ἀκολουθίαι παρόντος τοῦ Ἄγ. Δράμας κατὰ τὴν τάξιν σχεδὸν τῶν Πατριαρχείων πρωτοστατοῦντος τοῦ Ἄγ. Δράμας ἐν μέσῳ ἀπείρου καὶ συνοπτιζομένου ἐκκλησιάσματος, (ἐν ὅλῳ τῆς ἐκκλησίας χώρῳ οὐδὲ βελόνῃ, κατὰ τὴν ἀπλὴν ἔκφρασιν καὶ ἂν ἐρίπτετο κάτω δέν θά ἔπιπτε) ὥστε τοσοῦτον ἐκκλησίασμα οὐδέποτε ἐφάνη ἐν τοῖς ἐνταῦθα ναοῖς.

Ἐνῷ εἰς ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς Μ. ἐβδομάδος πυρετωδῶς ἐξηκολούθει ἡ ἐν τῷ νεκροταφείῳ ἐργασία πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ναϊδρίου τοῦ ἐξωτερικοῦ αὐτοῦ καὶ καλοπισμοῦ τοῦ νεκροταφείου καὶ στηρῆξεως τῆς σιδηρᾶς θύρας εἰς τὴν εἴσοδον αὐτοῦ, καὶ ἐνῷ ὁ Ἄγ. Δράμας ἐπιστατῶν πολὺ ἐκοπίαζε, ἵνα τὰ γινόμενα ἔργα προσλάβωσιν ἀξιοθέατον ὄψιν εἰς τοὺς κατόπιν προσελευσομένους πανηγυριστάς κατὰ τὴν τρίτην τῆς Διακαινησίμου, καὶ πλὴν αὐτῆς τῆς κοπώσεως ἐπέστρεφεν ὁ Ἄγ. Δράμας περὶ λύχνων ἀφᾶς ἐκ τοῦ μέρους οὗ ἐγένετο ἡ ἐν λόγῳ ἐργασία κατερχόμενος κατ'εὐθείαν εἰς τὸν ναόν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου πρωτοστατοῦντος καθ' ὅλας τὰς νύκτας τῶν μεγ. ἀκολουθιῶν τῶν Νυμφίων καὶ τῶν ἁγ. Παθῶν, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀκολουθιῶν ἐν καταλλήλῳ στιγμῇ ὁμίλει καὶ ἀνέπτυσσε οὗτος ὁ ἀκάματος ἄνθρωπος λεπτομερῶς τὸ ἱστορικὸν τῶν μεγάλων γεγονότων τῶν Παθῶν, ἀλλ' ἰδίως κατὰ τὴν Μ. Παρασκευὴν περὶ τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγος Του ἦτο ἔξοχος ἀπαγγελία συγκινητικωτάτη! Καὶ τὴν ἐποῦσαν ὁμίλησε περὶ τῆς Ταφῆς τοῦ Κυρίου καὶ αἱ ἀκολουθίαι διήρκουν μὲν πολὺ, ἀλλὰ τὸ ἐκκλησίασμα ἀγογγύστως καὶ ἀπλῆστως ἤκουε τὴν διδασχὴν καὶ ὁμίλιαν Αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἔξοδον καὶ περιαγωγὴν τοῦ Ἐπιταφίου καὶ τῆς Ἀναστάσεως ἐν μέσῳ νυκτὶ καὶ ἐν ὑπαίθρῳ τοῦ καιροῦ εὐνοήσαντος, τὸ πλῆθος τῶν τριῶν ἐνοριῶν συνηγτόμενον ἐφαίνετο μὲ τὴν συνήθη φωτοχυσίαν τῶν εἰς χεῖρας ἀνημμένων κηρίων ἐφαίνετο μᾶ φαντασμαγορία ἀνθρωποπλημμύρας».

[Ἐπιστολή 29.4.1908]: «Ἐν προλαβούσῃ ἐπιστολῇ μου ... ἔλεγον ὅτι θά συνεχίσω [τὴν]

περιγραφὴν τῶν κατὰ τὸ Πάσχα μεγάλων ἑορτῶν καὶ ἐπισήμων τελετῶν ὑπὸ ἔποψιν μὲν θρησκευτικὴν, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ μεγαλείου καὶ ἐξάρσεως αὐτῶν εἰς μέγα σημεῖον θαυμασμοῦ χάρις τῷ προτοστατοῦντι πεφύλημένῳ διαπρεπεῖ Ἱεράρχῃ Ἀγ. Δράμας· ὃν τὴν αἴγλην ἀδύνατον νὰ σέ παραστήσω διότι τοιαύτας τελετάς δὲν εἶδον ὄχι μόνον οἱ ἐνταῦθα καὶ οἱ λοιποὶ τῆς ἐπαρχίας Προύσης χριστιανοί, ἀλλ' οὔτε τῆς Νικαίας-Κίου καὶ Νικομηδείας χριστιανοὶ τῶν γειτονευουσῶν ἐπαρχιῶν τοιοῦτον χριστιανικὸν μεγαλεῖον! Ἴδου λοιπόν ἄρχομαι ἀφηγούμενος ὅσον δύναμαι νὰ παραστήσω ἐν σκιαγραφίᾳ, τὰ κατὰ τὸ μεσονύκτιον τοῦ Μ. σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα τελετὴν τῆς ἐν ὑπαίθρῳ Ἀναστάσεως.

Κατὰ τὴν 5ην ὥραν τῆς νυκτὸς τουρκ. Διὰ κωδωνοκρουσίας συνήλθον οἱ χριστιανοὶ τῶν κάτω τριῶν ἐνοριῶν – ὁμοῦ καὶ τοῦ γράφοντος – ἐν τῇ ἰ. ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, μετ' ὀλίγον ἐλθόντος καὶ τοῦ Ἀγ. Δράμας καὶ περιβληθέντος λαμπρὰν ἀρχιερατικὴν στολὴν καὶ βαρύτιμον μίτραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἀσφυκτικῶς δὲ πληρωθείσης τῆς ἐκκλησίας ἐκκλησιάσματος, καὶ ἀφ' οὗ ἅπαντες ἦναι τὰ ἐν ταῖς χερσὶ κηρία ἐκ τοῦ φωτὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως κρατουμένης λαμπάδος ἱσταμένου ἐν τῇ ὡραίᾳ πύλῃ καὶ ψάλλοντος τό: “Δεῦτε λάβετε φῶς ἐκ τοῦ ἀνεσπέρου φωτός, καὶ δοξάσατε Χριστὸν τὸν Ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν”, ἐξηλθεν ἅπαν τὸ ἐκκλησίασμα εἰς τὸ ὑπαίθρον μὲ ἀνημμένα κηρία, προπορευομένων τῶν ἐξαπτερῶν καὶ λαβάρων εἵπετο ὁ Ἀρχιερεὺς μετὰ τῶν ψαλτῶν ὅστις ἔψαλλε μετὰ τῶν ψαλτῶν, τὸ συνήθως κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ψαλλόμενον: “Τὴν Ἀνάστασιν Σου Χριστέ Σωτὴρ κτλ.” καὶ κατόπιν ἠκολούθη τὸ ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν πολὺ πλῆθος, ἔσθῃ ἢ πομπῇ πέρας τῆς πρὸ ὀλίγου ἀνεγερθείσης ἐξέδρας τιθεμένων ἐπ' αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῶν 4ων αὐτῆς βαθμίδων ταπήτων – ἐστήθη ἢ ἐν λόγῳ ἐξέδρα ἐπὶ τῆς γεφύρας τῆς κειμένης ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας Μανιώτενας, ἔνθα ἦν τὸ πλατύτερον τῶν παρὰ τὸν ρύακα κειμένων δρόμων καὶ ἐκ τεσσάρων μερῶν ὑπαίθριον ἀνοικτὸν μέρος – ἐπὶ τῆς ἐν λόγῳ ἐξέδρας ἀναβὰς ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ ἐν μέσῳ συνοσσιζομένου πλῆθους λαοῦ ἀνέγνωσε τὸ τῆς Ἀγ. Ἀναστάσεως εὐαγγέλιον, εἰς τὸ τέλος δὲ τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἐν βαθείᾳ νυκτὶ ὁμίλησεν ἀπὸ τῆς ἐξέδρας πρὸς τὸ ἱστάμενον καὶ μετὰ προσοχῆς ἀκροούμενον πλῆθος περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνδόξου Ἀναστάσεως, εἰς τὸ τέλος δὲ τῆς γλυκυτάτης ὁμιλίας του, δι' ἧς ἐξήρε τὸ μεγαλεῖον τῆς τελετῆς, ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὸ χαρμόσυνον “Χριστὸς Ἀνέστη”. Ὡ! ἢ ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἐν μέσῃ νυκτὶ ὑπὸ ἀστερόεντα οὐρανὸν συναρπάσασα τὰς ψυχὰς τοῦ ἀκροατηρίου ὁμιλία του, καὶ τὸ ὕψος αὐτῆς ὡς ἐξαίσιόν τι δὲν περιγράφεται! Καὶ τέλος οἱ ἐνθουσιῶδεις ὑπὸ τῶν νέων πυροβολισμοῖ ἦσαν μεγάλου βαθμοῦ. Ἐπανελθόντες ἐν τῷ ναῷ ἐτελέσθη μεγαλοπρεπὴς ἀρχιερατικὴ λειτουργία. Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ἐξερχόμενοι οἱ πολῖται κατὰ τὴν χαρραγὴν μὲ τὰ εἰς χεῖρας ἀνημμένα [κηρία] μετέβη ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια. Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ ὅτι κατὰ τὰς δύο ἐπισήμους ἐν ὥρᾳ νυκτὸς τελετάς τῆς περιαγωγῆς τοῦ ἐπιταφίου καὶ τῆς Ἀναστάσεως, ὁ καιρὸς ἦτο τόσο γαλήνιος (σπάνιον ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ) ὥστε τὰ φῶτα διετηροῦντα ἀνημμένα καὶ νομίζει κανεῖς ὅτι καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ φύσις ἠγάλλοντο».

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀφήγησις τοῦ Χρ. Μουμτζή γιὰ τὴν γενικώτερη συμπερι-

φορά τῶν τοπικῶν τουρκικῶν Ἀρχῶν πρὸς τὸν ἐξόριστο Μητροπολίτη Χρυσόστομο, ἀναλόγως τῆς καταστάσεώς του.

[Ἐπιστολή 18.4.1908]: «Εἰς ὅλον τό διάστημα τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς του ὁ Ἄγ. Δράμας, γνωστοῦ ὄντος εἰς τὰς ἐνταῦθα καὶ ἀνωτέρας Ἀρχάς ὅτι διατελεῖ ἐξόριστος καὶ ὑπόδικος, διερχόμενος ἐνώπιον τοῦ διοικητηρίου καὶ ὑπὸ τῶν προυχόντων συνοδευόμενος, ἀλλὰ καὶ τὰ παράσημά Του μὴ φέρων, οὐδεμίαν τιμὴν τοῦ παρουσιάζειν ὄπλα εἰς τὴν θύραν τοῦ διοικητηρίου ἐγένετο, ἐνῶ κατὰ [τό] ρηθέν διάστημα τρεῖς καὶ τετράκις εἶχεν ἔλθῃ ὁ Ἄγ. Προύσης ἐνταῦθα πρὸς συνάντησιν καὶ ἐπίσκεψιν τοῦ Ἄγ. Δράμας, ὡσάκις διέβαινον ὁμοῦ ἔμπροσθεν τῆς εἰσόδου τοῦ διοικητηρίου οἱ ζαπτιέδες μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των παρουσιάζοντες ὄπλα ἔφερον τιμὴν εἰς τὸν Ἄγ. Προύσης.

Ἐσχάτως ὅμως ὅτε ἐγνώσθη ἡ ἀθώωσις τοῦ Ἄγ. Δράμας,²⁹ καθὼς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Του (ἡ ἀθώωσις καὶ τῶν δύο ὡς οἱ ἴδιοι μέ εἶπαν ἐγένετο ἐκ συμπτώσεως εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν), τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα καὶ κατὰ τὴν 3ην ὥραν τουρκ. Τῆς ἡμέρας εἰς τὴν τελετὴν τῆς Β.α.ς Ἀναστάσεως ἡ ἐτοιμασία τῆς πομπῆς ἐγένετο ἐν τῇ Μητροπόλει ἐξ ἧς ἐκκινούσης τῆς πομπῆς τῶν ἐξαπτερύγων καὶ λαβάρων προπορευομένων καὶ τῶν ψαλτῶν ψαλλόντων τὸ Χριστὸς Ἀνέστη ἀμέσως ἔβαιναν ὁ Ἄγ. Δράμας ἐνδεδυμένος λαμπρὰν ἀρχιερατικὴν στολὴν καὶ βαρύτεμον μίτραν εἰς τὴν κεφαλὴν φέρων δὲ καὶ τὰ παράσημά Του καὶ μικρὸν κεχρυσωμένον ἰ. Εὐαγγέλιον κρατῶν εἰς χεῖρας (κτῆμά Του μεγάλης ἀξίας), τῶν ἱερῶν ἱσταμένων παρ' Αὐτῷ κρατούντων τὰ δικηροτριζήκτρα, δεξιὰ Αὐτοῦ ἐπορεύετο ὁ ἀδελφός Του Εὐγένιος ἐνδεδυμένος καὶ οὗτος τὴν διὰ χρυσῶν σηριτίων κεκοσμημένην πολιτικὴν στολὴν του φέρων δὲ καὶ τὸ παράσημόν του καὶ σπάθην περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ, εἶποντο οἱ προύχοντες τοῦ Τόπου καὶ κατόπιν πλήθος λαοῦ ἄπειρον. Ἡ πομπὴ βαίνουσα ἐν παρατάξει ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ διοικητηρίου, πρῶτοι πάντων ἵσταντο ὁ Ἄγ. Δράμας μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τῶν ἱερέων. Οἱ ἐν τῇ θύρᾳ τοῦ διοικητηρίου παρατεταγμένοι ὁ Μουδέρης τοῦ Τόπου (πεντηκοντούτης καὶ πλέον τὴν ἡλικίαν, πράγματι δὲ καλῆς διαθέσεως ἄνθρωπος), ὁ ἐκ Μουδανίων ἐλθὼν διὰ τὴν εὐταξίαν τοῦ Τόπου Μηλαζήμης καὶ ἀρκετοὶ ζαπτιέδες μετὰ σεβασμοῦ παρουσίασαν ὄπλα πρὸς τιμὴν τῶν παρασημοφορημένων Ἄγ. Δράμας, ἀδελφοῦ του κ. Εὐγενίου καὶ τῆς διὰ τὴν τελετὴν πομπῆς. Ποιήσαντος δὲ τοῦ Ἄγ. Δράμας δέησιν ὑπὲρ τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου καὶ δόντος τὸ σύνθημα πολυχρονισμοῦ ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου οὐρανομήκεις φωναὶ ὑψώθησαν καὶ ἐξητωκραύγασαν ἐκ τοῦ ὄχλου ζ ή τ ω ω ω! Καὶ αὐτοὶ οἱ ζαπτιέδες παρουσιάσαντες ὄπλα, ἀμέτρητοι τουφεκοβολισμοὶ ἐρρίφθησαν παρὰ τῶν παρακολουθούντων τὴν πομπὴν νέων καὶ οὕτω ἀποχωρησάσης τῆς πομπῆς ἐν τάξει, ἐπέστρεψεν ὁ λαὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἵνα ἡ τελετὴ τῆς Β.α.ς Ἀναστάσεως λάβῃ πέρας.

Ἐν τῇ προλαβούσῃ ἐπιστολῇ σου εἰς χωριστὸν παράγραφον ἔγραφες περὶ τῆς χαρᾶς

29. Ἀναφέρεται στὸ ἀθωωτικὸ πόρισμα ποῦ ἐξέδωσε ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου τὴν 1η Ἀπριλίου 1908, σύμφωνα μέ τὸ ὁποῖο ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τῶν κατηγοριῶν δέν προέκυπτε κανένα ἐνοχοποιητικὸ στοιχεῖο σέ βάρος τοῦ Μητροπολίτου Δράμας Χρυσόστομου.

σου ἦν ἡσθάνθης ὅτε ἔμαθες τὰ περὶ τῆς ἀθωότητος τοῦ Ἀγ. Δράμας, ἐν ταυτῷ ἔγραψες πρὸς Αὐτόν τὰ συγχαρητήριά σου. Τότε κοντά συναντηθεῖς μετὰ τῆς Α. Πανιερότητος καὶ ἐρωτήσας με περὶ σοῦ τί κάμεις καὶ πῶς ἔχεις, ἐξεφράσθην ἐκ μέρους σου περὶ τῶν συγχαρητηρίων σου, καθυποβάλας Αὐτῷ καὶ τὴν εἰς ἀνάγνωσιν τοῦ ἐν τῇ ἐπιστολῇ σου παραγράφῳ τῶν συγχαρητηρίων, μέ ἀπήντησε ὅτι, εὐχαριστῶ τόν Ἀλέξανδρον».

Στὴν συνέχεια, ὁ Χρ. Μουμτζῆς ἐπανερχεται στὴν περιγραφή τοῦ ἐορτασμοῦ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ 1908.

[Ἐπιστολὴ 29.4.1908]: «Περὶ τῆς τελετῆς καὶ παρατάξεως τῆς Β.ας Ἀναστάσεως –αὐθήμερόν τοῦ Πάσχα– ... μένει νὰ σέ εἶπω καὶ τὰ τοῦ τέλους τῆς τελετῆς. Ἡ εἰκὼν τῆς Ἀγ. Ἀναστάσεως μετὰ τῶν ἐξαπερὺγων καὶ λαβάρων ἐν πομπῇ περιαγόμενα, ἐπνήλθεν ὁ Ἀγ. Δράμας καὶ ὁ λαὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ συνεπληρώθη ἡ ἀκολουθία τῆς Β.ας Ἀναστάσεως· πρὸς ἔξαρσιν δὲ τῆς τελετῆς ἀνάγκη νὰ προσθέσω ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον ὅπερ συνήθως ἀναγινώσκεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀκολουθίας “Οὔσης ὀψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κτλ.” ἀνεγνώσθη εἰς ἑξ γλώσσας, πρῶτον μὲν ἑλληνιστὶ ὑπ’ αὐτοῦ τοῦ Ἀγ. Δράμας ἀπὸ τῆς ὡραίας πύλης, δεύτερον ἡρωϊκὸν ἐξάμετρον ὑπὸ τοῦ παπα Βασίλη ἀπὸ τὰς βαθμίδας τοῦ θρόνου καὶ παρ’ ἄλλων τεσσάρων ιερῶν εἰς 4ας ξένας γλώσσας ἐξ ἄλλων τῆς ἐκκλησίας μερῶν. Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ἐξῆλθεν ἀθρόος ὁ λαὸς ἐν πομπῇ δὲ καὶ αὐθις ἐσυνόδευσε τὸν ἐν λόγῳ Ἀρχιερέα μέχρι τῆς κατοικίας του ὅπου οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ πρὸςκριτοὶ αὐτοῦ συναναβάντες μετὰ τῆς Α. Πανιερότητος ἔκαμαν πρὸς Αὐτόν τὴν διὰ Πάσχα ἐπίσκεψιν».

Στὴν συνέχεια τῆς ἰδίας ἐπιστολῆς ὁ Χρ. Μουμτζῆς περιγράφει τὴν ἐπισκεψὴν του στὴν οἰκίαν τοῦ Μητροπολίτου Χρυσοστόμου γιὰ νὰ εὐχηθῇ τὴν οἰκογένειαν γιὰ τὸ Πάσχα. «Ἐγὼ δὲ θέλων νὰ κάμω τὴν ἐπίσκεψιν ἀνετώτερον δὲν προσῆλθον μετὰ τῶν πολλῶν ἀλλὰ περιέμενον νὰ παρέλθῃ ἡ τῶν πρὸ ἐμοῦ μεταβάντων ἐπίσκεψις· καὶ οὕτω κατόπιν πορευθεὶς ἀνῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν εὗρον δὲ τοὺς δύο ἀδελφούς³⁰ καὶ τὴν οἰκογένειαν ἐγερθέντας πρὸ μικροῦ ἐκ τῆς τραπέζης ἔχαιρέτησα καὶ προσηγόρευσα αὐτοὺς τό: “Χριστὸς Ἀνέστη” καὶ τὰ συνήθη τά: καὶ εἰς ἔτη πολλά καὶ μέ φιλόφρονα ἐκ μέρους τῶν ὑποδοχῆν ἡσπάσθην τὴν δεξιάν τοῦ Ἀγ. Δράμας, ἐκάθησα παρ’ Αὐτῷ, καὶ μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν μεθ’ ὧν φιλοφρονητικῶν λόγων καὶ λέξεων λαβὼν ὁ Ἀρχιερεὺς τὸν λόγον μέ εὐίστησε πρὸς τὴν σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ νύμφην του ὡς ἀρχαῖον φίλον τοῦ πατρὸς καὶ τῆς οἰκογενείας, καὶ ὡς διδάσκαλον τὸ πρῶτον τῆς τουρκικῆς γλώσσης τῶν δύο ἀδελφῶν.

Ἀποτεινόμενος δὲ εἰς τὴν νύμφην του –παρόντος καὶ τοῦ Εὐγενίου– εἶπε μέ πολλήν ἀφέλειαν αὐτολεξεῖ οὕτω πῶς: “Ἐγὼ ἐπήγα καὶ εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν ἦκουσα δὲ ἐκεῖ τὴν τουρκικὴν, ἀλλ’ ὁ σύζυγός σου εἰς ἄλλην Σχολὴν δὲν μετέβη καὶ διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς τουρκικῆς δι’ ἧς προήχθη εἰς ἀξιώματα ὀφείλει χάριν πρὸς τὸν κ. Χριστοφόρον”. Ἐγὼ δὲ ἀπαντήσας μετριοφρόνως εἶπον: Ἐγὼ τὸν κ. Εὐγένιον τὸν ἐδίδαξα

30. Τὸν Μητροπολίτη Χρυσόστομο καὶ τὸν ἀδελφόν του Εὐγένιο Καλαφάτη.

ὀλίγα καὶ εἶναι πολὺ ἀξιέπαινος, διότι τὰ ὀλίγα κατέγινε καὶ τὰ ἐπερίσσευσε. Τοῦ Ἀγ. Δράμας ἀνταπαντήσαντος “ἀδιάφορον ἂν τὰ ἡῤῃξε, ἀρκεῖ ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἐδιδάχθη ἀπὸ ἐσέ καὶ θεωρῆσαι διδάσκαλός του”. Ἀκολούθως ὁ κ. Εὐγένιος μ’ ἐρώτησε περὶ σοῦ: Τί κάμεις, τί γίνεσαι, ἐγὼ δὲ ἀπήντησα τὰ εἰκότα· ἀλλ’ ὁ Ἀγ. Δράμας λαβὼν τὸν λόγον εἶπε πρὸς τὸν ἀδελφόν του ὅτι ἐν τῷ μεταξύ τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς του ἀντήλλαξαν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπιστολάς, ὅτι ἐν τῷ μεταξύ καὶ λαμπρὰ ποιήματα τὸν ἔχεις ἀποστελεῖ ἐκ τῶν ὁποίων μεγάλως ἡχάριστήθη. Ὁ Εὐγένιος ἠρώτησε τὸν ἀδελφόν του ἐάν εἰς τὴν ποίησιν ἐπιτηδεύεσαι καὶ τοῦ Ἀγ. Δράμας ἀπαντήσαντος ὅτι πολὺ καλὰ ἐπιτηδεύεσαι καὶ ὠραία ποιήματα κάμνεις, τότε λοιπὸν εἶπε ὁ Εὐγένιος εἰς τὸν ἀδελφόν του: “αὐτὰ τὰ ποιήματα θέλω νὰ τὰ εἰδῶ”. Ἐτι δὲ ὀλίγας τινάς ὁμιλίας ἀνταλλάξαντες ἀπῆλθον.

Περὶ τὰ μέσα τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς τοῦ ἐν λόγῳ Ἀρχιερέως ἐν μᾶ μετ’ αὐτοῦ συναναστροφῇ, παρόντων καὶ ἄλλων προσώπων ὁμιλῶν Οὗτος περὶ τῶν βιαιοπραγιῶν καὶ ὠμοτήτων τῶν βαρβάρων Βουλγάρων εἶπον πρὸς Αὐτόν ὅτι ἐσύ μέ ἔχεις ἀποστελεῖ ἐν ποίημα κατ’ αὐτῶν τῶν Βουλγάρων ὅτι ὀνομάζεις αὐτοὺς “ὄρνεα τῆς Ταρταρίας καὶ ἀπογόνους τοῦ Κροῦμου”. Ἀκούσας τοῦτο ὁ Ἀγ. Δράμας μέ ὑποχρέωσε νὰ Τὸν δεῖξω τὸ ἐν λόγῳ ποίημα καὶ ἀφοῦ τὸ ἀνέγνωσεν εἶπε ὅτι εὕρισκε λαμπρὸν καὶ εὐχάριστον, ἀλλὰ καὶ ἐπίκαιρον εἰς τὰ ἐν Μακεδονίᾳ συμβαίνοντα».

Ἡ πανήγυρις στὴν Ἱ. Μονὴ τῶν Ἀγίων Πατέρων (1908).

[Ἐπιστολή 29.4.1908]: «Τώρα μένει νὰ σοὶ περιγράψω τὰ τῆς τελετῆς τῆς ἐν τῇ ἱ. Μονῇ πανηγύρεως τοῦ ἐσπερινοῦ τῆς δευτέρας ἐσπέρας καὶ τῆς ἐποῦσης Τρίτης τῆς Ἀρχιερατικῆς ἱερουργίας ἐν μέσῳ ἀπείρου πλήθους ἐγχωρίων τε καὶ ξένων τῶν δύο φύλων ἐλθόντων κατὰ τὴν πρωΐαν τῆς Τρίτης δι’ ἐξεπίτηδες ἐλθόντος ἀτμοπλοίου περὶ οὗ ἐν τῇ προλαβούσῃ ἔκαμα λόγον.

Τὴν δευτέραν τῆς Διακαινησίμου ἀπὸ τῆς 8ης ὥρας ἤρχισεν ὁ λαὸς νὰ πορεύεται εἰς τὴν πανηγυρίζουσαν ἱ. Μονὴν καὶ μετ’ ὀλίγον ὁ Ἀγ. Δράμας ἐποχούμενος ἐφ’ ἀμάξης ἀνοικτῆς (ὠραίου λανδὸν ἐλθόντος ἐπὶ τοῦτο ἐκ Μουδανίων) ἔχων παρ’ Αὐτῷ τὸν ἐνταῦθα ἐπίτροπον τοῦ Ἀγ. Προῦσης καὶ ἐνταῦθα ἐφημερεύοντα, ἡπειρώτην, καὶ ἐτέρους δύο ἱερεῖς καὶ τοῦ ὑπηρέτου Αὐτοῦ καθήμενον παρὰ τὸν ἡνίοχον κρατοῦντα ἐπιδεικτικῶς τὰ ἀρχιερατικὰ δικηροτρύκῃρα καὶ ἀκολουθουμένου ὑπὸ πλήθους ἀνθρώπων ἐντοπίων καὶ ξένων –ἐλθόντων ἐπὶ τοῦτο ἐκ τῶν πλησίον χωρίων– καὶ πολλῶν πυροβολητῶν ἀφίκετο εἰς τὴν ἐν λόγῳ Μονὴν ὅπου περιβληθεὶς λαμπράν στολὴν ὁμοίως καὶ μίτρον ἐπὶ κεφαλῇς καὶ τὴν ποιμαντικὴν ράβδον εἰς τὴν δεξιάν ἐτέλεσε ἐν ἀσφυκτικῷ ἐκκλησιάζματι τῶν δύο φύλων τὸν ἐσπερινόν τῆς πανηγύρεως. Ἐκεῖ πρὸ ὀλίγου εἶχον ἔλθει αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως καὶ οἱ Μειμούριδες πρὸς θεάν τῆς πανηγύρεως μετὰ χωροφυλάκων (ζαπτιέδων) καὶ χάριν τῆς εὐταξίας. Ἐν τῷ μεταξύ ἦλθεν ἐκ Μουδανίων καὶ ἀξιωματικὸς τῆς χωροφυλακῆς μετὰ τινων ἱππέων.

Χάριν λοιπὸν τῆς πανηγύρεως καὶ ἐν ταυτῇ διασκεδάσεως παρέλαβον καὶ ἐγὼ τὰ

μεγαλύτερα ἐγγονάκια μου δηλ. τὴν Ἀγγελικὴν, τὸν Ἰουστίνον, τὴν Ὀλυμπιάδα³¹, τὸν Ἀλέξανδρον τῆς Μαριάνθης [Νικολάκογλου] καὶ τὴν Ἀναστασία τῆς Εὐτέρπης [Ταταύλαλη], ἐνδεδυμένα τὰς ἐορτασῆς ἐνδυμασίας των, ἐν χαρᾷ αὐτῶν καὶ ἀγαλλιάσει μετέβημεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν πανήγυριν. Ἡ ἐκκλησία τῆς Μονῆς, τὰ προαύλια, αἱ ἐπάνω σάλαι καὶ τὰ καλύτερα δωμάτια ἦσαν κατάμεστα κόσμου ἀρρένων τε καὶ θηλέων πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας, καὶ τὰ ἐκτὸς δὲ τῆς Μονῆς ἔβριθαν κόσμου. Μὴ δυνηθεὶς νὰ εἰσέλθω μὲ τὰ παιδιὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἔνεκα τοῦ ἀσφυκτικῶς συνοστιζομένου ἐν αὐτῇ πλήθους, ἄφησα τὰ παιδιὰ ἐπὶ πέντε λεπτά πλησίον φύλου καὶ εἰσῆλθον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἡσπάσθην τὴν ἰ. Εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως ἤκουσα ἐπ' ὀλίγον τὴν μεγαλοπρεπῶς τελουμένην ἀκολουθίαν καὶ ἐξελθὼν ἐν τῇ αὐλῇ καί, ἐν μέσῳ ἐκκωφοτικῶν πυροβολισμῶν καὶ διὰ τυφεκίων, παραλαβὼν τὰ παιδιὰ καὶ ἐξελθὼν τῆς Μονῆς ἐπορεύθημεν εἰς τὸ παρὰ τὴν ὁδὸν κείμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Σταύρου Ηρ. Οἰκονόμου διευθυνόμενον καζίνο, κατάμεστον δὲ ὃν κόσμου μετὰ δυσκολίας εὔρομεν μέρος καὶ ἐκαθήσαμε καὶ ἐπῆραμε ἀπὸ τοῦ καζίνο ἕκαστον τῶν ἐγγονῶν μου ὅ,τι ἤθελε ἡ διάθεσίς του. Εἰς τὴν ἐκεῖ μεγάλην ὁδὸν διήρχετο πλῆθος πολὺ πηγαينوερχομένων.

Ἐκ τοῦ ἀντικρὺ τοῦ καζίνου φήμης ἀξίου νεκροταφείου πλῆθη πανηγυριστῶν διὰ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ καὶ τῆς λιθίνης αὐτοῦ κλίμακος πλείστοι ὅσοι ἀνεβοκατέβαινον, καὶ πολλοὶ ἐντὸς αὐτοῦ καὶ εἰς διάφορα μέρη καθήμενοι ἐθεώντο τοὺς ἐν τῷ καζίνῳ καθημένους καὶ τοὺς κάτωθι διὰ τῆς ὁδοῦ διαβάτας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ὅλα τὰ μέρη καὶ τὰ περιβόλια ἦσαν κατάμεστα κόσμου. Εἰς τὴν πανήγυριν πολλοὶ ἦλθον ἐκ Προύσης πωληταὶ ξηρῶν διαφόρων ὀπωρῶν, γλυκισματοπώλαι, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐγχωρίων ἄλλοι στραγαλοπωληταί, κουλουροπώλαι. Κουήλες, μικρὰ πανοράματα καὶ λαχεῖα διὰ παιδιὰ μᾶς δεκάρας εἰς γλυκίσματα καὶ παιδικὰ ἀθλήματα. Τὰ ἐγγονάκια μου ἔχων τριγύρω μου –καὶ εἰς τοῦτο σεμνυνόμενος– δέν τὰ καθυστέρησα ὅ,τι ἤθελε ἡ ὄρεξις αὐτῶν εἰς φρούτα, γλυκίσματα, στραγάλια, σημίτια καὶ κτλ. Μετὰ δῶρον εὐχάριστον διαμονήν καθ' ἣν ἠκούσαμε καὶ διάφορα ὄργανα, οἷον φωνόγραφα καὶ μουσικὰς, ἔτι δὲ ὁ καιρὸς γλυκὺς καὶ εὐχάριστος, ἀπῆλθομεν καὶ καθ' ὁδὸν συνάξαντα τὰ παιδιὰ διάφορα ἄνθη ἐπανήλθομεν εἰς τὴν οἰκίαν ὅπου διηγούντο τὰ παιδιὰ εἰς τὰς μητέρας των τὰ ἐκ τῆς πανηγύρεως ἐντυπώσεις των.

Συνεχίζων τὴν ἀφήγησιν τῆς πρωΐας τῆς ἐπούσης Τρίτης, καθ' ἣν ἡ πανήγυρις διὰ τῆς ἀφίξεως πολλῶν ξένων πανηγυριστῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἔλαβεν ἐπισημώτερον χαρακτήρα. Τοῦ καιροῦ ὄντος καὶ τὴν πρωΐαν καλοῦ (ὅπερ σπάνιον, παραβαλλόντες τὴν πρωΐαν τῆς πανηγύρεως ταύτης εἰς τὴν πενιχρῶς τελουμένην κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη, καὶ ὁ καλὸς καὶ γαλήνιος καιρὸς ἠνέκρινε τὴν ἔλευσιν τῶν ξένων) καὶ αὖθις καθὼς καὶ ἀφεσπέρας μετέβην μὲ τὰ ἐγγονάκια μου εἰς τὴν πανήγυριν ἐν συνοδείᾳ καὶ τοῦ ἐξαδέλφου μου Ἀλεξάνδρου ἐλθόντος διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου ἐκ Κίου. Περί τῆς πανηγύρεως ταύτης πρὸ τινων ἡμερῶν τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἀγ. Δράμας ἐστάλησαν εἰς Κίον καὶ Μουδανιά τοιχοκολλήματα δι' ὧν εἰδοποιούντο καὶ προσεκαλοῦντο οἱ φιλέορτοι εἰς τὴν ἐνταῦθα πανήγυριν τελουμένην κατὰ τὴν τρίτην τῆς διακαινησίμου.

31. Τέκνα τῆς θυγατρὸς τοῦ Εἰρήνης καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παλληκαρά.

Καί τοῦ δρομολογίου τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀτμοπλοίου ἐλληνικοῦ καί προσορμιζομένου ἐνταῦθα κατὰ πᾶσαν δευτέραν καί τό ἐσπέρας διανυκτερεύοντος εἰς Κίον, προειδοποιηθέντος τοῦ πλοιάρχου αὐτοῦ περί τῆς ἐν λόγῳ πανηγύρεως, παραλαβὼν τὴν πρωΐαν τῆς τρίτης τοὺς πανηγυριστάς ἐκ τε Κίου καί Μουδανίων ἀπεβίβασεν ἐνταῦθα. Τὴν ἀφίξιν τοῦ ἀτμοπλοίου περιέμενεν ὁ Ἄγ. Δράμας εἰς τὴν παραλίαν περιστοιχοῦμενος ὑπὸ τῶν ιερῶν, τῶν ἐφοροδημογερόντων, προυχόντων καί πλήθους λαοῦ. Τοῦ ἀτμοπλοίου ἀφικομένου πανηγυρικῶς σηματοστολίστου ἐπεβίβασε τοὺς πανηγυριστάς εἰς τὴν ξηράν. Ἀμέσως ὁ Ἄγ. Δράμας ἀνήλθεν ὡς καί ἀφ' ἐσπέρας εἰς τὴν περιμένουσαν Αὐτόν ἄμαξαν καί καθήσας ἐκάθησε παρ' Αὐτῷ καί ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Ἀγ. Νικαίας ἐλθόντος διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου, παραλαβὼν ἐν τῇ ἀμάξῃ τὸν ἐνταῦθα ἐπίτροπον τοῦ Ἀγ. Προύσης καί ἕτερον ιερέα, ἔλαβε τὴν εἰς τὴν Μονὴν ἄγουσαν· ἠκολούθη δέ τό πλήθος τῶν νεοελθόντων πανηγυριστῶν καί ἄλλοι πολλοί. Φθάσαντες εἰς τὴν Μονὴν ἀμέσως εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καί ἤρχισεν ἡ τέλεσις ἀρχιερατικῆς ιερουργίας. Εἰσῆλθον δέ ἐκ τῶν πανηγυριστῶν ἐν τῇ ναῷ ὀλίγοι ὅσους ὁ χώρος αὐτοῦ περιέλαβε.

Τὰ τῆς πανηγύρεως τῆς πρωΐας τῆς Τρίτης ἦσαν μὲν ὅμοια εἰς τό εἶδος τοῦ ἐσπερινοῦ, ὅπως ἐν τῇ παρούσῃ μου περιγραφῇ, ἀλλ' ἀπὸ ἔποψιν μεγαλοπρεπείας πολὺ ἀνωτέρα τῆς ἀφ' ἐσπέρας τελετῆς, διότι ἐλθόντων τῶν ξένων καί μάλιστα ἐπισήμων τινων ἀτόμων ἔλαβεν ἡ πανήγυρις ἐπισημώτερον χαρακτήρα, διότι καί οἱ πανηγυρισταὶ ἦσαν διπλάσιοι σχεδόν τῶν τῆς προηγουμένης ἡμέρας, ὥστε ποτέ δέν ἐγένετο τοιαύτη πανήγυρις κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη—καί τοῦτο τό ὀφείλει ἡ Τρίγλια εἰς τὸν Ἄγ. Δράμας τὸν κοπιᾶζοντα καί μοχθοῦντα ὑπὲρ τῆς προόδου καί προαγωγῆς τῆς γενετείρας Αὐτοῦ, καθότι ὅλα τὰ περίξ διανοητικῶς προσοδεῦουν καί οἱ Τριγλιανοὶ ὥσπερ οἱ κινέζοι μένομε στάσιμοι—(ἐκαμα τὴν παρεμβασιν ταύτην ἐκ λύπης ὀρμώμενος, διότι οἱ ἐνταῦθα δυνάμενοι παρασάγγας ἀπέχουσι τῶν αἰσθημάτων τοῦ Ἀγ. Δράμας!). Μεταξὺ τῶν προσελθόντων εἰς τὴν πανήγυριν ξένων ἦσαν καί πρόσωπα σημαίνοντα εἰς τὴν κοινωνίαν ὡς παραδείγματος χάριν ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Ἀγ. Νικαίας, ὁ δήμαρχος Κίου καί τινες τῶν οἰκείων ἐμπόρων, καί ἄλλοι ἐμπορευόμενοι μεταξοσπόρους—ὧν τὰ ὀνόματα ἀγνοῶ—ἐν οἷς καί ὁ ἐξάδελφός μου Ἀλέξανδρος καί ἄλλοι πολλοὶ Κίοι ἄνδρες καί γυναῖκες καί ἀπὸ τὰ παληκάρια τῆς Κίου ἀρκετά, τό ὅλον πλεόν τῶν διακοσίων ἀτόμων. Καί ἐκ Μουδανίων δύο Γαϊτάνοι Ἀλέξανδρος καί Γιάννης, ὁ Ἀθανάσιος Ξανθόπουλος γαμβρός τοῦ μακαρ. Κ. Μοσχογιαννίδου καί πενθερός τοῦ ἱατροῦ κ. Τζ. Καλεμερῆ, οὗτος ὁ Καλεμερῆς καί ἕτερος σύγγαμβρός του, ὁ Στέφανος Μοσχογιαννίδης—ἅπαντες οὗτοι οἰκογενειακῶς—καί ἄλλοι ἐκ τῶν καλυτέρων Μουδανιωτῶν καί ἐκ τοῦ λαοῦ πολλοὶ ἀμφοτέρων τῶν φύλων πλεόν τῶν 150, ἀλλὰ καί ἄλλοι πολλοὶ ἐκ τε Μουδανίων καί Συγῆς ἐλθόντες διὰ πλοιαρίων, διὰ ξηράς, καί ἐκ Γαλιτησιφληκίου ἀρκετοὶ ἦλθον ὥστε οἱ ἐλθόντες ξένοι πανηγυρισταὶ ὑπερέβαινον ὡς ἔλεγον τοὺς 600ους.

Μετά τὴν κάπως ἀργὰ ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας ἐξελθόν τό πλήθος ἐξεχύθη εἰς τὰ περί τὴν Μονὴν ἐξοχικά μέρη, εἰς τό καζίνο ὅπου ἀπαιάνιζον διάφορα μουσικά, πολλοὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὰ ποτά, τινές περιεφέροντο ἐντός τοῦ νεκροταφείου, καί ἄλλοι ἠγόραζαν καί ἔτρωγον ἐκ τῶν πωλουμένων ἐδωδίων. Ὁ Ἄγ. Δράμας μετὰ τοῦ

Ἐπισκόπου Νικαίας, τῶν ἱερέων καὶ τῶν ἐπισημωτέρων ξένων μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐκάθισαν ἐντός τοῦ παρὰ τὴν Μονὴν περιβολίου καὶ ἐκεῖ εἰς τῆς πρᾶσινάδες προσεφέρθη ὑπὸ τοῦ Ἀγ. Δράμας γεῦμα, καὶ ἐκ τῶν πολιτῶν γνώριμοι καὶ σχετικοὶ τῶν ξένων δηλ. οἱ Καλεμκερίδες, ὁ Ἀθανάσιος Κοτζήφιος καὶ ἄλλοι, ἀφοῦ ἔλαβον τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Ἀγ. Δράμας, φαγητὰ ποτὰ καὶ ἐπιδόρπια. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔκαμαν καὶ προπόσεις καὶ πρῶτος ἤγειρε πρόποσιν ὁ Ἀρχιερεὺς εὐχηθεὶς καὶ προσαγορεύσας τοὺς συνδαιτημόνας καὶ ἐκεῖ διασκεδάζοντες ἔμενον μέχρι τῆς 10ης τουρκιστὶ ὥρας, ἐκεῖθεν δὲ κατελθόντες εἰς τὴν πόλιν ἐκάθισαν εἰς τὴν παραλίαν ὅπου τοὺς προσεφέρθησαν καφέες καὶ ἀναψυκτικά, καὶ ἐν μεγίστῃ εὐθυμίᾳ καὶ φαιδρότητι συνδιελέγοντο μετὰ τοῦ Ἀγ. Δράμας.

Οἱ δὲ λοιποὶ ξένοι πανηγυρισταὶ ἐκάθισαν εἰς διάφορα καφενεῖα καὶ ὑπὸ τῶν ἤχων διαφόρων μουσικῶν ὀργάνων ἔπινον καὶ διεσκέδαζον, ἀλλὰ μὴ παραλείψομε καὶ τοὺς πυροβολισμούς των. Τό δέ ἐφ' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ εἰς ὀλίγην τῆς παραλίας ἀπόστασιν διαμένων ἀτμόπλοιοι, κατὰ τὴν 10 ½ ὥραν τουρκ. ἀπέσυρε τὰς ἀγκύρας ἵστατο ἐν ἀτμῷ καὶ συρίζων ἐκάλει εἰς ἐπιβίβασιν τοὺς δι' αὐτοῦ ἐλθόντας πανηγυριστάς. Οὗτοι ἐμβάντες εἰς λέμβους καὶ μεγάλα ἀκάτια, πρῶτον ἐπεβίβασθη ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου διὰ χωριστῆς λέμβου τό ὡραίον φύλον, ἔπειτα ἐν μέσῳ παρισταμένων πλήθους θεατῶν ἐπεβίβασθησαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ ὄχλου καὶ τέλος οἱ παρὰ τὸν Ἀρχιερέα καθήμενοι ἐπίσημοι μεθ' ὧν ἐμβάς καὶ ὁ Ἀγ. Δράμας ἐν ἐπιστρωμένῃ διὰ ταπήτων λέμβῳ συνεπορεύθη μέχρι τοῦ ἀτμοπλοίου καὶ ἐπιβιβάσθέντος προέπεμψε καὶ κατευόδωσεν αὐτοὺς ἅπαντας τοὺς ἀπερχομένους πανηγυριστάς, οἵτινες ἀπεκόμιζον ἀρίστας ἐντυπώσεις. Κατὰ δὲ τὴν 11ην ὥραν ἀπῆλθε τό ἀτμόπλοιοι καὶ οὕτως ἔληξε ἡ ἐν λόγῳ λαμπρὰ πανήγυρις».

[Ἐπιστολή 18.4.1908]: «Τοιαύτας τελετάς ἐκκλησιαστικὰς καὶ παρατάξεις ἀξίας θαυμασμοῦ καὶ ἐκκλησιαστικούς λόγους, ὁμιλίας καὶ διδασχὰς τοὺς ὁποίους ἡ ἀκοή τῶν ἀκροομένων δέν ἐχόρταινε ν' ἀκούη, οἱ κάτοικοι Τριγλίας οὔτε εἶδον ποτέ οὔτε ἤκουσαν καὶ ταῦτα πάντα τὰ εἶδομεν καὶ τὰ ἀπηλαύσαμε χάρις εἰς τὴν προνοητικότητα καὶ ἀκάματον ἐνέργειαν τοῦ ἀγαθωτάτου Ἀγ. Δράμας....»

[Ἐπιστολή 29.4.1908]: «Ἐνταῦθα σημειῶ τὸν σκοπὸν περὶ τοῦ ὁποίου ἐνήργησεν ὁ Ἀγ. Δράμας νὰ γίνη ἡ πανήγυρις μεγαλοπρεπῆς ὡς καθὼς ἐγένετο. Διὰ τό εἰσόδημα τῆς πανηγύρεως ἐπλήρωσε ἡ ἐφορία εἰς τὸν Ἡγούμενον τῆς Μονῆς ἀποκοπὴν διὰ 300 Γρ. καὶ ὅσον συναχθῇ νὰ εἶναι διὰ λογ/σμόν τῶν Σχολείων Ἐκ τοῦ συναχθέντος εἰσοδήματος ἀφαιρεθέν[ντων] τῶν 300 Γρ. ἅπερ ἐπληρώθησαν εἰς τὸν Ἡγούμενον, [ποσόν] πλὴν τῶν 1.000 Γρ. ἔμεινε ἐκ τῶν δίσκων μόνον κέρδος καθαρὸν διὰ τὰ Σχολεῖα».

Ἄλλες δραστηριότητες.

[Ἐπιστολή 11.6.1908]: «Καταυτὰς ὁ Τόπος ἢ κάλλιον ὁ Ἀγ. Δράμας φιλοξενεὶ χάριν τοῦ Τόπου δύο ἐπίσημα ἄτομα ὁ εἷς εἶναι προγυμναστής καὶ διευθυντὴς τῶν γυμναστηρίων τοῦ Γυμνασίου Ἀνδριανουπόλεως καὶ Κωνσταντινουπόλεως τὴν πατρίδα τὸν

ὁποῖον πρὸ 15 ἡμερῶν μετεκαλέσατο ὁ Ἄγ. Δράμας, ὅστις ἐπιστατῶν καὶ ὁδηγῶν δύο τῶν ἐνταῦθα τεκτόνων ἀνήγειρε τὸ γυμναστήριον ἐντελές ὅπως ἀπαιτεῖται. Τοῦτο νὰ γίνῃ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ νεκροταφείου πρὸς τὸ βόρειον μέρος. Ὁ πρὸς 5 ἡμερῶν ἕτερος ἐλθὼν, καὶ οὗτος ἐκ προσκλήσεως τοῦ ἰδίου Ἀρχιερέως, ἀρχιτέκτων καὶ μηχανικός διὰ νὰ μετρήσῃ τὸ ἔδαφος ἐφ' οὗ ὑπάρχουσιν οἰκοδομαὶ αἵτινες θ' ἀπαλλοτριωθῶσι, πρὸς ἀνέγερσιν μᾶς καὶ μόνης ἐκτεταμένης ἐκκλησίας δι' ὅλους τοὺς κατοίκους καὶ κατάργησιν τῶν ὑπαρχουσῶν (τὸ ὄνειρο τοῦ Ἄγ. Δράμας), χαράξῃ δέ καὶ τὰ σχέδια καὶ ὑπολογίσῃ τὰ πρὸς ἀνέγερσιν ἀπαιτούμενα ἔξοδα (τοιούτου κατ' ἐμέ κολοσσίου διὰ τὴν Τρίγλιαν ἔργου ἀπαιτοῦνται μεγάλα ἔξοδα, θεωρῶ δυσκολοκατόρθωτον). Οὗτος ὁ ἐν λόγῳ μηχανικός εἶναι Τραπεζούντιος, Μωρίδης τὸ ἐπώνυμον, γνωστός μου καὶ γνωστός σου υἱός τοῦ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἄγ. Ἰωάννου πρὸ τινων ἐτῶν ἡγουμενεύοντος καὶ ἐκεῖσε ἀποθανόντος παπαΓιάννη, καὶ μικρότερος ἀδελφός τοῦ συμμαθητοῦ σου Χρυσοστόμου Μωρίδου. Μετέβην πρὸς συνάντησιν αὐτοῦ ἐκ πρώτης ὄψεως μὲ ἐνεθυμήθη καὶ μὲ ἐγνώρισε, μὲ εἶπε δέ: "τόν υἱόν σου Ἀλέξανδρον πολὺ καλὰ γνωρίζω καὶ καλὰ ἐνθυμοῦμαι, ἐρώτησα περὶ τοῦ υἱοῦ σου τόν Ἄγ. Δράμας, ὅτι εἰς Βουνκουρέστιον εὐρισκόμενος μὲ εἶπεν ὁ Ἄγ. Δράμας κατέχει καλὴν θέσιν, καὶ τόν συγχάριζω". Καὶ ἐγὼ τόν συνεχάρην τόν κ. Μωρίδην ὅτι ἐγνώριζον αὐτόν πολὺ νεαρόν καὶ τόν εὐρίσκω νέον ἀκμαῖον καὶ ἐπιστήμονα, ἠυχήθην αὐτῷ εὐδοκίμῃσιν εἰς τὸ ἔργον του. Ἀγνοῶ ποῦ ἔκαμε τὰς σπουδὰς του.

Τό μέρος ὅπου ἐμέτρησε ὁ ἀρχιτέκτων πρὸς ἀνέγερσιν ἐκκλησίας κεῖται ὑπὸ τὴν μικρὰν ἐκκλησίαν Ἄγ. Ἐπίσκεψις, κατὰ μήκος καὶ ἄνωθεν τοῦ δρόμου τῆς παλαιᾶς ἀγοράς.

[Ἐπιστολή 12.7.1908]: «Γνωρίζεις βεβαίως ὅτι ἀπὸ πρὸ τινων ἐτῶν διαμένει ἐν Βιέννῃ ὁ καλῆς διαθέσεως διάκονος κ. Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης³² (υἱός τοῦ Ἀμουτζᾶ, διακονῶν ἐν τῇ αὐτῇ ἐλληνικῇ ἐκκλησίᾳ)—ὅστις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνταῦθα διδασκαλίας σου εὐρισκόμενος ἐνταῦθα καὶ μετ' αὐτοῦ τότε ἐνίοτε συνομιλοῦντες πάντοτε ἐξαφράζετο ὑπὲρ σοῦ καλοῦς λόγους— τοῦ ὁποίου ὁ πατήρ ἀπεβίωσεν πρὸ δύο μηνῶν ἐνταῦθα, εὐρίσκεται πρὸ δύο ἡμερῶν ἐνταῦθα, κατῆλθεν ἐκ Βιέννης ἵνα διευθετήσῃ τὰ τοῦ οἴκου τοῦ ἀποβιώσαντος πατρός του, ἀφοῦ διέμεινεν ἐπὶ 10 ἡμέρας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ἀνωτέρου, ὡς λέγουσι, κλήρου. Κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσορμίσσεως τοῦ ἀτμοπλοίου ἐνταῦθα, πρὶν ἀποβιβασθῇ οὗτος εἰς τὴν παραλίαν μετέβη εἰς προὔπαντησιν αὐτοῦ ὁ Ἄγ. Δράμας, ὅστις ἀναβάς ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου τόν ὑποδεξιώθη—ὡς σχετικὸί τυγχάνοντες— ὃν παραλαβὼν ἀμφότεροι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὁδηγούμενος ὁ κ. Σωφρόνιος ὑπὸ τοῦ Ἄγ. Δράμας ἀνέβησαν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Α. Πανιερότητος καὶ ἐπὶ μίαν ὥραν ἀφοῦ συνομίλησαν μεταξὺ των περὶ πολλῶν πραγμάτων, ὡς καὶ περὶ τῶν ἐνδιαφερόντων Αὐτοῖς Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, κατελθὼν

32. Ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης (1872-1947), καταγόμενος ἀπὸ τὴν γειτονικὴ τῆς Τρίγλιας κωμόπολιν Συγῇ, συνδεόταν φιλικῶς μὲ τόν Μητροπολίτη Χρυσόστομο. Ὁ Σωφρόνιος κατέστη μετέπειτα Μητροπολίτης Λεοντοπόλεως (1908-1913) τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας.

διηυθύνθη εἰς τὴν πατρικὴν τοῦ οἰκίαν, εἰς ἣν πορευθεὶς μετὰ ἡμῶσιαν ὥραν ἀνέβην εἰς τὴν οἰκίαν ἔνθα εὗρισκοντο καὶ τινες συγγενεῖς αὐτῶν· προσηγορεύσας αὐτῷ τὸ ὡς εὖ παρέστη, ἐκάθησα καὶ ἀρεκέτα περὶ πολλῶν πραγμάτων συνομιλήσαμε. Ἐν τῷ μεταξύ μέ εἶπεν ὅτι κατελθὼν σιδηροδρομικῶς ἐκ Βιέννης καὶ μέσον τῆς Κωσταντζης νὰ κατέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπρωτίμῃσε τὴν ὁδὸν αὐτὴν ὡς καλλιτέραν καὶ οὕτω ἐπὶ ὀλόκληρον ἡμέραν διαμείνας ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ἐπιθυμῶν δὲ νὰ σέ ἴδῃ, ἀλλ' ἄγνων τὴν αὐτόθι διεύθυνσίν σου πολὺ ἐλυπήθῃ ὅτι δέν ἡδυνήθῃ νὰ ἔλθῃ εἰς συνάντησίν σου. Ἐπειδὴ μέ εἶπεν ὅτι μετὰ μίαν ἐβδομάδα ἀπερχόμενος ἐντεύθεν καὶ διὰ τῆς ἰδίας ρηθείσης ὁδοῦ θὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν θέσιν του, ἐζήτησε παρ' ἐμοῦ γραπτὴν τὴν ἐν Βουκουρεστίῳ διεύθυνσίν σου – ἦν τὴν ἐποῦσαν γράψας προσέφερον αὐτῷ – ὅπως ἀφικόμενος εἰς Βουκουρεστίον προσέλθῃ εἰς συνάντησίν σου, ὥστε καλὸν ἔκρινα γράφων σε πρότερον νὰ γνωρίζῃς περὶ τῆς πρὸς σέ γενησομένης ἐπισκέψεως τοῦ κ. Σωφρονίου».

*Ἡ λήξη τῆς ἐξορίας τοῦ Χρυσοστόμου
καὶ ἡ ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴν Τριγλία.*

Στὴν ἐπιστολὴ τοῦ τῆς 23.7.1908 ὁ Χρ. Μουμπζῆς περιγράφει στὸν γιὺ τοῦ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μητροπολίτου Δράμας Χρυσοστόμου ἀπὸ τὴν Τριγλία, προκειμένου μέσῳ Κωνσταντινουπόλεως νὰ ἐπανεέλθῃ στὴν ἔδρα του, ἐπωφελοῦμενος τῆς γενικῆς ἀμνηστίας πού παρεῖχε τὸ νέο Τουρκικὸ Σύνταγμα: «Προχθὲς σάββατον 19 ὁδεύοντος ὁ Ἄγ. Δράμας ἀπερχόμενος ἐνταῦθα μεταβαίνων εἰς Κωνσταντινούπολιν προέπεμψε καὶ κατ' εὐδόωσεν Αὐτόν ἅπας ὁ λαὸς Τριγλίας τῶν δύο φύλων, μετὰ τῶν ἱερέων, τῶν μαθητῶν καὶ διδασκάλων. Ἐκ τῶν προπεμπάντων τὸν Ἄγ. Δράμας ἕως 300 ἄτομα συναναβάντες ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου, οἱ μὲν ἡμῖς τούτων κατὰ τὴν ἀπέλευσιν τοῦ ἀτμοπλοίου ἀπεβίβάσθησαν εἰς τὴν ξηράν, οἱ δὲ λοιποὶ ἕως 150 μέ δάφνας καὶ σημαίας ἀνα χεῖρας συνεπορεύθησαν μετ' Αὐτοῦ μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. Αποβιβασθέντες αὐτόθι – καὶ μάλιστα ἄνευ διαβατηρίων – ἐπὶ τῆς προκυμαίας, ὁ Ἄγ. Δράμας δι' ἀμάξης μετέβῃ εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, οἱ δὲ ἀκολουθοῦντες αὐτὴν μετ' ὀλίγον διαβάντες ἐν σώματι τὴν γέφυραν μετὰ σημαιῶν καὶ δαφνῶν μετέβῃσαν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἵνα ἀποχαιρετήσωσι τὸν Ἄγ. Δράμας. Καθ' ὁδὸν οἱ στρατιωτικοὶ σταθμοὶ τοὺς παρουσίαζον ὅπλα. Εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἐμποδίσθη ἡ εἵσοδος ἐκ μέρους τῶν τοῖς Πατριαρχείοις. Εἰσελθόντων διὰ τῆς βίας ἐφώνεζαν ζήτη ὁ Δράμας, κάτω ὁ Πατριάρχης³³.

Ἄν θέλῃς νὰ μάθῃς περισσότερα ἀνάγνωθι τὸν ἐλλ. Κωνσταντινουπόλεως τύπον. Οἱ διαληφθέντες Τριγλιανοὶ ἐπανήλθον χθὲς δι' ἐξεπίτηδες ἀτμοπλοίου».

33. Πρόκειται γιὰ τὸν Πατριάρχην Ἰωακείμ τὸν Γ'.

Ἡ μετὰ ταῦτα μέριμνα τοῦ Χρυσόστομου γιὰ τὴν Τρίγλια.

Ἄν καὶ ὁ Μητροπολίτης Χρυσόστομος ἀναχώρησε ἐπιστρέφων στὴν ἔδρα τοῦ Δράμα, ἡ μέριμνά του γιὰ τὴν γενέτειρά του συνεχίσθηκε.

Στὴν ἐπιστολὴ του τῆς 26.12.1908 ὁ Χρ. Μουμτζῆς γράφει: «Κατὰ τὴν ἀπέλευσιν καὶ μετάβασιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Του ὁ Ἄγ. Δράμας κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν Του μᾶς ἔστειλε ἓνα νεαρόν διδάσκαλον ἐκ τῶν ἀποφοίτων τοῦ τῶν Σεργῶν γυμνασίου, ὅστις ἐξηκολούθη τό διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δράμας καὶ ἐκεῖθεν καταγομένου (Μακεδών), εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων τῶν Σχολῶν μας ἐλθὼν ἐνταῦθα. Ὡν δέ καὶ ἐπιτήδειος προγυμναστής ἀνέλαβεν ὡς ἐσυμφωνήθη νὰ διδάσκη μὲν ἐν τῇ ἐνταῦθα Σχολῇ, νὰ διευθύνῃ δέ καὶ τὰ ἐν τῷ νεκροταφείῳ κείμενα καὶ ὑπὸ τοῦ Ἄγ. Δράμας ἰδρυθέντα γυμναστήρια καὶ οὕτω εἰς ὀρισμένας ἡμέρας καὶ ὑπὸ τοῦ καιροῦ ἐννοϊκάς, μετὰ τό μεσημέρι παραλαμβάνει τοὺς μαθητὰς (πλὴν τῆς νηπιαγωγικῆς τάξεως) καὶ στοιχηδὸν καὶ μέ βῆμα στρατιωτικὸν καὶ ἐμμελοὺς μακεδονικοῦ ἢ ἄλλου ἐλληνικοῦ ἄσματος μεταβαίνουν εἰς τὰ γυμναστήρια καὶ ἐκεῖ ἐξακολουθοῦν εἰσέτι νὰ γυμνάζονται μόνον διὰ τῶν ἑαυτῶν σωμάτων (ἢ διὰ τῶν ὀργάνων γύμνασις θὰ ἀρχίσῃ μετὰ τὸν Μάρτιον), ἐκεῖ διδάσκονται καὶ γυμνάζονται εἰς διαφόρους στρατιωτικὸς βηματισμούς, εἰς σχηματισμὸν τετράγωνα, δύζυγα, οὐλαμούς καὶ ἄλλα, καὶ μέ τὴν ἰδίαν τάξιν ἐπανακάμπουν εἰς τὴν Σχολὴν καὶ ἐκεῖθεν διαλύονται (περὶ γυμναστηρίων ὁ λόγος, τὰ μανθάνω παρὰ τοῦ ἐγγονοῦ μου καὶ σοῦ ἀνεψιοῦ Ἰουστίνου “Παλληκαρά” –τοῦ ἐπιθέτου ποιήσαντος εἰς τὸν γυμναστήν καλὴν ἐντύπωσιν– ἀποτελοῦντος καὶ τοῦτου μέλους τῶν γυμναζομένων μαθητῶν). Ἡ εἰς τοὺς μαθητὰς γύμνασις, οὔσης καινοφανοῦς πράγματος ἐλήφθη ὑπὸ τῶν ἐκ τῶν κατοίκων νεοτεριζόντων ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν, ὥστε ὁ ἐν λόγῳ γυμναστής διδάσκαλος ἀποδείξας τὴν ἀνάγκην ἀγορᾶς 90 τόν ἄρ. ὁμοιομόρφους ἐνδυμασίας γυμναστικῆς –φανέλας, παντελονίου κοντοῦ, μακρὰς μέχρι τῶν γονάτων μαύρας περικνημίδας, ζεύγους ἐμβάδων καὶ πηλικίου– κατορθώθη ἡ ἀγορά τῶν ἐν λόγῳ ἐνδυμασιῶν διὰ συνεισφορῶν τῶν εὐκαταστάτων τῶν γονέων τῶν μαθητῶν καὶ ὑπὸ ἄλλων νεοτεριζόντων πολιτῶν ἀνά Γρ. 5, 10 καὶ 20 διδομένων ἐκ προκρίσεως.

Διὰ τὴν προημερῶν ἑναρξιν τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς ἐξ ὑπουργικοῦ διατάγματος, διετάχθησαν οἱ λαοὶ τῆς Τουρκίας νὰ πανηγυρῇσιν κατὰ τὴν ὀρισμένην ἐκεῖνην ἡμέραν τὴν ἑναρξιν τοῦ Κοινοβουλίου. Ἐκεῖνην λοιπὸν τὴν ἡμέραν οἱ ἐνταῦθα κάτοικοι ἐνθουσιωδῶς ἔλαβον μέρος εἰς τὴν τελετὴν καὶ ἄθροοι συνήλθον ἐνώπιον τοῦ δέον κτηρίου ὅπου ἐπαίανιζε μουσικὴ. Τοὺς δαφνοφοροῦντας μαθητὰς ἐσυνόδευον οἱ ἔφοροι, οἱ διδάσκαλοι καὶ ἰδίως ἐπὶ κεφαλῆς τῶν μαθητῶν ὁ ἐν λόγῳ γυμναστής διευθύνων καὶ ἐπιτηρῶν τό βῆμα αὐτῶν (πρὶν ἀγορασθῶσιν ὅμως αἱ τῆς γυμναστικῆς στολαὶ) καὶ οὕτως οἱ μαθηταὶ μέ τό στρατιωτικὸν βῆμα καὶ ἄδοντες ἐλευθερίας ἐμβατήρια ἔφθασαν ἐνώπιον τοῦ διοικητηρίου. Ἐξεφωνήθησαν λόγοι ἐξυμνούντων τό Σύνταγμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐγένοντο οὐρανομήκεις ζητοκραυγαί. Ἐπέστρεψαν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν Σχολὴν –οἱ Τούρκοι λοξῶς ἑθεώντο αὐτοὺς– καὶ πλείστον τῶν πολιτῶν (οἱ ἱερεῖς)

Ἑλλήνων τε καὶ Τούρκων (ιδίως οἱ ξένοι ὑπάλληλοι) ἀνήλθον εἰς τὸ διοικητήριον ἔνθα τοὺς προσεφέρθησαν ἐκ μέρους τῆς Δημαρχίας καφές καὶ ἀναψυκτικά ποτά καὶ ἔπειτα διελύθη τὸ πλῆθος. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκυμάτιζον εἰς τὸ χοικουμάτι καὶ εἰς πλείστα μέρη ιδιωτικά καὶ Ἡδαρίδες τελωνείου καὶ ἄλλοι καὶ τὴν νύκτα ἐγένετο φωταψία εἰς τὰ ρηθέντα μέρη».

Ἡ ἐκ νέου ἐξορία τοῦ Χρυσόστομου στὴν Τρίγλια.

Τὸν Ἰούνιο 1909 ὁ Μητροπολίτης Δράμας Χρυσόστομος ἀπομακρύνθηκε καὶ πάλι ἀπὸ τὴν ἔδρα του καί, ἐξορισθεὶς, ἀναχώρησε γιὰ τὴν πατρίδα του Τρίγλια. Γιὰ τὴν ἀφίξη, διαμονή καὶ δραστηριότητά του μέχρι τὸν Ὀκτώβριο 1909 δέν ὑπάρχουν στοιχεῖα στίς ἐπιστολές τοῦ Χρ. Μουμτζή, ἐπειδὴ ἀπουσίαζε ἀπὸ τὴν Τρίγλια, λόγῳ τοῦ γάμου τοῦ γιου τοῦ Ἀλεξάνδρου πού ἔγινε στὴν Τραπεζοῦντα τὴν 16ῃ Ἰουλίου 1909. Ἡ ἀλληλογραφία μεταξὺ πατέρα καὶ γιου ἄρχισε μετὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ τελευταίου στὸ Βουκουρέστι.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Τρίγλια, ὁ Μητροπολίτης Χρυσόστομος συνέχισε τὸ ἔργο πού εἶχε ἀρχίσει. Ἐκεῖνο ὅμως πού φαίνεται καθαρά ἀπὸ τίς ἐπιστολές εἶναι ἡ μείωση τῆς προθυμίας τῶν Τριγλιανῶν, τουλάχιστον ὠρισμένων, νὰ συμπαρασταθοῦν καὶ νὰ βοηθήσουν τὴν ἀποπεράτωση τῶν ἔργων πού εὐρίσκοντο σὲ ἐξέλιξη, ἐνῶ οἱ προσερχόμενοι γιὰ νὰ βοηθήσουν ἐργάζοντο «ὄχι μέ ζήλο, ἀλλὰ μέ δυσθυμία». Ἀντιθέτως, ὁ Χρυσόστομος προσπαθοῦσε μέ κάθε τρόπο νὰ πείση, ἀκόμα καὶ ἐκλιπαρώντας, τοὺς συντοπίτες του νὰ βοηθήσουν τὴν προσπάθεια πού κάνει γιὰ τὸ καλὸ τοῦ τόπου. Στὴν προσπάθεια αὕτη περιλαμβανόταν καὶ ἡ ἀνέγερση νέου σχολικοῦ κτηρίου.

Στὴν ἐπιστολή του τῆς 28.10.1909 ὁ Μουμτζής γράφει: «Μετὰ ἀπουσίαν 20 ἡμερῶν –ἐν ᾗ τὸ ἔργον τοῦ Ἀγ. Δράμας ἐσταμάτησε σχεδόν– ὁ Ἀγ. Δράμας ἐπανελθὼν πρὸ ἐβδομάδος ἀόκνως καταγίνεται νὰ κοπιάζῃ καὶ ἀγωνιά διὰ τὴν ἀνεγειρομένην Σχολήν. Χοροστατῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὁμλῶν ἐν αὐτῇ κατὰ τὰς Κυριακάς καὶ ἑορτάς, παρακινεῖ καὶ προτρέπει μέ πολλά ἐπιχειρήματα καὶ παραδείγματα τὸν λαόν, ἵνα προσερχόμενοι εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς Σχολῆς προσφέρουν τὴν ἀτομικὴν ἐργασίαν αὐτῶν, ὡς καὶ τὰ ὑποζύγια αὐτῶν εἰς μεταφοράν πετρῶν, ἄμμου, καὶ πλίνθων (τούβλων) διὰ τὴν ἐργασίαν, αἶρωσι δὲ ἐκ τοῦ μέσου καὶ τὰ περιττά ἄχρηστα χρώματα· προσέρχονται μερικοὶ καὶ ἐργάζονται κατὰ τὰς Κυριακάς καὶ ἑορτάς, ὅπερ παρακινεῖ καὶ ἐπιτρέπει ὁ Ἀγ. Δράμας τὴν ἐργασίαν εἰς τὰ ρηθείσας ἡμέρας, ἀλλὰ φαίνονται ὅτι ἐργάζονται ὄχι μετὰ ζήλου ἀλλὰ κάπως μετὰ δυσθυμίας.

...Προχθές τὴν Κυριακὴν καὶ δευτέραν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, ἀφοῦ ὠμίλησε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐξεφράσθη λαμπροῦς προτρεπτικούς λόγους εἰς τὸ ἔργον, οἱ κάτοικοι μὴ πορευθέντες εἰς τὸ ἔργον ἠναγκάσθη Οὗτος νὰ περιέρχεται τὰς ὁδοὺς, νὰ εἰσέρχεται ἐν τοῖς καφενείοις νὰ προτρέπῃ καὶ νὰ ἐκλιπαρῇ σχεδόν τοὺς ἐν αὐτοῖς νὰ προσέρχονται εἰς τὸ ἔργον, μέ τὸν λόγον ὅτι “δέν σὰς ζητῶ χρηματικὴν βοήθειαν, ἀλλ’ ἀτομικὴν

ἐργασίαν”. Ἐνήργησε διὰ νά δώσουν οἱ κάτοικοι βοήθειαν διὰ τήν ἀνεγειρόμενην Σχολήν ἐκ τῆς ἐσοδείας τῶν ἐλαίων ἕνα παρὰ κατ’ ὁκάν, ἀλλ’ ἤρρε ἀντίστασιν».

Ἀπό τίς ἐπιστολές τοῦ Χρ. Μουμπτζή πληροφοροῦμεθα καί γιά μία δωρεά τοῦ Τριγλιανοῦ μεγαλεμπόρου Ἰωάννου Σάπαρη, ὁ ὁποῖος εἶχε τίς ἐμπορικές ἐπιχειρήσεις του στήν Ρουμανία, στίς ὁποῖες ἐργαζόταν ὁ Ἀλέξανδρος Μουμπτζής. Ἡ δωρεά αὕτη συνδέεται μέ τήν προσπάθεια τοῦ Μητροπολίτου Χρυσοστόμου νά ἀνεγείρῃ νέο κτήριο γιά τά σχολεῖα τῆς Τρίγλιας.

[Ἐπιστολή 5-6.11.1909]: «Προχθές τό ἐσπέρας τῆς τετάρτης κατά τήν 11ην τουρκ. ἔλαβον ἐκ τοῦ ταχυδρομείου ἐπιστολήν σου Ἐκ τοῦ φακέλλου ἐξήχθησαν δύο ἐπιστολαί, ἡ μία δι’ ἐμέ καί ἡ ἐτέρα διὰ τόν κ. Εὐγένιον [Καλαφάτην] ἤν ἀνέγνωσα καί, παραλείπων τά μεταξὺ σας οἰκογενειακά περί τῶν ὁποίων πράγματι καί ἐγώ ἐχάρην, ἔρχομαι εἰς τό οὐσιωδέστερον μέρος αὐτῆς δι’ ἧς ἀναγγέλης πρὸς τόν κ. Εὐγένιον τήν χαροποιόν καί εὐχάριστον εἶδισιν τῆς ἐκ 300 λιρῶν μεγάλης δωρεᾶς τοῦ κ. Ἰωάννου Σάπαρη πρὸς τήν ἐνταῦθα Κοινότητα. Τοῦτο ἀναγνώσας δέν ἡδυνήθην νά μή διακοινώσω τό εὐχάριστον ἄγγελμα πρὸς τοὺς παρακαθημένους, τοὺς περιμένοντας ἀκρόασιν καί νά μάθουν τά καθ’ ὑμᾶς, Εἰρήνην, Μαριάνθην καί Ἀπόστολον, ὥστε ἅπαντες σφόδρα ἐκ τῆς χαρᾶς συνεκινήθην. Τήν αὐτήν στιγμήν ἀναστάς ὁ Ἀπόστολος καί, ὡς εἰ ἔχων περὶ καί ἐν ἀγνοίᾳ μου, εὐρέθῃ παρὰ τῷ Ἀγ. Δράμας, εὐρισκομένου εἰσέτι κατ’ ἐκείνην τήν στιγμήν εἰς τήν ἀνεγειρομένην Σχολήν. Ἀναγγείλαντος τοῦ Ἀποστόλου τήν εὐχάριστον καί χαροποιόν εἶδισιν τῆς ἐκ 300 λιρῶν μεγάλης δωρεᾶς ἐκ μέρους τοῦ κ. Ἰ. Σάπαρη εἰς τήν Κοινότητα Τριγλίας, ἡ καρδιά τοῦ Ἀγ. Δράμας εἰς τό εὐφρόσυνον τοῦτο ἄγγελμα –ὡς κατόπιν μέ εἶπεν ὁ ἴδιος– ἐκ βαθέων ἀνεσκήρτησε, ἐγὼ δέ σπεύσας περί λύχων ἀφᾶς ἐπορεύθην πρὸς συνάντησιν τοῦ κ. Εὐγενίου καί ἐγγειρήσω αὐτῷ τήν ἐν λόγῳ ἐπιστολήν, ἔμαθον ὅμως ὅτι τήν πρῶϊαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀνεχώρησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ χαρμόσυνος αὕτη εἶδισις τῆς δωρεᾶς τῶν 300 λιρῶν ἐντός ἡμισείας ὥρας διεδόθη εἰς τήν πόλιν ἀπ’ ἄκρου εἰς ἄκρον, καί διερωτώμενοι οἱ κάτοικοι μεταξὺ τῶν ἂν τό διαδοθέν εἶνε ἀληθές μετ’ ὀλίγον τό ἤκουσαν καί ἐν γενικῇ συνελεύσει ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Ἀγ. Δράμας καί ἀμέσως ὑψωσαν χεῖρας ἱκέτιδας πρὸς τόν Παναγ. Θεόν ὑπὲρ ὑγείας καί εὐημερίας τοῦ Μ. Εὐεργέτου καί τῆς ἐντίμου οἰκογενείας Αὐτοῦ. Μετ’ ὀλίγον περί τήν μίαν τῆς νυκτός ἠχήσαντος τοῦ κώδωνος τῆς Σχολῆς ἔμαθον ὅτι ἐπρόκειτο περί γενικῆς συνελεύσεως διενεργουμένης ὑπὸ τοῦ ἐν λόγῳ Ἀρχιερέως, ἀποβλεπούσης τήν οἰκοδομήν τῶν ἀνεγειρομένων Σχολῶν ἀρρένων καί θηλέων. Πορευθέντος μου χάριν περιεργείας ἔλαβον μέρος ἐν τῇ συγκροτουμένῃ συνελεύσει καί κελεύσει τοῦ προεδρεύοντος Ἀγ. Δράμας ἐκάθησα παρ’ Αὐτῷ. Ἐρωτήσαντός με κατά ποῖον τρόπον εἶναι γεγραμμένη ἡ ἐπιστολή δι’ ἧς ἀνηγγέλθῃ ἡ εὐφρόσυνος εἶδισις τῆς Μ. δωρεᾶς τοῦ ἀξιοτίμου συμπολίτου κ. Ἰ. Σάπαρη, πρὸς ἀπάντησιν ἐνεχείρισα Αὐτῷ τήν πρὸς τόν κ. Εὐγένιον ἀποσταλῆσαν ἐπιστολήν σου καί διεξελθὼν κατὰ μόνας τό ἀφορῶν τήν

μεγάλην δωρεάν καὶ ἀποτεϊνόμενος πρὸς τὸ ἐν τῇ συνελεύσει προσδραμόν πλήθος ἐν τῇ κάτω μεγάλῃ τοῦ ἄρρεναγωγείου αἰθούσῃ, (λέγω πλήθος, καθότι ἡ μεγάλη λεχθεῖσα αἰθουσα ἀσφυκτικῶς καὶ ἐν θεάτρῳ πεπληρωμένη ἐξ ἀτόμων πάσης τάξεως, προσδραμόντων εἰς τὴν συνέλευσιν ἐκ περιεργείας, νομίζοντες ὅτι ἡ συνέλευσις συνεκροτήθη διὰ τῆς μεγάλης συνεισφορᾶς) λαβὼν τὸν λόγον ὁ Ἄγ. Δράμας εἶπε: ποιούμενος τὴν ἔναρξιν τῆς συνελεύσεως ἐν πρώτοις ἀναγγέλω ὑμῖν τὴν εὐχάριστον καὶ χαρμόσυνον εἰδήσιν τῆς ἐκ 300 λιρῶν μεγάλης δωρεᾶς τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Ἀξιοτίμου συμπολίτου ἡμῶν κ. Ἰωάννου Σάπαρη τοῦ μεγάλως συντείνοντος καὶ βοηθοῦντος εἰς τὸ ἔργον πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν ἀναγειρομένων Σχολῶν καὶ οὕτω δὲ πάντες ὁμοφώνως τὸν φιλόπατρην κ. Ἰωάννην Σάπαρη κηρύττομεν Μέγαν Εὐεργέτην τῆς Κοινότητος ἡμῶν Τριγλίας (παρ' ἀπάντων τῶν ἐν τῇ συνελεύσει παρόντων ἐν μᾶ φωνῇ ἠκούσθη τὸ μετὰ μεγάλης εὐχαριστήσεως ἐκφρασθέν μάλιστα, μάλιστα), καὶ κατὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς Σχολῆς ἐν τῇ προμετωπιδι αὐτῆς θὰ γραφῇ παρὰ τὸ ὄνομά μου –καθὸ Ἀρχιερεὺς καὶ μέγας εὐεργέτης– θὰ γραφῇ καὶ τὸ ὄνομα, λέγει, τοῦ ἐν λόγῳ Μ. Εὐεργέτου Ἰωάννου Σάπαρη διὰ νὰ γίνεταί καὶ εἰς τὰς κατόπιν γενεάς μνεῖα: “Ζήτω λοιπὸν ὁ Μέγας Εὐεργέτης τῆς Κοινότητος Ἰ. Σάπαρης (τρίς)!!!” καὶ τὸ πλήθος ἐν μᾶ φωνῇ εἰς οὐρανομήκη ζητωκραυγὴ τρίς, Ζήτω ὁ Ἰ. Σάπαρης, ζήτω ω ω ω, καὶ ἀντήχησεν ἡ Σχολὴ καὶ τὰ πέριξ. Τό τοιοῦτον πρᾶγμα πρωτοφανές ἐν Τριγλίᾳ καὶ ἔπειτα ἠύχοντο πρὸς τὸν Ὑψιστον ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του.

Κατόπιν ὁμίλησε τινὰ συναφὴ τῇ ἐργασίᾳ τῆς οἰκοδομῆς. Παρουσίασε κώδικα ἐφ' οὗ ἐγγράφονται τὰ περὶ τῆς οἰκοδομῆς πρακτικά, θὰ καταχωροῦνται δὲ καὶ ἐπιστολαὶ ἐπιστελλόμενα ἔξω τοῦ Τόπου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν τοῦ Κράτους εἰς ὁμογενεῖς πρὸς συλλογὴν συνεισφορῶν καὶ βοηθειῶν, καὶ αἱ ἀπαντήσεις αὐτῶν, τὰ ὀνόματα τῶν εὐεργετῶν καὶ δωρητῶν, ὡς καὶ τὸ ποσὸν ἐκάστης συνεισφορᾶς. Ἐπὶ τέλους παραθέσας τὸν κώδικα εἰς τὸ μέσον τῆς συνελεύσεως ὁ Ἄγ. Δράμας, τῇ προτάσει καὶ προτροπῇ Αὐτοῦ εἰς ἐγγραφὴν συνεισφορῶν τῶν δυναμένων νὰ πληρώσουν τοῖς μετριοῖς καὶ οἱ λοιποὶ ἀτομικὴν ἐργασίαν καὶ οὕτω προσερχόμενοι ἐνεγράφωντο τινές ἀνά 10 λίρας, ἕτεροι ἀνά 5 καὶ ἄλλοι εἰς μικρότερα ποσά. Ἐλπίζει ἡ Α. Σεβασμότης νὰ ἐγγραφῶσι καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν μὴ παρόντων, εἴτα διελύθη ἡ συνέλευσις ἀποκομιζόντος ἕκαστος καλὰς ἐντυπώσεις. Νομίζω ὅτι κάμει ἀνάγκην νὰ συνεισφέρεις καὶ ἐσὺ 5 τουλάχιστον λίρας.

Τὴν πρὸς τὸν κ. Εὐγένιον ἐπιστολὴν σου ἐκράτησε ὁ Ἄγ. Δράμας καὶ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἀδελφοῦ του νὰ τὴν ἐγχειρίσῃ πρὸς αὐτόν, καὶ ἂν ἀπῆλθεν εἰς Τραπεζούντα νὰ φροντίσωμεν νὰ τὴν ἀποστείλωμεν. Σήμερον διην ὁδεύοντος μὲ ἀνήγγειλεν ὁ Ἀρχιερεὺς ὅτι ἡ πρὸς τὴν ἐνταῦθα Δημογεροντίᾳ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Σάπαρη ἐλθούσα ἐλήφθη.

Τὰ ἐν τῇ πρὸς τὸν κ. Εὐγένιον ἐπιστολῇ σου ἀναφερόμενα σχετικὰ τῇ μεγάλῃ δωρεᾷ τοῦ κ. Ἰ. Σάπαρη περὶ τῆς μὴ διὰ τοῦ τύπου δημοσιεύσεως, καὶ περὶ τῆς τελέσεως παρακλήσεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀγ. Δράμας ὑπὲρ τῆς υἱείας καὶ εὐημερίας τοῦ Μ. Εὐεργέτου καὶ τῆς ἐντίμου οἰκογενείας αὐτοῦ, ἐσύστησα εἰς τὸν ἐν λόγῳ Ἀρχιερεῶ τὴν τήρησιν καὶ ἐκτέλεσιν τῶν λεχθέντων».

[Ἐπιστολή 9.11.1909]: «Συνέχεια τῆς πρό δύο ἡμερῶν πρὸς σέ ἐπιστολήν μου δι' ἧς ἐξέθετον τὰ τοῦ εὐχαρίστου ἀγγέλματος τῆς Μ. δωρεᾶς τοῦ συμπολίτου ἡμῶν καὶ φιλοπάτριδος κ. Ι. Σάπαρη λαβόντα χώραν. Ἀρχο[μαι] διηγούμενος τὰ κατόπιν ἐκ τῆς ἐν λόγῳ δωρεᾶς πηγάσαντα εὐχάριστα γεγονότα, χάρις τῷ μεγαλεπιδούλῳ Ἀγ. Δράμας τῷ ἐκ Θείας ἐμπνεύσεως μετ' ἀπουσίαν ἀρκετῶν ἡμερῶν ἐλθόντι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν καὶ ἐνταῦθα εὐρεθέντι ἵνα ἐξάρῃ τῆς πατριωτικωτάτην πράξιν τοῦ Μ. τέκνου (κατὰ τὸν Ἀγ. Δράμας) τῆς πατρίδος μας.

...Τὰ καθέκαστα τῆς συνελεύσεως γνωρίζεις ἐκ τῆς πρό δύο ἡμερῶν ἐπιστολῆς μου. Κατὰ τὴν διάλυσιν τῆς συνελεύσεως ἐνθυμήσας Αὐτῷ τό ἐν τῇ πρὸς τόν κ. Εὐγένιον ἐπιστολῇ σου: νά ψαλῇ καὶ τελεσθῇ παράκλησις ἐκ μέρους τῆς εὐεργετουμένης Κοινότητος ὑπὲρ ὑγείας καὶ εὐημερίας τοῦ Εὐεργέτου ἡμῶν καὶ τῆς ἐντίμου οἰκογενείας Του, τοῦτου ἀπαντήσαντός με ὅτι ἄλλο τι ἀνώτερον τῆς παρακλήσεως διενεσθῇ νά τελέσῃ, καὶ ὡς ἔπειτα ἐγνώσθῃ ἦτο νά τελέσῃ ὑπὲρ τοῦ Μ. Εὐεργέτου ἀρχιερατικὴν λειτουργίαν, ὅπως καὶ ἐγένετο.

Προχθὲς τὸ Σάββατο ἐσπέρας ἡ Α. Σεβασμότης κατήλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν Παναγίας τῆς Μητροπόλεως, οὔσης ἐν ἐνεργείᾳ κατὰ τὸν ὁδεύοντα μῆνα, κατὰ τὴν ἐπὶ ἓνα μῆνα ἀνά ἐκάστην τῶν κάτω τριῶν ἐκκλησιῶν ἐναλλάξ συμφώνως τῇ καθιερωθείσῃ πρὸ ἔτους τάξει, καὶ ἠκροάσατο τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἐσπερινοῦ, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ἐγνώσθη ὅτι τὴν πρωΐαν θά ἐτελεῖτο ἀρχιερατικὴ λειτουργία. Τὴν χθὲς λοιπὸν Κυριακὴν 8ην ὁδεύοντας ἐνῇ συνέπεσε καὶ ἡ μεγάλη χριστιανικὴ ἐορτή: ἡ Συναξὶς τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν καὶ πασῶν τῶν ἐπουρανίων ἀσωμάτων δυνάμεων, κατήλθεν ὁ Ἀγ. Δράμας εἰς τὸν ναὸν πρὸς τέλει τῆς Θείας Μυσταγωγίας. Συνήλθε δὲ ἐν τῇ ἱερᾷ ἐκκλησίᾳ λαός, συνήλθε πλῆθος ἐκ τῶν δύο φύλων τόσον, ὅσον πολὺ σπανίως συνέρχεται, διὰ νά ἀκούσῃ τὴν διδασκίαν καὶ ὁμιλίαν τῆς Α. Σεβασμότητος, μέ τὴν ιδέαν ὅτι ἐν τῇ διδασκίᾳ Του ποιῆσεται ἐξάπαντος λόγον καὶ περὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Μ. Εὐεργέτου Ι. Σάπαρη ἧς τὸ εὐχάριστον ἄγγελμα –ὡς πράγμα πρωτοφανές ἐνταῦθα καὶ πρωτάκουστον– εἶχε προξενήσει εἰς ἅπασαν τὴν Κοινότητα χαρὰν ἀνεκλάλητον καὶ ἀνέκφραστον.

Μετὰ μεγάλης δὲ κατανύξεως τοῦ Ἀρχιερέως τῶν συλλειτουργούντων ἱερέων καὶ τῶν ψαλτῶν ἤρξατο ἡ ἀκολουθία καὶ ἀρχιερατικὴ λειτουργία καὶ τὸ πολυπληθὲς ἐκκλησίασμα μετ' εὐλαβείας ἰστάμενον περιέμενε τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου, γινώσκων ὅτι μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀναγνώσεως θά ἤρχιζεν ὁ ἱερουργὼν Ἀρχιερεὺς τὴν διδασκίαν καὶ ὁμιλίαν του. Καὶ πράγματι μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου τῆς ἡμέρας ἔστη ἡ Α. Σεβασμότης εἰς τὴν ὥραιαν τοῦ ἀγ. βήματος πύλην, ἐνδεδυμένος κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὴν καλλιτέραν χρυσοῦφαντον ἀρχιερατικὴν ἐνδυμασίαν Του καὶ ἐνώπιον τοῦ ἐν ἄκρᾳ σιωπῇ ἰσταμένου πλῆθους τοῦ περιμένοντος ν' ἀκούσῃ τὴν μελῶδοντον ὁμιλίαν Του ἐλπίζοντος νά κάμῃ λόγον καὶ περὶ τῆς διαδοθείσης εἰδήσεως τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἱ. Σάπαρη, οὕτω πῶς ἤρξατο τοῦ λόγου καὶ ἀποτεινόμενος εἰς τὸ παριστάμενον πλῆθος: “Ἀδελφοί χριστιανοί”, καὶ ἐγνώρισε αὐτῷ ὅτι τὴν ὁμιλίαν του θά διαιρέσῃ εἰς τρία θέματα, πρῶτον εἶναι ἡ ἐξηγησις καὶ διδασκίᾳ τοῦ ἀναγνωσθέντος εὐαγγελίου. Ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀναγνωσθείσης περικοπῆς τοῦ Ι. Εὐαγγελίου εἶναι τὰ ἐν μᾶ ἡμέρᾳ γινόμενα ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν

Ἰησοῦ Χριστοῦ δύο θαύματα, τῆς θεραπείας τῆς ἐπὶ πολλῶν πασχούσης ἐτῶν γυναικὸς αἰμορροούσης καὶ τῆς ἐν τῇ “Καπερναοὺμ” ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου Ἰαείρου τοῦ πρότερον ἀνθισταμένου ἐν τῇ συναγωγῇ εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τό δεύτερον θέμα εἶναι ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐορτῆς τῶν Ταξιαρχῶν καὶ τῶν οὐρανίων ἀύλων ταγμάτων καὶ δυνάμεων τῶν παρισταμένων τῷ θρόνῳ τοῦ Παντοδυνάμου καὶ τεταγμένων εἰς λειτουργίαν Αὐτοῦ, ἐκτέλεσιν τῶν βουλῶν τῆς Θείας Προνοίας καὶ τῆς διαφυλάξεως τῶν καλῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς ἐπικροῆς τῶν πονηρῶν δυνάμεων, καὶ περὶ τοῦ θέματος τούτου πολλὰ εἶπεν ὁ Ἄγ. Δράμας καὶ ἀνέπτυξε.

Ἡ ἐξήγησις λοιπὸν τοῦ τρίτου θέματος εἶναι ἡ ἐκ 300 λιρῶν μεγάλη καὶ “ἡγεμονικὴ δωρεὰ τοῦ ἀγαπητοῦ τέκνου τῆς πατρίδος Ἰωάννου Σάπαρη” (αὐτολεξεῖ ἐκφρασις τοῦ Δράμας), ἐξάρας καὶ ἐξυμνήσας τὴν πατριωτικὴν καὶ θεάρεστον τοῦ δωρητοῦ πράξιν καὶ τὰ ἐν τῷ Τόπῳ αἴσια αὐτῆς ἀποτελέσματα ἐν τῷ παρόντι καὶ τῷ μέλλοντι. Καὶ τὴν μεγάλην χαρὰν τοῦ ἐξεδήλωσε ἐν στιγμῇ τοῦ κηρύγματός του ὁ Ἄγ. Δράμας καὶ τό πολὺ θάρρος ὅπερ ἔλαβε ἐκ τῆς γενομένης δωρεᾶς εἰς αἴσιον ἀποπεράτωσιν τοῦ ἐν τῷ Τόπῳ κατεργαζομένου μεγάλου ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἔργου. Ἐπὶ πολλὴν ὥραν καὶ ἄλλα πολλὰ εἶπεν. Περαινῶν δέ τὸν λόγον του εἶπε: ἐλπίζει καὶ ἄλλοι νὰ μιμηθῶσι τὴν ἀξίειπαινον καὶ θεάρεστον πράξιν τοῦ κ. Σάπαρη καὶ εὐχηθεῖς αὐτῷ τῷ Μ. Εὐεργέτῃ ἔδωκε πέρας εἰς τό κήρυγμά Του. Ἀδύνατον νὰ περιγράψω τούς καλοὺς λόγους τοῦ Ἄγ. Δράμας ἐνώπιον τοῦ πολυπληθοῦς ἐκκλησιασματος τοῦ ἐν εὐλαβείᾳ καὶ συγκινήσει ἱσταμένου ὑπὲρ τοῦ Μ. Εὐεργέτου περὶ τῆς γενομένης αὐτοῦ πράξεως, εἰμὶ ἐν σκιαγραφίᾳ μόνον. Ἐκ τούτου δύνασαι νὰ φαντασθῇς ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Ἀρχιερέως ἐπροξένησαν εἰς τὰς καρδίας τοῦ παρισταμένου λαοῦ τὴν ἀγαθὴν ἐντύπωσιν ὥστε πολλοὶ τῶν παρισταμένων ἐκ συγκινήσεως ἐδάκρουν χαρὰς δάκρυα!

Μετ’ ὀλίγον εἰς τό τέλος τοῦ Χερουβικοῦ κατὰ τὴν μεγάλην εἴσοδον τῶν ἁγίων καὶ τιμῶν δώρων λαβὼν ταῦτα ὁ ἱερουργὼν Ἀρχιερεὺς ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ συλλειτουργοῦντος ἱερέως καὶ ἐν χειρὶ κρατῶν ταῦτα καὶ δεηθεὶς ὑπὲρ οὗ ἐτελεῖτο ἡ Θεία μυσταγωγία ἐμνημόνευσε τὰ ὀνόματα: “Ἰωάννου, Καλλιρόης καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, Ἰουστίνου καὶ τέκνων” καὶ κατόπιν τούτου λαβὼν καὶ αὐθις τὰ ὑπὸ τοῦ ἐτέρου ἱερέως περιεγόμενα τίμια δῶρα τὰ ἔχοντα ἔννοιαν τῆς ταφῆς τοῦ Κυρίου, ἐμνημόνευσε ὁ Ἄγ. Δράμας καὶ αὐθις τό ὄνομα τῆς μακαρίτιδος μητρὸς τοῦ Ἰωάννου “Ἀγγλικῆς καὶ τῶν γονέων”. Τό ἐκκλησίασμα πολυπληθές ἐκ τῶν σπανίων, ὅπερ ἔμενε μετ’ εὐλαβείας μέχρι τῆς ἀπολύσεως· μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ἀπῆλθομεν ἅπαντες κατευχαριστημένοι ἀποκομίζοντες τὰς καλλίστας ἐντυπώσεις καὶ εὐχόμενοι ὑπὲρ τοῦ Μ. Εὐεργέτου τῆς Κοινότητος».

Συγκινητικὴ εἶναι ἡ περιγραφή τοῦ Χριστοφόρου Μουμτζή, στήν ἴδια ἐπιστολή, ἀναφερόμενη στήν ἐπίσκεψιν πού πραγματοποιήσῃ ὁ ἴδιος στήν οἰκίαν τοῦ Ἰουστίνου Σάπαρη πατρὸς τοῦ Εὐεργέτου, γιὰ νὰ τὸν πληροφορήσῃ σχετικὰ μέ τὰ συμβαίνοντα, ἐπειδὴ ὁ Ἰουστίνος Σάπαρης ἦταν ἀσθενὴς καὶ κλινήρης. «Ἐξελθὼν τῆς ι. ἐκκλησίας κατὰ ὥραν πλησιάζουσιν τὴν μεσημβρίαν, ἐπορεύθη ἐν τὴν οἰκίαν τοῦ πατρὸς τοῦ δωρητοῦ κουμπάρου Ἰουστίνου, ἵνα ἀναγγεῖλῃ αὐτῷ τὰ χαροποιὰ καὶ εὐχάριστα γεγονότα,

καθότι από τινων ἡμερῶν κλινήρης κείμενος θά ἡγνόνῃ τὰ λαβόντα χώραν. Πάσχοντος ἐκ βαρέως μολωπισμοῦ κατὰ τόν δεξιόν μηρόν συμβάντος πρὸ ὀκτώ ἡμερῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῇ ἐργασία του ὡς ἐντελοδόχου (ἐμανεταστή). Ὅτε τόν ἐπλησίασα ἐν τῇ κλινῇ κείμενον πρῶτον ηὐχέθη αὐτῷ τό: περαστικά καὶ κατόπιν ἐρώτησα αὐτόν ἂν ἔλαβε γνῶσιν τῶν λαβόντων χώραν, ἐκ τῆς ἀπαντήσεώς του ἔγνων ὅτι μόνον περὶ τῆς γενικῆς ιδέας ἐγνώριζε δηλ. τῆς ἐκ 300 λιρῶν συνεισφορᾶς τοῦ υἱοῦ του Γιάγκου δωρηθεῖσαι εἰς τὴν Κοινότητα διὰ τὴν ἀναγειρομένην Σχολήν.

Βλέπων ὅτι οὗτος ἡγνόνει τὰς λεπτομερείας τῶν λαβόντων χώραν τῆς μεγάλης συνεισφορᾶς ἐκ μέρους τοῦ υἱοῦ του, τόν διηγέθη λεπτομερῶς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀγ. Δράμας ἐν τῇ γενικῇ συνελεύσει λεχθέντα ἀφορόντα τὴν μεγάλην τοῦ υἱοῦ του δωρεάν, τὰς ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ λειτουργίᾳ τῆς πρωΐας τῆς αὐτῆς ἡμέρας λεπτομερείας αὐτῆς ὡς ἀνωτέρω ἐν τῇ παρουσίᾳ μου ἐκθέτω, τὴν εἰς τὰ Ἅγια μνημόνευσιν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ζώντων τε καὶ τεθνεώτων. Εἶπον αὐτῷ περὶ τῶν καλῶν λόγων καὶ εὐχῶν τῶν κατοίκων ὑπὲρ τοῦ ἀξιολόγου υἱοῦ του καὶ τὴν ἔκφρασιν τοῦ λαοῦ καλοῦ-χιζοντος αὐτόν: καλότυχος ὁ Ἰουστίνος ὅστις εἶναι πατὴρ τοιοῦτου υἱοῦ! Ἀκούων ταῦτα καὶ συγκινούμενος ὁ καὶμένος ὁ κουμπάρος Ἰουστίνος ἔκλαιε ὡς παιδίον! Κατόπιν ἀποχαιρετήσας αὐτόν ἀπῆλθον». ³⁴

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ στιχομυθία τοῦ Ἀλέξανδρου Μουμπτζῆ μέ τόν Μητροπολίτη Χρυσόστομο σχετικὰ μέ τό νέο κτήριον τοῦ σχολείου τῆς Τρίγλιας. Τὴν στιχομυθία διασώζει στήν «Αὐτοβιογραφία» του ὁ Ἀλέξανδρος. Τό σχετικὸ αὐτοῦσιο ἀπόσπασμα ἀναφέρει:

«Ὁ Μητροπολίτης Δράμας Χρυσόστομος Καλαφάτης, ὅταν εἶχε ἐξορισθῇ εἰς Τρίγλιαν, ἔκτισεν ἐν μεγαλοπρεπὲς κτήριον προωρισμένον διὰ σχολεῖον καὶ εἰς τό ὅποῖον ἐξώδευσε δι' ἐράνου 9000 λίρας, διὰ τό ὅποῖον μάλιστα καὶ ὁ Σάπαρης εἶχε προσφέρει 500 λίρας. Ὅταν συνηντήθη μετὰ τόν Μητροπολίτην εἰς Κωνσταντινούπολιν, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἀπὸ τὴν Τρίγλιαν, μετ' ἐρώτησεν ἂν εἶδον τό Σχολεῖον καὶ ποῖαν ἐντύπωσιν εἶχον. Ἐγὼ ὅμως τόν ἀπήντησα ὅτι ἦτο λαμπρόν, ἀλλὰ δέν ἔβλεπον τόν λόγον διὰ τόν ὅποῖον ἐξωδεύθησαν τόσα χρήματα, ἐνῷ εἴχαμε ὠραία καὶ εὐρύχωρα σχολεῖα, διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῶν ὁποίων θά ἔφθαναν 500-1000 λίραι. Καὶ ἔπειτα τοῦ λέγω, “Τό σχολεῖον αὐτό εἶναι ἐξησφαλισμένον;”

“Βέβαια, βέβαια”, μέ λέγει, “τό ἡσφάλισα εἰς δύο ἀμερικανικὰς ἀσφαλιστικὰς ἐταιρεῖας”.

“Ὅχι”, τοῦ λέγω, «δέν ἐννοῶ ἡσφαλισμένον, εἶπον ἐξησφαλισμένον, δηλ. εἶναι ἐξησφαλισμένη ἡ ἐθνικὴ ὑπαρξὶς του;»

“Ἐ, ἔ. Αὐτό πού εἶπες διὰ νά γίνη πρέπει νά χαλάσῃ ὁ κόσμος”.

Καὶ ὅμως ἔγινε χωρὶς νά χαλάσῃ ὁ κόσμος ὅλος. Ἦτο ἀρκετὴ ἡ καταστροφὴ μας τόν Ἰούνιον τοῦ 1923».

34. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ τῆς 9ης Νοεμβρίου 1909 ἦταν ἡ τελευταία τὴν ὁποία ἔγραψε πρὸς τόν γιό του Ἀλέξανδρον ὁ Χριστοφόρος Μουμπτζῆς, τοῦ θανάτου του ἐπελθόντος τὴν 5ῃ Δεκεμβρίου 1909.

Σέ ἄλλη ἀναφορά του στόν Χρυσόστομο, ὡς Μητροπολίτη Σμύρνης, ὁ Ἀλέξανδρος Μουμπτζῆς ἐνθυμεῖται στήν «Αὐτοβιογραφία» του προτροπήν του πρὸς τόν σύγγαμβρό του Εὐγένιο Καλαφάτη, ἀδελφὸ τοῦ Μητροπολίτου: «Ὅταν ἡ Ἑλλάς εἶχε καταλάβει (κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν Δυνάμεων) τὴν Ἰωνίαν, ὁ Σμύρνης ἦτο πλέον εἰς τόν κολοφῶνα του. Τότε ἐγὼ ἔγραφον πρὸς τόν ἀδελφόν του Εὐγένιον: “Σύστησον εἰς τόν Δεσπότην νά περιορίσῃ τὴν γλῶσσαν του, διότι ὑπάρχει φόβος μίαν ἡμέραν οἱ Τούρκοι νά μέ τὸν κάμουν κομμάτια κομμάτια”».

Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ συνέβη.

Στόν Μητροπολίτη Χρυσόστομο ὁ Ἀλέξανδρος Μουμπτζῆς ἀφιερώνει καὶ τοὺς ἐξῆς στίχους στό ποίημά του ἐπιγραφόμενο «Ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῆς Μ. Ἀσίας» (1923)³⁵:

Εἰς τόν Ἐθνομάρτυρα Σμύρνης καὶ παιδικόν μου φίλον
Μητροπολίτην Χρυσόστομον.

Εἰς τὰ ρυπαρά τὰ ἔλη
Ἀσελγούς διπλωματίας
Σ' ἐπνίξε τό αἰσθημὰ σου
Καὶ ἐπλήρωσες ἐν τέλει
Ὅλων μας τὰς ἀμαρτίας
Κατὰ τό σφαγιασμὰ σου.

Συνεχίζεται εἰς τὸν ἐπόμενον τόμον

35. Τό πᾶν κείμενο τοῦ ποιήματος ὑπάρχει στό Μῆρος Γ' τοῦ παρόντος.



*Ο Άλέξανδρος Μουμτζής
τὴν δεκαετία τοῦ 1940.*



*Ἡ οἰκογένεια τοῦ
Χριστοφόρου Μουμτζή.
Ὁ Χριστοφόρος περιστοιχιζόμενος ἀπὸ
τὰ παιδιά του (ἐξ ἀριστερῶν) Μαριάνθη,
Εἰρήνη, Άλέξανδρο καὶ τὴν ἀνεψιά του
Μαριόγκα (θυγατέρα τῆς ἀδελφῆς του
Εὐδοξίας) μέ τὸν γνιό της Γεώργιο.*